

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2011 Bc. Kateřina SCHREIBEROVÁ

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra primární pedagogiky

Lidová slovesnost v předškolní výchově
diplomová práce

FOLKLORE AND PRESCHOOL EDUCATION
thesis

Vypracovala: *Bc. Kateřina Schreiberová*

Vedoucí práce: *PhDr. Ondřej Hník, Ph.D*

Studijní obor: *Specializace v pedagogice - pedagogika předškolního věku*

Forma studia: *kombinovaná*

Práce dokončena: *červen 2011*

Prohlášení:

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma "Lidová slovesnost v předškolní výchově" jsem vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu uvádím v příloženém seznamu literatury. Zároveň souhlasím se zveřejněním práce v elektronickém archivu UK a příslušné fakultní knihovně a souhlasím s jejím využitím pro studijní účely.

V Praze dne 16. června 2011

Podpis:

Poděkování:

Děkuji PhDr. Ondřeji Hníkovi, Ph.D z katedry české literatury Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze za vstřícnost a ochotu, s níž se ujal vedení této práce. PhDr. Aleně Schauerové z katedry psychologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a z Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici vděčím za konzultace z oblasti folkloristiky a výchovy folklorem, PhDr. Věře Brožové z katedry české literatury Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy pak za přehlédnutí textu a užitečné připomínky.

Anotace:

Tato práce dokládá význam folkloru, zvláště pak lidové slovesnosti v náplni předškolního vzdělávání. Osvětluje využívanou terminologii, dokládá zakotvení ochrany a zachovávání lidové kultury v legislativních dokumentech a osvětluje, jakou roli v ochraně a zachovávání lidové kultury hrají vzdělávací instituce. Práce na konkrétních příkladech dokazuje, jakým způsobem lze prostřednictvím folkloru v předškolní výchově rozvíjet osobnost dítěte.

Klíčová slova:

Tradiční lidová kultura; folklor; folklorní slovesnost; předškolní výchova; rozvoj osobnosti dítěte

Annotation:

Thesis demonstrates the importance of folklore in content of preschool education. Deals with main terms used, shows, how folklore is declared in legislative and explains the role of preschool education in the folk culture protection and preservation. Uses many examples to show how folklore can develop personality of preschool children.

Key words:

Traditional folk culture; folklore; folk literature; preschool education; children personality development

Obsah

Úvod

Úvod.....	9
-----------	---

1 Současné pojetí tradiční lidové kultury ve folkloristice a literárněvědné vymezení žánrů lidové slovesnosti	12
--	-----------

1.1 Vymezení pojmů tradiční lidové kultury	12
---	-----------

1.1.1 Tradice.....	12
--------------------	----

1.1.2 Lid	13
-----------------	----

1.1.3 Kultura.....	14
--------------------	----

1.1.4 Složky tradiční lidové kultury	15
--	----

1.1.5 Rozlišení termínu tradiční lidová kultura a folklor	16
---	----

1.1.6 Folklor a folklorismus	16
------------------------------------	----

1. 1. 7. Rysy folkloru	17
------------------------------	----

1.2 Literárněvědné vymezení žánrů lidové slovesnosti s ohledem na jejich užití v celku pedagogického projektu	19
--	-----------

1.2.1 Píseň	20
-------------------	----

1.2.2 Pohádka	22
---------------------	----

1.2.3 Význam pohádky v životě dítěte	25
--	----

1.2.4 Pověst	27
--------------------	----

1.2.5 Pranostika	28
------------------------	----

1.2.6 Říkadlo	29
---------------------	----

1.2.7 Hádanka.....	30
--------------------	----

1.3 Hra v kontextu tradiční lidové kultury	31
---	-----------

1.4 Legislativní dokumenty doporučující ochranu a šíření lidové kultury	32
--	-----------

1.5 Tradiční lidová kultura ve výchovně vzdělávacích programech pro předškolní vzdělávání.....	34
1.5.1 Tradiční lidová kultura a RVP PV	36
1.6 Podpora a rozvoj čtenářské gramotnosti v předškolním věku	40
1.7 Tradiční lidová kultura jako součást potřeb dítěte.....	41
1.8 Charakteristika vybraných sbírek folklorní slovesnosti	42
1.8.1 <i>Prostonárodní české písňe a říkadla</i> Karla Jaromíra Erbena.....	43
1.8.2 August Sedláček: <i>Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku</i>	44
1.8.3 <i>Český rok</i> Karla Plicky a Františka Volfa.	45
1.9 Analýza konkrétních vybraných textů lidové slovesnosti.....	46
1.9.1 Karel Jaromír Erben: <i>O kohoutkovi a o slepičce</i>	46
1.9.2 Karel Jaromír Erben: <i>O třech přadlenách</i>	47
1.9.3 Karel Jaromír Erben: <i>Dobré děti</i>	48
1.9.4 August Sedláček: <i>Paleček</i>	49
1.9.5 Plicka Karel: <i>Hádanka - Chléb</i>	50
1.9.6 Plicka Karel: <i>Mlatecká říkadla</i>	50
1.9.7 Erben Karel Jaromír: <i>dětská námětová hra Na chléb</i>	52
1.9.8 Plicka Karel: <i>Říkadlo „Vašek – Tašek“</i>	52
1.9.9 Erben Karel Jaromír: <i>Říkadla výroční k vynášení zimy</i>	53
1.9.10 Erben Karel Jaromír: <i>Počítadlo a rozpočítadlo</i>	54
1.9.11 Plicka Karel: <i>Koleda U jesliček</i>	55
1.9.12 Erben Karel Jaromír: <i>Píseň Shoda</i>	56
1.9.13 Plicka Karel: <i>Lednové pranostiky</i>	56
2 Praktická část.....	58
2.1 Obecné tendence využívání folkloru v současných mateřských školách.	58

2.2	Metodologie použitá při evaluaci práce s folklorním textem	60
2.3	Charakteristika prostředí Toulcova dvora	61
2.3	Charakteristika mateřské školy Semínko	62
2.4	Prostor pro zařazování práce s lidovou slovesností v MŠ Semínko	63
2.5	Téma měsíce a konkrétní práce s textem	65
2.6	Konkrétní činnosti.....	68
2.6.1	Září	68
2.6.2	Říjen	70
2.6.3	Listopad	74
2.6.4	Leden	79
2.6.5	Únor	81
2.6.6	Březen	83
2.6.7	Duben	85
2.6.8	Květen	87
2.6.9	Červen	89
2.7	Zhodnocení projektu učitelkami MŠ Semínko.....	90
Závěr		94
Literatura.....	Chyba! Záložka není definována.	
Seznam příloh		96

Úvod

V usnesení vlády České republiky ke *Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice* je začleňování tradic do školních vzdělávacích plánů nazváno mimořádnou příležitostí k ochraně lidové kultury. Zároveň si ale stát uvědomuje, že „seznamování s tradiční lidovou kulturou a jejím významem je dosud nedostatečně zahrnuto do základního vzdělávání ve školách a do organizované mimoškolní výchovy.“¹

Z výzkumu diplomové práce Kateřiny Stejskalové² vyplynulo, že tradiční lidovou kulturu začleňuje do svých vzdělávacích programů 100% dotazovaných mateřských škol. Předškolní výchova je tedy v tomto ohledu o krok dále než výchova na školách základních. Většina mateřských škol si totiž uvědomuje význam rituálu v životě dětí předškolního věku, jejich inklinaci k folklorním žánrům, textům, melodiím i hrám. Koloběh roku s významnými lidovými tradicemi je obsahem mnoha školních aktivit. Předškolní zařízení však dosud plně nevyužívají potenciálu věnovat se tradiční lidové kultuře systematicky, čerpat nové náměty z původních zdrojů a zaměřit se i na region v němž dítě vyrůstá, neboť informace o něm vedou k utváření vztahu dítěte k místu, kde žije, a mohou tedy také spoluvytvářet identitu osobnosti dítěte.

Existuje mnoho publikací kolportujících tradiční lidovou kulturu do MŠ, často se ale jedná o pseudofolklorní populární literaturu, ze které se vytrácí původní regionální ráz. Nářečí je nahrazeno spisovným jazykem, neuvádí se zdroje a původ lidové slovesnosti. Pohádky i pověsti jsou často literárně upraveny a přizpůsobeny posluchači, čímž ale ztrácejí na své autentičnosti i uměleckosti.

Kvůli nedostatečné péči vzdělávacích institucí o zachování tradiční lidové kultury vytvořily Mgr. Magdalena Maňáková a PhDr. Alena Schauerová projekt *Tady jsme doma*, který zaštitil Národní ústav lidové kultury ve Strážnici. Projekt je určen

¹ Česká republika, Usnesení vlády ČR: Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu . In *Usnesení vlády č. 571/2003*. 2003 23.

² STEJSKALOVÁ, Kateřina: Lidové obyčeje a jejich využití v hudebních činnostech v mateřské škole. Praha: Univerzita Karlova, 2011.

především základním školám a jeho cílem je obnovit zařazování tradiční lidové kultury do vzdělávacích plánů; mohou se ho však účastnit i mateřské školy.

První mateřskou školou, která se projevila zájem o účast v projektu, je mateřská škola Semínko v Praze - Hostivaři, sídlící v historickém objektu Toulcova dvora. Tato škola se do projektu nahlásila z mého popudu. Podle konceptu Národního ústavu lidové kultury se zde děti důkladně seznamují s tradiční lidovou kulturou středočeského kraje, s historií Hostivaře, s původními řemesly, hmotnou kulturou, ale také s původními hodnotami a estetickými vlastnostmi prvků tradiční lidové kultury. Do projektu byla zainteresována paní Marie Zdeňková, archivářka Prahy 15, pan František Toulec, potomek posledního nájemce Toulcova dvora, rodiče i prarodiče dětí z mateřské školy.

Tato diplomová práce vychází z ročního projektu, který jsem jako učitelka mateřské školy Semínko připravila jako přílohu ke školnímu vzdělávacímu plánu (celý projekt včetně měsíční evaluace se nachází v příloze této diplomové práce – závěrečná evaluace všech realizovaných aktivit projektu proběhne v rámci přípravného týdne na školní rok 2011/2012, tradičně pořádaného pro pedagogické pracovníky školy na konci letošních prázdnin.). Věnuji se zde s texty lidové slovesnosti a soustředím se na možnosti využívání autentických zdrojů a jejich přínos v předškolní výchově; zaměřuji se na folklor Prahy a středních Čech.³ Cílem mé diplomové práce je dokázat estetickou hodnotu folklorních literárních žánrů, jejich uplatnitelnost a mnohostrannou využitelnost v pedagogickém procesu, a především schopnost tradiční lidové kultury všestranně rozvíjet osobnost dítěte předškolního věku.

Práce má dvě hlavní části. Teoretická část obsahuje nejdůležitější definice z oblasti folkloristiky a literatury. Speciální pozornost je věnována termínům tradiční lidová kultura a folklor, folklor a folklorismus, neboť bývají vnímány a vymezovány v širším významovém rozpětí. Rovněž se zde soustředím na folkloristické a literárněvědné vymezení žánrů lidové slovesnosti, které považuji za zvláště přínosné pro práci s předškolními dětmi. Další úsek teoretické části se zabývá pedagogickými

³ Lidová slovesnost využitá v diplomové práci byla konzultována PhDr. Věrou Brožovou, přednášející na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty UK. Správná formulace cílů, výstupů a prostředků k dosažení cílů byla prokonzultována s Mgr. Marií Kordulovou, koordinátorkou projektu úspěšný ředitel (zavádění ŠVP do škol). Některé etnologické termíny korigovala PhDr. Alena Schauerová.

aspekty tradiční lidové kultury, jejím využitím, vztahem předškolní výchovy a tradiční lidové kultury včetně pozice tradiční lidové kultury v rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. V souvislosti s výběrem vhodných textů se zde dále představují sbírky lidové slovesnosti a jejich autoři. Teoretická část je zakončena podkapitolou, kde analyzuji konkrétní texty využívané v projektu, tak, abych získala odpovídající přehled o možnostech, které mohou ve výchovně-vzdělávacím procesu nabídnout.

Praktická část obsahuje jednotlivé dílčí aktivity, zabývající se lidovou slovesností a tematicky patřící do nadřazeného projektu „Tady jsme doma“ a jejich evaluaci. Dílčí aktivity jsou postaveny na práci s konkrétními texty. Pracuji zde s jejich specifickými rysy, které vyšly z rozborů. Tyto rysy využívám jako prostředek v předškolní výchově.

Teoretická část

1 Současné pojetí tradiční lidové kultury ve folkloristice a literárněvědné vymezení žánrů lidové slovesnosti

1.1 Vymezení pojmů tradiční lidové kultury

V současné společnosti ožívá zájem o tradiční lidovou kulturu a stále více je vnímán nejen její historický ale i společenský potenciál. V obecném povědomí bývají pojmy současně spjaté jak s oblastí folkloristiky, tak obecně se společenskými vědami často vnímány ve značném významovém rozpětí. Pokusme se tedy konkretizovat a zpřesnit ty z nich, s nimiž tato práce bude pracovat.

1.1.1 Tradice

Tradici je myšlen soubor hodnot norem a myšlenek, které jsou společensky uznávané a předávány, čili tradované. Tradice jsou předávány ve formě zvyků, obyčejů a pravidel. Oldřich Sirovátka tvrdí,⁴ že pojmem tradiční je možné označit cokoli, co je předáváno minimálně po tři generace. V národopisné encyklopedii je termín chápán ve dvou významech; tradice může být vnímána „jako soubor představ o chování a názorech pravidelně předávaných mezi generacemi v rámci určité skupiny nebo společenství.“ Druhým výkladem slova tradice je „předávání zpráv a slovesných výtvorů memorováním, tj. orálně, bez použití písemných záznamů.“ Pojem tradice je též používán v přeneseném významu, často jako věhlas, nebo kontinuita.⁵

Pro potřeby naší práce, zvláště pak výchovně-vzdělávacího projektu pro mateřskou školu, budeme pojem tradice spojovat jak s tradovaným vyprávěním pamětníků, tak s literárně zaznamenanými sběry předních českých folkloristů a historiků.

⁴ SIROVÁTKA, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a v dětské literatuře*, Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 64.

⁵ jkt [Josef Kandert]: heslo Lid, in: BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka*, sv. 1, A-N, Praha: Mladá fronta, 2007, s. 477.

1.1.2 Lid

Termín lid může být opět vykládán několika způsoby. Podle *Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezka* platí, že „a) z teritoriálně-etnického hlediska je lid souhrn obyvatel nějakého území, obyčejně země, nebo státu. b) ze sociálně-kulturního hlediska je termín lid historicky proměnlivé označení společenských vrstev tvořících základní soubor obyvatelstva určitého území, zpravidla těch, kdo si zajišťují obživu manuální činností.“⁶ Je tedy zjevné, že termín v průběhu času označoval různé společenské vrstvy („trojí lid“), posléze se pojem vztahoval k společensky nejnižší, venkovské vrstvě obyvatel („selský lid“), která pak v romantizující perspektivě národního obrození byla vnímána jako nejvýznamnější nositel lidové kultury. Posléze se pojem rozšířil i pro označení nižších společenských vrstev městského obyvatelstva.

Často však docházelo i k účelovému sociálnímu zkreslení pojmu. Např. v období komunismu, zvláště po roce 1948, byl termín „lid“ záměrně ideologicky zatěžován a vztahován pouze k obecnému označení „pracující třídy“, či spíše dělnické vrstvy, a i v tomto kontextu byl několikrát variován a revidován.⁷ Ideově ovlivněné pasáže nalezneme například i v práci Václava Frolece *Prostá krása*,⁸ což je pochopitelné s ohledem k době vzniku díla. Frolec při charakteristice lidu rovněž podtrhuje význam dělnické třídy, tedy hlavně městských lidových vrstev, uvádí, že „s rozvojem průmyslu dochází k formování dělnické pospolitosti, která se stává zvláštní složkou lidu s osobitými kulturními znaky a vlastními tradicemi.“

Lid a jeho kultura jsou hlavním předmětem výzkumu v etnografii, která dnes zabírá široké spektrum anonymních kulturních projevů spíše spjatých s minulostí a s venkovskou komunitou; pojem etnografie pak bývá často užíván synonymně s termínem etnologie, a také s označením sociální a kulturní antropologie. Poslední

6 jkt [Josef Kandert]: heslo Lid, in: BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka*, sv. 1, A-N, Praha: Mladá fronta, 2007, s. 477

⁷ Srov. např. NEJEDLÝ, Zdeněk: *Za kulturu lidovou a národní*, úvod Václav Pekárek, Praha: SNPL, 1953.

⁸ FROLEC, Václav, *Prostá krása*, Praha: Vyšehrad, 1984, s. 6.

označení vědecké disciplíny jsou však rovnocenně vztahována též k nejrozličnějším subkulturám současné společnosti.⁹

Tato práce se materiálově vymezuje směrem spíše k tradičnímu, tj. historicky vzdálenějšímu lidovému dědictví, už proto, že jeho estetický rozměr je postupem doby všeobecně prověřen a respektován.

1.1.3 Kultura

Za tvůrce nejobecnější definice pojmu „kultura“, uznávané v současnosti, je považován představitel anglického kulturního evolucionismu Edward Burnett Tylor, jedna postava kulturní antropologie 19. století. Pojem „kultura neboli civilizace“ vymezuje jako „celek zahrnující vědění, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, které si člověk osvojil jako člen společnosti“.¹⁰ Kultura se stala objektem zájmu mnoha vědních oborů, mezi které se počítá psychologie, etnologie, sociologie, nebo kulturní antropologie, ale také různé disciplíny pedagogiky, neboť z definice vyplývá, že členem určitého kulturního společenství se člověk stává pouze v procesu socializace. Pojem tradiční lidová kultura je tedy nejjednodušším způsobem vysvětlitelný jako kultura, která je mezi ve společnosti předávána spontánně, tradováním.

Podrobněji je popsána definice tradiční lidové kultury v doporučení UNESCO: „Tradiční a lidová kultura je souhrn výtvorů založených na tradici kulturního společenství, vyjádřených skupinou nebo jednotlivci jako obraz tužeb společenství takovým způsobem, že odrážejí jeho kulturní a sociální totožnost a že jeho vzory a hodnoty jsou předávány ústně, napodobováním či jinými způsoby. Formy této kultury zahrnují zejména jazyk, literaturu, hudbu, tanec, hry, mytologii, rituály, obyčeje, řemeslnickou výrobu, architekturu a různé druhy umělecké tvorby“.¹¹

⁹ zu, jkt, vh [Zdeněk Uherek, Josef Kandert, Václav Hubinger], heslo Etnografie, in: BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura*, c. d., sv. 1, s. 192-193; vh [Václav Hubinger], heslo Etnologie, tamtéž, s. 199-200.

¹⁰ Tylor, E. B.: *Primitive Culture*, New York: Harper Torchbooks, 1958. Citováno in: BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura*, c. d., s. 477.

¹¹ *Doporučení 25. generální konference UNESCO o ochraně tradiční a lidové kultury*, Paříž, 1989; http://www.nulk.cz/files/kestazeni/dop_unesco.pdf, s. 5 [přístup ke zdroji 10. 4. 2011].

Václav Frolec rozvíjí definici kultury ještě o poznámku, že její tradiční, lidová oblast je „často špatně označována za folklor“ a „zahrnuje širokou škálu projevů hmotného sociálního a duchovního života lidu: nejrozumnější druhy zaměstnání a obživy, stavitelství a bydlení, odívání, stravu, způsob přepravy, výtvarné projevy, příbuzenské a sousedské vztahy a s nimi spojené instituce, obyčejovou tradici a obřadní kulturu, vědění a víru, slovesné, hudební, dramatické a taneční umění.“¹²

Jedná se tedy o kulturu, která provázela životní každodennost. Tradiční lidová kultura tak nese znaky společenství, v němž je udržována a vypovídá o jeho hodnotách a názorech.

1.1.4 Složky tradiční lidové kultury

Veškeré projevy tradiční lidové kultury lze rozdělit do tří skupin a to na hmotnou, duchovní a sociální kulturu.

Hmotná kultura se zabývá předměty (artefakty). Tyto předměty nesou konkrétní a nezaměnitelné rysy určité kultury. Typickým příkladem artefaktu hmotné lidové kultury, která nás v souvislosti s projektem, představeným v této práci jako celek práce v MŠ v průběhu roku, zajímala (viz příloha), je např. kraslice, která se regionálně odlišuje jak barvami, tak vzory, a místy také technikou vytváření.

Duchovní kultura, jejíž využití v MŠ je vlastním východiskem této práce, zahrnuje zvláště ústní lidovou slovesnost. Vzhledem k zaměření na předškolního recipienta se zde soustředíme na žánr pohádky, pověsti, písně, říkadla, hádanky, pranostiky, pořekadla, dětské námětové hry nebo tance. K dalším folklorním uměleckým žánrům v této oblasti, ke kterým se (kvůli složité formě nebo tradičnímu tematizování specifických obsahů) v této práci nevztahujeme, patří např. též léčitelská nebo pověrečná zařikávání, anekdotické „lečtivé“ historky – humorky, lidové drama (zvl. s náboženským námětem, např. pašijové), obřadní rituály svatební, pohřební aj.

S duchovní kulturou úzce souvisí *sociální kultura*, rezonují tu pravidla vytvořená společností (chování při rituálech, ústní předávání hodnot či konvencí v dané

¹² FROLEC, Václav: *Prostá krása*, c. d., s. 5.

společnosti uznávaných). Sociální kultura se tedy týká vžitých a závazných pravidel, vázaných na určité společenství (rodina, obec, ...).

Je zjevné, že mezi jednotlivými projevy lidové kultury nejsou ostré hranice. Např. součástí jednotlivých rituálů je jak hmotná, tak duchovní i sociální sféra. Příkladem může být například tříkrálová obchůzka, neboť účast na ní vyžaduje masku krále (hmotná kultura), při obchůzce zaznívají písně a říkadla (duchovní kultura) a obcházením sousedství se vyvíjí a posilují sociální vztahy ve vesnici: koledníci i hostíci rodina musí respektovat určitá pravidla (sociální kultura).

1.1.5 Rozlišení termínu tradiční lidová kultura a folklor

Termín folklor je chápán v širším a užším slova smyslu. V širším smyslu slova zahrnuje celou tradiční lidovou kulturu, její duchovní, hmotnou i sociální vrstvu. Chápeme-li termín folklor v užším slova smyslu, je míněna pouze duchovní kultura (čímž je myšlené „slovesné, hudební, dramatické a taneční umění“).¹³ Výklad pojmu folklor se liší v badatelských přístupech různých etnografických škol, zpravidla vázaných na určité národy či státy. V české etnografické praxi se používá termín folklor všech výše naznačených obsahových vymezení, tedy folklor jako tradiční lidová kultura v širším slova smyslu, a současně i folklor pouze v jediném vymezení, jako *duchovní* lidová kultura.

1.1.6 Folklor a folklorismus

Odborná veřejnost se dlouho zabývala problémem výskytu folkloru a tradiční lidové kultury v dnešní době. Např. Oldřich Sirovátka se zamýšlí nad touto problematikou a ptá se, „zda se dá ještě uvažovat o existenci lidové kultury a folkloru, zda nenastal onen okamžik, kdy se vlastní folklor jako osobitý systém zhroutil a rozplynul“.¹⁴ V návaznosti na podobné přemýšlení odborné veřejnosti se začalo mluvit o tzv. folklorismu. Jak uvádí Lubomír Tyllner v encyklopedii *Lidová kultura*, jde o „termín“ zavedený v roce 1962 H. Moresem pro existenci, využití, adaptaci a přeměnu tradičních jevů lidové kultury v nepůvodních podmínkách. Jedná se o zprostředkování a

¹³ FROLEC, Václav: *Prostá krása*, c. d., s. 5.

¹⁴ SIROVÁTKA, Oldřich: Folklór v kulturním životě naší vesnice: místo, funkce, proměny, in: *Životní prostředí a tradice*, eds. Václav Frolec, Miroslav Krejčí, Josef Tomeš, Brno: Blok, s. 22. Srov. též LEŠČÁK, Milan–SIROVÁTKA, Oldřich: *Folklór a folkloristika (o ľudovej slovesnosti)*, Bratislava: Smena, 1982.

předvádění lidové kultury z druhé ruky, resp. život lidové kultury v novém lidovém a společenském systému, kde plní netradiční funkci.“¹⁵

Folklorismus je daleko více spojen s masovou kulturou. Můžeme k němu zařadit například i lidové motivy na textiliích, původní receptury v restauracích, slavení původních obyčejů v nepůvodním prostředí (dožínky ve městě, ...). Do folklorismu spadá samozřejmě také práce folklorních souborů.

Folklorismus bývá některými znalci historických projevů lidové kultury, vnímán často pejorativně, jako prostředek, jímž se šíří uměle oživovaná, ze svých přirozených životních kontextů vytrhovaná, různými způsoby stylizovaná a hlavně – pro současnou společnost nepřírozená pseudotradice. Takto resuscitovaný, dávno neživý a pouze v písmem fixovaných záznamech sběratelů dochovaný folklor nebývá ve vztahu k folkloru dosud živému považován za plnohodnotný. Pakliže se však současný zájemce věnuje folkloru a jeho tradicím prostřednictvím „folklorismu“ (tedy z archivů vytažené písně, tance aj. předvádí při veřejných vystoupeních či své studium tradic jakkoli předává dál veřejnosti), nastává zajímavý paradox. Pokud u diváka, posluchače či jakéhokoli dalšího příjemce dojde ke zvnitřnění estetického zážitku, předaného poznatku či technické dovednosti do té míry, že je přijme za vlastní a bude je šířit dál, formou tradování či tradované zkušenosti, zavrhaný prostředek náhle dojde svého uplatnění.

Výrazným znakem folklorismu je tedy uvědomělé udržování a předávání folkloru.

1. 1. 7. Rysy folkloru

Folklor je vymezen několika příznačnými rysy. V první řadě je to dávka improvizace, která je pro tuto oblast typická a vychází z orální tradice předávání a šíření. Pokud si zpěvák, nebo vypravěč nezapamatoval melodii, nebo text, doplnil je podle svého, a tím vznikl nespočet variant.

¹⁵ It [Lubomír Tyllner]: heslo Folkloristika, in BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura*, díl 1., c. d., s. 220.

S rysem uvedeným výše souvisí hned druhý rys folkloru, a tím je předávání paměti (dříve pouze paměti, dnes se pouze o paměť již nikdo neopírá). Tradiční lidová kultura nebyla fixována na psaný text a jediným prostředkem jejího zachovávání a předávání se stávalo ústní šíření a uchovávání v paměti.

Mnoho folklorních uměleckých žánrů je fixováno na konkrétní čas a prostor, tedy na konkrétní příležitost, při níž se uplatňují. Proto také folklor počítal s okamžitou zpětnou vazbou. Všechny projevy procházely po přednesu nebo předvedení specifickým „sítím“. Diváci či posluchači rozhodovali, zda se píseň (tanec, pohádka) bude někdy opakovat jako doslovný celek, zda se částečně obmění, nebo zda zcela upadne v zapomnění. Oproti písmem fixovaným literárním žánrům tedy folklor vymezuje také kontaktnost. Právě ústní předávání a využívání paměti a ne literární předlohy dává vypravěči možnost být v bezprostředním kontaktu s příjemcem.

Podstatným rysem folkloru je také kolektivní projev. Lidová slovesnost je vlastně dílem jedinců, kteří jsou schopni dosáhnout takové dokonalosti, že společnost zmíněné dílo přijme za své. Proslulý ruský folklorista Bogatyrev přičítal kolektivu hlavní podíl na zachovávání folkloru, neboť, jak je zmíněno výše, pouze na kolektivu záleží, jak dlouho se lidové dílo udrží v povědomí.¹⁶ S tím souvisí i další podstatný znak, anonymita tvůrců, neboť jméno autora není ve folkloru podstatné, tak jako není podstatná původnost a jedinečnost díla samého.

Všechny uvedené rysy folkloru podmiňují i jeho synkretismus; folklor je nositelem mnoha estetických příznaků najednou, vyplývají z častého mísení a křížení jednotlivých uměleckých aktivit k dosažení jednotitého, kompaktního estetického vyjádření, kdy je např. slovo, hudba i pohyb „v přirozené součinnosti“¹⁷

Na těchto základních rysech, které se vztahují k folkloru jako celku i k výšeči lidové slovesnosti, zastřešené folklorem, se v základních rysech shodují jak etnografové, tak literární vědci. Např. současný literární teoretik Josef Peterka oblasti lidové slovesnosti přisuzuje tyto podstatné charakteristiky: orálnost, lidovost,

¹⁶ SCHAUEROVÁ, Alena. Přednáška v rámci studia Školy folklorních tradic, Úvod do tradiční lidové kultury, 8. 10. 2010, Brno

¹⁷ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. s. 220

anonymitu, kolektivitu, kontaktnost, variabilitu, synkretismus a suicentrismus (fakt, že folklorní prostředí upřednostňuje vlastní výtvoř, cizí přizpůsobuje svým potřebám a vkusu, tenduje k zdomácnování prostřednictvím nářečních i hovorových prvků a zasazováním do domácích reálií).¹⁸

Vzhledem k tomu, že pro naši další práci je lidová slovesnost klíčovým zdrojem, bude nyní užitečné soustředit se z hlediska literárněvědného na její jednotlivé žánry. Vymezit jejich typické vlastnosti a způsob, jakým mohou realizovat svou estetickou funkci, nám dále pomůže uvažovat o tom, co mohou nabídnout jednotlivým oblastem pedagogické praxe zaměřené k předškolnímu věku a konkrétním výchovně vzdělávacím činnostem v mateřské škole. Ujasnění esteticko-výchovného potenciálu různých žánrů lidové slovesnosti také napomůže výběru konkrétních textů ze sbírek známých sběratelů, s nimiž budeme dále pracovat v celoročním výchovném projektu.

1.2 Literárněvědné vymezení žánrů lidové slovesnosti s ohledem na jejich užití v celku pedagogického projektu

Pro základní literárněvědné vymezení žánrů lidové slovesnosti, využitelné ve výchovné praxi, je vhodným vodítkem vysokoškolská učebnice Josefa Peterky *Teorie literatury pro učitele*.¹⁹ Jednotlivým folklorním žánrům se též podrobně věnují slovníkové příručky literární teorie,²⁰ nejpodrobněji však dosud kolektivní *Encyklopedie literárních žánrů*,²¹ nabízející rovněž k jednotlivým žánrům obsáhlejší soupisy další sekundární literárněvědné literatury. Bude tedy užitečné vycházet z Peterkovy vysokoškolské učebnice pro nastávající bohemisty a její rámcové poznatky doplňovat z dalších kompendií.

Jednotlivé žánry lidové slovesnosti dělí Peterka pracovníě do čtyř kategorií, na písň, příběhy v próze (zejména pohádky, pověsti a legendy), divadelní hry a na „krátké průpovědi“, mezi které řadí přísloví, pranostiky, říkala a hádanky. Peterkovo dělení

¹⁸ pt [Josef Peterka]: heslo Folklorní slovesnost, in MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha-Litomyšl: Paseka, 2004, s. 206-212.

¹⁹ PETERKA, Josef: *Teorie literatury pro učitele*, Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2001.

²⁰ *Slovník literární teorie*, red. Štěpán Vlašín, 2. rozšířené vydání, vydavatel: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, Praha : Československý spisovatel, 1984; též LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*, Jinočany : H & H, 2002.

²¹ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, c. d.

vychází z druhového rozlišení (žánr spojovaný tradičně spíše s lyrikou, žánry epické, drama), následují krátké žánry či formy, spojené také s jinou než s estetickou funkcí. Neuvádí se zde všechny žánry, které v lidové slovesnosti nacházíme; vedle krátké humorné formy typu humorek a anekdot zde postrádáme i obchůzkové hry a rituály, které nedodržují základní dramatickou formu a jsou synkretickou směsí tradičních říkadel, popř. anekdot, improvizovaných dramatických etud se základní tradovanou formou i klasického dramatického tvaru, předváděného v miniatuře.

Pro práci v mateřské škole však dělení v příručce dostačuje. Nadále se budeme zajímat pouze o ty konkrétní žánry, které považujeme za důležité pro projekt určený dítěti předškolního věku. *Teorie literatury pro učitele* některé pro nás vhodné žánry lidové slovesnosti podrobně charakterizuje (pohádka, pověst, pranostika); u těch, kterým v této knize není věnována zvláštní kapitola (lidová píseň, říkadlo, počítadlo) čerpáme z další sekundární literatury.

1.2.1 Píseň

Píseň je jedním ze základních typů hudebního projevu. Jde o vokální projev, který bývá často doplněn instrumentálním doprovodem. Z hlediska tématu této práce nás však musí zajímat zvláště formální a obsahová stránka slovesného sdělení, které je se stránkou hudební v jednotě. Lidová píseň je také základním žánrem lidové slovesnosti. Jako u většiny těchto žánrů tedy platí, že autor (na rozdíl od písně umělé, nebo pololidové) je neznámý a jeho jméno není podstatné.

Lidovou píseň můžeme podle obsahu sdělení a způsobu jeho ztvárnění rozdělit do tří kategorií: píseň tedy může být *lyrická*, *epická* a *smíšená*.

Těžištěm *lyrické písně* jsou city, pocity a nálady, ty zde převládají na úkor děje. Tak jako u většiny folklorních písní je zde nejvýznamnějším motivem láska. Nejde však tolik o konstruování jejího příběhu, ale o vystižení psychických stavů a emocí s ní spojených. Jedním z příkladů lidové písně lyrické je píseň *Nedověra* ze sbírky K. J. Erbena *Prostonárodní české písně a říkadla*. Text písně zní:

Červená růžičko, proč se nerozvíjíš,
co k nám můj Jeníčku, co k nám už nechodíš.²²

Typický jevem pro lidovou slovesnost je zde výstavba paralely mezi poetickým, přesto ale konkrétním obrazem růže, která nevykvétá do své krásy (červená barva je navíc obecně vnímána jako symbol lásky) a konstatování, že chlapec, který dříve děvče vyhledával, teď o ně nejeví zájem („co k nám *už* nechodíš“). Druhá část sdělení je navíc posílena opakováním, které zvyšuje jeho naléhavost (zájmeno „co“ je zde ve funkci příslovce „proč“).²³ Spojení dvou konkrétních, významem jen velmi volně spojených obrazů pak vytváří jeden metaforický celek.

Taková přístup je v lidové slovesnosti velmi obvyklý, vytvořit paralelu s metaforickým významem mezi jednoduchými konkrétními jevy, známými za života a z přírody, bylo pro lidového tvůrce jistě přirozenější, než vyjadřovat pocity abstraktními slovy. Pro psychiku předškolního dítěte však pochopení významu písně představuje poměrně náročnou myšlenkovou operaci, vyžadující značnou míru zobecnění. Přesto se domníváme, že takový typ lyrické písně je důležitý pro evokaci obraznosti a pokusíme se ho zařadit v jednoduché formě, která by celek metaforu umožnila ztvárnit také jinými výrazovými prostředky, než jen slovem.

Naopak *písně epické* mají těžiště v souvislé linii ději. Některé epické písně dokážou vyprávět dlouhé baladické příběhy. Jednou ze známějších epických písní je „*Teče voda, teče*“ v Erbenově sbírce pojmenovaná jako „*Ztrestaná neposlušnost*“²⁴. Píseň zde má třináct strof a vypráví o dívce, která se, nedbaje rad matky, vypraví za milým hulánem. Po roce se vrací zpět za matkou s „malým huláňátkem“ a žádá ji o pomoc. Matka dceři poví, že musí být sama zodpovědná za své činy a dcera zpytuje svědomí, neboť si uvědomuje nelehkou situaci svobodné matky. Pro práci v MŠ je obecně dějová linie tohoto typu písně výhodná svou srozumitelností, bude však nutné vybrat takový text, který bude svým obsahem dítěti bližší.

²² ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Praha: Sfinx, 1939, s. 94.

²³ K rozboru konkrétních poetických jevů nám zde i nadále slouží publikace: BRUKNER, Josef, FILIP, Jiří: *Poetický slovník*, 2. upravené vydání, Praha: Mladá fronta, 1997.

²⁴ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*, c. d., s. 141

Třetí kategorií je lidová píseň, ve které se tyto dva typy prolínají – tedy píseň lyricko-epická. Do této skupiny je možné zařadit třeba píseň *Pod našima okny*, v Erbenovi nazvaná *Chudoba a láska*.²⁵ Píseň popisuje jak nelehkou situaci chudé dívky, tak pocity, které v ní chudoba zanechává.

Lidová píseň je dnes vedle pohádky nejznámějším z folklorních žánrů. Z obecného hlediska etnograf a muzikolog Jiří Pajer o lidové písni soudí: „Původní funkce písně většinou zanikly a známe je pouze ze starších zápisů, nebo jen podle rekonstrukce. Toto funkční uplatnění písně vchází z obecných kategorií v životním prostoru člověka, kam patří například práce, odpočinek, zábava, slavnost, obřad apod.“²⁶ Motivy objevující se v lidové písni se tak týkají většinou vztahů, rodinného života, oblastí lidské práce, reflektují společenský život s cyklem výročních obřadů a zvukové kulisy z živé i neživé přírody.

1.2.2 Pohádka

Lidová, nebo také archetypální pohádka je objektem zájmu hned několika vědních oborů – nejen folkloristiky, etnologie a literární vědy, ale i pedagogiky a psychologie, které mj. zkoumají její přínos pro výchovu a psychický vývoj jedince. Definice pohádky se přitom liší v rámci každé vědní disciplíny. Nejprve se zaměříme na folkloristiku a literární vědu.

George Bolte, německý literární vědec a národopisec definoval pohádku takto: „Vyprávění vymyšlené s básnickou fantazií, zejména ze světa nadpřirozených jevů. Příběh, který není vázán na podmínky reálného života, každý si ho rád poslechne, třebaže nevěří, že by se mohl přihodit ve skutečnosti.“²⁷ Na rozdíl od Bolteho je definice pohádky z *Teorie literatury pro učitele* zaměřená na literární podobu pohádky: „Pohádka je epický prozaický žánr lidového původu s fantasticko-zázračným obsahem.

²⁵ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Praha: Sfinx, 1939, s. 158.

²⁶ PAJER, Jiří. *Svět lidové písně*. Strážnice: Ústav lidového umění ve Strážnici, 1989

²⁷ BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka*, sv. 3, O-Ž, Praha: Mladá fronta, 2007, s. 759

V podobě kratochvilného vyprávění zpravidla vyjadřuje podvědomé lidské tužby a mravní jistoty.²⁸

Z hlediska typologie lidové pohádky²⁹ mluvíme o pohádkových syžetech a podle jejich charakteru rozeznáváme vedle *pohádek kouzelných* (s fantastickými, nereálnými postavami a kouzelnými předměty) též pohádky, které je nepoužívají a podobají se povídkce, často humorné (tzv. *novelistické pohádky*). Další třídění lidové pohádky vychází z těchto dvou hlavních dvou typů. Pokud jsou v pohádce místo lidských postav hlavními hrdiny postavy zvířat (často antropomorfizované), mluvíme o *pohádce zvířecí*. S význačnými postavami z křesťanského světa (Ježíš Kristus, Panna Maria, apoštolové, světci) jako s mravními autoritami či ochránci pracuje *pohádka legendární*. Na opačném pólu stojí pak *pohádky démonologické*. Ryze zábavný charakter mají a k podpoře paměti slouží *pohádky kumulativní*. Novelistický charakter mají nejčastěji anekdotické humorky.

Z hlediska podrobného zmapování jednotné (a u lidové kouzelné pohádky všech národů základní) podoby textu kouzelné pohádky je v oblasti folkloristiky i literární vědy dosud nepřekonanou prací obsáhlá studie ruského badatele Vladimira Proppa *Morfologie pohádky*³⁰ z roku 1928. Propp kouzelnou pohádku nevnímá jako vyprávění na libovolné téma, ale jako text, jehož základem je *jednání*, které je založeno na konstantních stavebních prvcích. Analýzou odkrývá jeho nejmenší jednotky a označuje je „funkce“. Celý textový korpus kterékoli kouzelné pohádky předvádí Propp na repertoáru pouhých 31 „funkcí“ (může jich ovšem být i podstatně méně). Uvádí pro ně zkratkovité definice jako „odloučení“, „návrat“, „škůdcovství“, „záchrana“, „získání kouzelného prostředku“, „těžký úkol“, „odhalení“, „trest“ atd. „Funkce“ jsou přitom spojeny s konstantními „rollemi“ příslušných nositelů děje: „hrdina“, „protivník“, „škůdce“, „pomocník“ atd., kterých je maximálně sedm konstantních typů.³¹

²⁸ PETERKA, Josef: *Teorie literatury pro učitele*, c. d., s. 287.

²⁹ Srov. dm + pt (Dagmat Mocná, Josef Peterka): heslo Pohádka, in: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, c. d., s. 472-482.

³⁰ Poslední české vydání PROPP, Vladimir Jakovlevič: *Morfologie pohádky a jiné studie*, ed. Hana Šmahelová, přel. Miroslav Červenka, Marcela Pittermannová a Hana Šmahelová, Jinočany: H & H, 2008.

³¹ Složitý, značek užívající Proppův rozklad přehledně ŠMAHELOVÁ, Hana: *Návraty a proměny*, Praha: Albatros, 1989, s. 34-43.

I Propp tedy svou racionální analýzou došel ke zjištění, že nejvýznamnějším a nejstarším typem lidové pohádky je *pohádka kouzelná*. Jak uvádí *Encyklopedie literárních žánrů*, „její syžety se odvozují z archaických rodových mýtů a obřadů iniciace (zasvěcení), spojených s bolestnou zkouškou odolnosti, s představou dočasné symbolické smrti (motiv netvora pojídajícího či ohrožujícího adepta), styku s duchy a znovuzrození (vysvobození princezny, sňatek).“³²

Archetypální ráz pohádky způsobuje, že pro novodobé umělce byla stálým inspiračním zdrojem, budila jejich zájem. Na základě pohádek tvořila řada výtvarníků, hudební skladatelé (Antonín Dvořák: *Rusalka*) a samozřejmě i spisovatelé (Jan Werich ve *Fimfáru* často vychází ze syžetů lidové pohádky, ačkoli se v jeho souboru jedná o pohádkové zpracování ryze autorské). Ve svém díle se lidovou pohádkou a jejími motivy výrazně inspiroval i Karel Čapek (*Devatero pohádek*), současně se však pokoušel uchopit ji teoreticky, z hlediska obecně estetického, i když v odlehčené podobě. V souboru sloupků a esejů *Marsyas čili na okraji literatury*³³ se mj. pokouší také o definici lidové pohádky a nabízí jiný úhel pohledu, z hlediska obecných vlastností lidové slovesnosti, které jsme již vymezili výše, i z hlediska archetypálnosti lidského prožitku: „Pohádka totiž není původně literatura; pohádka je povídání. Pravá lidová pohádka nevzniká tím, že ji národopisný sběratel zaznamená, nýbrž tím, že ji babička povídá dětem, člen kmene Yoruba členům kmene Yoruba nebo profesionální pohádkář auditoriu v arabské kavárně. Skutečná pohádka, pohádka ve své pravé funkci, je povídání v kruhu posluchačů. Rodí se z potřeby vypravovat a rozkoše naslouchat. Vynález písma a knihtisku nás odcizil této původní a prastaré rozkoši; už nesedíme v kruhu, abychom viseli na rtech expertního povídače; čteme své noviny nebo svou knížku, což nás zbavuje pralidského puzení sesednout se a nechat se ukolébat mluveným slovem. Proto skutečná pohádka žije jenom tam, kde ještě nepřevládlo cářství písma: u dětí a primitivů.“³⁴

³² MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, c. d., s. 473.

³³ ČAPEK, Karel: *Marsyas čili na okraj literatury*, Praha: Otakar Štorch–Marien, 1931.

³⁴ Cit.podle ČAPEK, Karel: K teorii pohádky, in týž: *Marsyas čili na okraj literatury*, zpřístupněno na <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/75/46/marsyas.pdf> , s. 83 [přístup 23. 3. 2011].

Ze všech uvedených názorů i definic vyplývá, že je pohádka kromě literárního žánru využívajícího představivosti také přirozenou součástí společenského života člověka, a má proto u nečtenářů své stálé místo.

1.2.3 Význam pohádky v životě dítěte

Pohádka má životě dítěte zcela nezastupitelný význam. Vyprávění klasických pohádek je odedávna jedním z komunikačních kontaktů dospělých a dětí, neboť při vyprávění pohádky dochází k vazbě vyprávění a naslouchání.

Michal Černoušek ve své knize *Děti a Svět pohádek* píše, že „základní funkcí pohádky je vnést smysl a řád do dětem původně nesrozumitelného a chaotického světa.“³⁵ Dítě chápe svět na základě svých zkušeností jinak, než jej chápe dospělý, z čehož mohou pramenit mnohá nedorozumění. Pohádka je způsobem, jakým propojit dětský a dospělý způsob myšlení. Klasická pohádka jako žánr lidové slovesnosti vychází z konkrétních situací člověka (kulturně historická zkušenost) a navazuje na konkrétní potřeby, proto, na rozdíl od umělých pohádek, zde dochází snáze k ztotožnění, k ztotožnění se s hrdinou, nebo se situací, ve které se hrdina nachází. Ztotožnění se s hrdinou má obrovský význam při vytváření morálních vlastností jedince. Klasická pohádka nabízí dostatečně stylizované postavy a právě tato stylizace koresponduje s dětským vnímáním osob. Dítě se navíc díky jednoduchým schémátům v pohádce dokáže automaticky ztotožnit s kladnou postavou, už proto, že dobro v pohádkách vždy vítězí a zlo bývá poraženo, někdy i potrestáno, a právě tím dochází k předávání morálních hodnot.

Význačnou roli hraje pohádka i ve vytváření postojů k řešení problémů. Skrze pohádku je dítě nejen seznámeno s tím, že překážky přicházejí, ale také s tím, že je nutné je překonat, aby člověk dosáhl svého, a že řešení problémů (a ne pasivita) vede ke zdárnému konci. Dokonce je možné i naučit se skrze pohádku vnímat důsledky vlastních činů.

Díky stále se opakujícím schémátům nabývá dítě pocitu jistoty, důvěry ve svět a pocitu životního smyslu. V tomto ohledu jsou klasické pohádky zcela nenahraditelné.

³⁵ ČERNOUŠEK, Michal: *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990, s. 5- 22

Například pravidelně se opakující „happy end“, podněcuje v dítěti optimistické vnímání světa.

Vyprávění pohádek se v mnoha domácnostech nahrazuje audiovizuální kulturou televize. Ta ale neposkytuje takové podněty, jaké dítě potřebuje. Postavy současných pohádek a příběhů pro děti bývají zobrazeny daleko komplexněji – tedy s dobrými i špatnými vlastnostmi a tím vlastně komplikují dítěti proces ztotožňování.

V době televizní kultury je nutné budovat v dětech vztah k literatuře, uměleckému slovu, ke čtení, k vyprávění a k naslouchání. Láska ke knihám se u předškolních dětí rozvíjí právě skrze četbu a vyprávění pohádek. Dětská literatura je zdrojem zábavy poučení, rozvíjí dovednost číst a rozumět psanému.

Pohádky mají samozřejmě vliv na imaginaci, představivost a fantazii dítěte a právě fantazie je velmi podstatná pro budoucí vývoj dítěte, neboť právě fantazie a kreativita vedou k inovativnímu myšlení, tedy k pokroku. Pohádky mají vliv na rozvíjení různých myšlenkových operací i inteligence.

Psycholog Zdeněk Matějček v knize *Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte*³⁶ spatřoval význam pohádky v setkávání dítěte s nebezpečím a strachem v zcela bezpečném prostředí (na klíně matky), neboť „prožívání napětí a strachu při současném vnějším zajištění, znamená posilování psychické odolnosti dítěte, takže je přínosem k zdravému vývoji jeho osobnosti.“³⁷

Pro práci na našem projektu se budeme snažit vybrat po jedné z kouzelných pohádek, jednu pohádku novelistickou a jednu kumulativní. Kouzelná pohádka naplňuje představy o životní cestě a její morální závaznosti motivy, které jde interpretovat zástupně, novelistická pohádka přináší mravní naučení přímo. Kumulativní pohádka v mnohanásobném opakování stejných miniaturních „dějů nebo jiných prvků“³⁸, a častým humorem daným i výrazným lexikem patří k „oblíbeným dětským zábavám“.³⁹

³⁶ MATĚJČEK, Zdeněk, *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*, Praha: Grada Publishing, 2005.

³⁷ Tamtéž, s. 156

³⁸ Viz PROPP, Vladimir Jakovlevič: Kumulativní pohádka, in týž: *Morfologie pohádky a jiné studie*, c. d., s. 299.

³⁹ Tamtéž, s. 303.

1.2.4 Pověst

Stejně jako pohádkou i pověstí se zabývá více vědních oborů – literatura, etnologie, folkloristika, a proto se také liší její definice. Definice literární hovoří o pověsti jako o „krátkém bájivém příběhu často folklorního původu, který se tematicky váže k určitému místu, osobě nebo historickému času.“⁴⁰

Definice z *Národopisné encyklopedie* tvrdí, že pověst je „z části pravdivé a z části smyšlené vyprávění o osobnostech a událostech, žánr folklorní epiky.“⁴¹

Charakteristikou pověsti je tedy vazba na konkrétní osobu, místo nebo událost. Ačkoliv se v pověsti objevují nadpřirozené jevy, činí ji vazba na konkrétní situaci částečně důvěryhodnou. Pověsti lze rozdělit na *národní*, které mají vztah k většímu celku recipientů, zpravidla k národu, a *místní pověsti*, které vždy popisují příběh vážící se k určité lokalitě. Další specifikace syžetů pověstí pak toto základní třídění doplňuje.

O vzniku nebo zániku lidských výtvorů hovoří *etiologické pověsti*. Na rozdíl od nich se *pověsti etymologické* zabývají vznikem názvů sídel i přírodních útvarů. Středem zájmu pověstí *genealogických* je historie šlechtických rodů. S tímto tématem přímo souvisí pověsti *heraldické*, jež se zabývají erby, městskými znaky a domovními znameními. Existují i pověsti *legendární*, které často popisují zázraky, vážící se ke konkrétním místům a událostem.

Další kategorií tvoří pověsti *historické*. Hovoří o dějinných událostech. Setkáme se s pověstmi vázanými na významné vojenské bitvy, povstání (například o Kozinovi, Chodovi, jenž obhajobu chodských práv zaplatil životem), existují pověsti *zbojnické* (o zbojníku Ondrášovi, který se stal hrdinným zbojníkem na Valašsku). Dále se sem řadí pověsti popisující přírodní katastrofy a epidemie nemocí, které zasáhly různé kraje.

V třetí kategorii nacházíme pověsti *démonické*. Pověsti s tímto motivem jsou v repertoáru folklorních vypravěčů nejčastější. Člověk se zde setkává s nadpřirozenými

⁴⁰ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*, c. d., s. 227.

⁴¹ BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura : Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka*, sv. 3, O-Ž, c. d., s. 793.

bytostmi, nevysvětlitelnými úkazy a tajemnými událostmi. K takovým pověstem patří například lokální pověst uveřejněná v Zíbrtově časopisu *Český lid* o tom, jak se na Štědrý den o půlnoci voda v Botiči promění ve víno.

Z uvedené krátké charakteristiky vyplývá, že většina dětí je postupně seznamována s národními pověstmi. Nezastupitelnou úlohu však mají také pověsti lokální, ať tematizují cokoli. Právě přes ně si zvl. předškolní dítě zvnitřňuje pocit sounáležitosti s místem, kde se narodilo nebo které je mu blízké. Vytváří si k němu citové vazby a má zájem o jeho další poznávání.

1.2.5 Pranostika

Pranostiky pomáhaly lidem orientovat se v ročních cyklech, pomáhaly při vytváření harmonogramu hospodářských prací. Jsou charakterizovány jako „drobný slovesný útvar obsahující předpověď, doporučení, nebo komentář vztahující se k počasí a k přírodním jevům“. Je zjevné, že „vycházejí z dlouhodobé lidské zkušenosti, nikoliv z odborných poznatků a statistik.“⁴² I když se pranostika neopírá o znalost podstaty přírodních zákonů, mívá obvykle racionální jádro, které dnes ovšem kvůli změně klimatických podmínek a industrializaci prostoru ne vždy platí.

Pranostiky se dělí na *hospodářské*, *meteorologické*, *singularitní* (které popisují pravidelně se vyskytující výkyvy počasí, jakými jsou třeba „ledoví muži“, tj. období chladu o svátcích Pankráce, Serváce a Bonifáce, nebo období „babího léta“). Dále jsou známy *pranostiky fenologické*, související s fenologickým kalendářem, který na základě ekologických vztahů v přírodě určuje období nejvhodnější pro setí, žatvu a podobné hospodářské úkony. Peterka⁴³ jmenuje ještě zvláštní kategorii pranostik, tzv. *kalendářní* a *časoměrné*, které ohlašují astronomické zákonitosti týkající se například prodlužování dne. Také se zmiňuje o pranostikách *pověrečných* a *nereálných*, které žádné racionální jádro nemají, např. „jde-li kdo kam a potká řůru sena, bude mít štěstí“.⁴⁴

Pro práci v mateřské škole jsou některé z pranostik velmi vhodné, zvláště ty, které odkazují ke stálým přírodním zákonitostem. Umožňují dětem, aby si přes své

⁴² BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka*, sv. 3, O-Ž, c. d., s. 825.

⁴³ Viz PETERKA, Josef: *Teorie literatury pro učitele*, c. d., s. 230-231.

⁴⁴ Tamtéž.

omezené zkušenosti, dané nízkým věkem, připomněly roční návratný cyklus, cyklický čas.

1.2.6 Říkadlo

Říkadlo je v kontextech folkloristiky považováno za dětský žánr lidové slovesnosti. Podle funkce se dělí do několika kategorií. *Rozpočítadlo* je krátký literární útvar sloužící k rozdělení rolí v dětských hrách, *škádlivky* si humorně dobírají dětského adresáta („Žalobníček žaluje“). Řeč procvičují *jazykolamy* a mnohá říkadla slouží jako doprovod k různým činnostem (otloukání píšťalky, tvorba bábovek z písku). Z dětského folkloru se vyčleňují tzv. *zaříkadla*, vnímaná jako „slovní rituál založený na víře v magickou moc slova, jehož smyslem je odčinit anebo napravit nepříznivou či nechtěnou situaci“.⁴⁵

Literární věda se říkadlem zabývá obzvlášť důkladně, a to proto, že v dětském prostředí představuje setrvalou samostatnou kreativitu. Vidí ho jako „literární žánr založený na podřízení sémantické složky rytmu a rýmu, což se projevuje v analogičnosti a skandování.“⁴⁶ Dítě je rytmem a rýmem často natolik okouzleno, že je schopno hrát si s nesmyslnými významy, řadit za sebe nesmyslná či do neobvyklých kontextů zasazovaná slova, která rytmický vzorec naplňují. Zvláště rozpočítadla, kde je pravidelný rytmus nutný už ze samé podstaty činnosti, k níž se používají, mohou vytvářet nesmyslné zvukové skrumáže či vytvářet celé nesmyslné příběhy („Enyky benyky kliky bé, ábr, fábr dominé“; „Ententýky dva špalíky, čert vyletěl z elektriky“). Mezi nefolklorní literární žánry, intencionálně vznikající pro děti a zřejmě inspirované podobnými folklorními aktivitami, se přitom i v Čechách už více jak padesát let uplatňuje nonsens, tedy žánr „složený na komice nemožného“, který charakterizuje „uvolněná fantazie, porušující princip pravděpodobnosti podle zásady, všechno je naopak a nic není nemožné, hravost, i směřování k logickému rozvíjení nesmyslu“.⁴⁷

⁴⁵ BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka, O-Ž*. Praha: Mladá fronta, 2007. str. 1197

⁴⁶ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*, c. d., s. 222.

⁴⁷ vg [Vladimíra Gebhartová], heslo Nonsens, in MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, c. d., s. 413.

V dětských aktivitách má nonsens své samozřejmé místo a dá se uplatnit i v samostatné tvorbě. Pro projekt proto se budeme snažit vybrat i říkadlo nonsensového charakteru.

1.2.7 Hádanka

Hádanka je folklorní žánr, který je vnímán jako „dodnes produktivní součást folklorní tradice, který charakterizuje objekt neobvyklým způsobem tak, aby zůstal utajen. Skládá se ze zadání a řešení, které vyžaduje důvtip. Jádrem hádanky bývá metafora, metonymie, perifráze a asociace.“⁴⁸ Též literárněvědně bývá charakterizována jako „drobný slovesný projev v podobě hříčky, která v náznaku předkládá určitý problém, k jehož řešení lze dospět důvtipem.“⁴⁹

Také hádanky se člení na několik typů: *jazykové skryvačky* („Proč husa nežere, když ji někdo uhlídá – uhlí dá“),⁵⁰ *hádky početní* („Dva pásli ovce. Ten jeden řekl: Ty, dej mi jednu ovci a pak jich budu mít tolik co ty. ‘ A druhý odpověděl: Ne tak: dej mi ty jednu a pak jich budu mít dvakrát tolik co ty’. Kolik měl každý jich ovec? – Odpověď: jeden pět a druhý sedm).“⁵¹ Existují i *anekdotické hádanky* a *hádky s žertovným řešením* (Jakých ryb je nejvíce v rybníce? Odpověď: mokrých.)⁵²

Hádanka je vždy přijímána jako zábavný prostředek tříbící uvažování. Z literárněhistorického hlediska lze konstatovat, že tento žánr patří k nejstarším slovesným projevům, je doložen ve všech světových literaturách a oblíben zejména v orientálním folkloru. Hádankovité (enigmatické) vyjadřování se zvláště ve středověku stalo příznačným literárním rysem vůbec.⁵³

Pro téma naší práce bude zvláště důležité, že hádanky, které pracují s vnější podobou jevů a předmětů, vlastně svá správná řešení objasňují na principu metafor, a tak mohou rozvíjet i dětskou obraznost. Tímto směrem se tedy bude ubírat i náš výběr hádanky pro školní projekt.

⁴⁸ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. 287 s. ISBN 80-7290-045-5.

⁴⁹ BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka, A-N*. Praha: Mladá fronta, 2007. str 231

⁵⁰ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*, c. d., s. 29

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Srov. PETERKA, Josef: *Teorie literatury pro učitele*, c. d., s. 222.

1.3 Hra v kontextu tradiční lidové kultury

Při hledání pozice folkloru a folkloristiky v systému předškolního vzdělávání není možné vynechat problematiku hry, neboť hra je hlavním prostředkem výchovy v předškolním vzdělávání. Právě herní činnosti, přestože se to při jejich hodnocení v užším smyslu nemusí zdát průkazné, jsou jedním ze zásadních nositelů kulturní informace. Od původně uznávaného modelu, že hra je především formou sociálního učení, případně naplňováním určité pudové potřeby, se jejich těžiště v moderním pojetí přesouvá spíše do role nástroje sociální komunikace v uzavřených sociálních skupinách.

S touto definicí dobře pracuje například Dana Bittnerová ve své práci *Dětské hry v sociální komunikaci skupiny dětí*,⁵⁴ která hru chápe jako fenomén dětské kultury, případně jev, který je s dětskou kulturou velmi úzce spjat.

Do hry je však možné řadit také další prvky sociálního chování, které na první pohled hru pravděpodobně nepřipomínají. Širší definice hry podle Bittnerové zahrnuje do dnešních podob dětské hry například formalizované provokace (tedy nejružnější formy škádlení, prokujících gest a mírnějších forem šikany), typicky dětské obyčeje (vedení památníku, posílání dopisů), nebo sociální gesta (vzájemné obdarovávání, nejružnější rituály potvrzující přátelství...). Tato definice v podstatě vychází z pojetí nizozemského historika Johana Huizingy, které představil ve svém díle *Homo ludens*.⁵⁵ Podle Huizingy je třeba vnímat hru jako základní sociokulturní stavební prvek. Dokonce lze uvažovat nad tím, že právě hra buduje kulturu, respektive že kultura je vybudována na aplikaci herních prvků. Ostatně Huizingova definice hry označuje hru za „dobrovolnou činnost, která je vykonávána uvnitř pevně stanovených časových a prostorových hranic, podle dobrovolně přijatých, ale bezpodmínečně závazných pravidel, která má svůj cíl v sobě samé a je doprovázena pocitem napětí a radosti a vědomím „jiného bytí“, než je „všední život“⁵⁶ přičemž již tato definice překračuje zažité, úžeji profilované pojetí.

⁵⁴ BITTNEROVÁ, Dana: *Dětské hry v sociální komunikaci skupiny dětí*, akademická práce, Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra psychologie a školní psychologie, 2002, s. 1. Přístupno na <http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/vyzkum/4/1bittner.pdf> [přístup 23. 3. 2011].

⁵⁵ HUIZINGA, Johan. *Homo ludens*, Praha: Dauphin, 2000.

⁵⁶ Tamtéž.

Z Huizingových tezí ostatně vycházel také nejznámější teoretik hry Roger Caillois. Ve svém díle *Hry a lidé*⁵⁷ definuje čtyři základní principy, které se prolínají kulturním životem všech civilizací. Jmenovitě se jedná o prvek vyvíjení námahy, úsilí, překonávání sebe sama (agon), který je typický pro většinu sportovních her, polárně k němu je definován princip náhody (alea), třetí princip je tvořen nápodobou, rolí (mimikry), čtvrtý je pak postaven na fyziologických a psychologických reakcích našeho těla na nejrůznější pohybové aktivity překračující přirozené limity našeho těla (ilinx). Každá aktivita je pak dále definována na základě regulace případnými pravidly – jsou hry, které se vyznačují spontaneitou (paidia), nebo jsou naopak svázané přesnými pravidly (ludus).

Podle dělení, které Caillois definoval, můžeme kategorizovat nejen jednotlivé dětské hry a aktivity, ale dokonce kulturní rituály jako takové. Pro projekt se proto budeme snažit vybrat folklorní hru, kde bude vedle dalších aktivit prostor věnován hře v roli a nápodobě, která by korespondovala s výchovným programem a zaměřením, kterým se MŠ, v níž pracuji, profiluje.

1.4 Legislativní dokumenty doporučující ochranu a šíření lidové kultury

Ochrana a šíření tradiční lidové kultury je zakotvena v několika legislativních dokumentech, které Česká republika ve své moderní historii přijala. Za nejvýznamnější považujeme ty, které vznikly pod záštitou organizaci UNESCO.

Nejstarším dokumentem týkajícím se tradiční lidové kultury je *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví*.⁵⁸ Byla podepsána v Paříži na konferenci UNESCO 16. listopadu 1972 a v platnost vstoupila 17. prosince 1975. Tehdejší Česká a Slovenská federativní republika přistoupila k úmluvě 15. listopadu 1990 a závaznou se pro ni stala 15. února roku 1991. Na základě sukcese je tento dokument platný i pro Českou republiku.

⁵⁷ CAILLOIS, Roger: *Hry a lidé: maska a závrať*, překl. Nina Vangeli, Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1998

⁵⁸ Česká republika. *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)*. In 159/1991 Sb. 1991, s. 1-9.

Text *Úmluvy* a oznámení o přístupu byly publikovány ve Sbírce zákonů č. 159/1991 Sb. Hlavním posláním *Úmluvy* je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Stát tento závazek plní s maximálním využitím svých vlastních zdrojů, případně s mezinárodní pomocí a spoluprací. V dokumentu se vztahu vzdělávacích institucí a ochrany lidové kultury týká pouze krátký a stručný odstavec, článek 27, jenž říká: „Smluvní státy budou usilovat všemi odpovídajícími prostředky a zejména prostřednictvím vzdělávacích a informačních programů o to, aby jejich národy ve stále větší míře oceňovaly a respektovaly kulturní a přírodní dědictví definované v čl. 1 a 2 *Úmluvy*.“⁵⁹

Druhý dokument, v němž je podrobněji popsána úloha vzdělávacích institucí v ochraně tradiční lidové kultury, se nazývá *Doporučení 25. generální konference UNESCO o ochraně tradiční a lidové kultury*.⁶⁰ Zde se v článku D píše, že principy pro zachování tradiční a lidové kultury se členským státům doporučuje „určit a zakotvit jak do školních, tak i do mimoškolních osnov vyučování studium tradiční a lidové kultury náležitým způsobem, kladouce náležitý důraz na respektování tradiční a lidové kultury v nejširším významu tohoto výrazu.“⁶¹

Dalším důležitým dokumentem je *Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví*. V tomto dokumentu je naprosto přesně definována úloha vzdělávacích institucí v oblasti zachovávání tradiční lidové kultury, konkrétně nemateriálního kulturního dědictví. Článek 14 s názvem *Výchova, osvěta a posilování kapacit* hovoří o tom, že každý smluvní stát všemi vhodnými prostředky usiluje o podporu uznání, úcty a posilování prestiže nemateriálního kulturního dědictví ve společnosti, zejména prostřednictvím „výchovných, osvětových a informačních

⁵⁹ Česká republika. *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)*. In 159/1991 Sb. 1991, s. 1-9.

⁶⁰ *Doporučení 25. generální konference UNESCO: o ochraně tradiční a lidové kultury*, in *Generální konference Organizace spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu*. Paříž: Unesco, 1989.

⁶¹ Tamtéž.

programů zaměřených na širokou veřejnost, především mládež“ a „zvláštních výchovných a vzdělávacích programů uvnitř příslušných společenství a skupin.“⁶²

Všechny tyto dokumenty podporují legitimitu našeho záměru zařadit tradiční lidovou kulturu do procesu výchovy a vzdělání nejen v předškolních zařízeních, upozorňují na důležitost této sociokulturní oblasti a její vlivu na vytváření národní identity. Současné školské dokumenty výše uvedené legislativní dokumenty plně respektují.

1.5 Tradiční lidová kultura ve výchovně vzdělávacích programech pro předškolní vzdělávání

Význam tradiční lidové kultury ve výchově a vzdělávání je vymezen v článku Aleny Schauerové v časopise *Pedagogická orientace*, kde autorka zdůrazňuje sílu folkloru a jeho význam pro výchovu dítěte. „Jednotlivé žánry dětského folkloru zahrnující umění slovesné, dramatické, hudební a taneční znamenají širokou škálu podnětů a plně odpovídají psychofyzilogickým potřebám dítěte. Umožňují radostný a hluboký citový prožitek, rozvíjejí jeho pohybové, pěvecké a hudební schopnosti, citové volní a mravní vlastnosti. Kolektivností svého charakteru umožňuje dětský folklor, aby se uplatnily všechny děti, aniž by byly potlačovány ty zvláště nadané a talentované.“⁶³

Význam folkloru v předškolní výchově vyzdvihoval již Jan Amos Komenský v *Informatoriu školy mateřské*. Definuje zde cíle tehdejší předškolní výchovy, která probíhala v rodině (odtud mateřská). Stejně jako nynější vzdělávací programy, i Komenský považoval za důležité, aby dítě poznalo prostředí místa, v němž vyrůstá, „v šesti letech jsa vědětí bude, kde se narodil a bydlí, ves jest, neb městečko, neb město, neb zámek, též rozuměje, co pole, vrch, hora a řeka atd.“⁶⁴ Při výčtu dalších oblastí, ve kterých je nutné dítě rozvíjet, neopomněl ani hudební oblast. „Muziky začátek bude, když bude umět některý veršiček z paměti zpívat“.⁶⁵ Vnímání chronologie je podle

⁶² Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví, Paříž: Unesco, 2003, s. 16; přístupno na <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=237> [přístup 15. 1. 2011].

⁶³ SCHAUEROVÁ, Alena: Tradiční kultura v přípravě budoucích učitelů, *Pedagogická orientace* 5, 1995, č. 18/19, s. 117-120.

⁶⁴ Cit. dle KOMENSKÝ, Jan Amos: *Informatorium školy mateřské*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986

⁶⁵ Tamtéž.

Komenského zapříčiněno pravidelným opakováním cyklu roku s významnými svátky: „(...) a třikrát v roce že bývají výroční svátky: Vánoce, Velikonoce a svatého ducha slavnost letnice nazvaná. Vánoce, že bývají v zimě, Velikonoce z jara, letnice v létě a na podzim, že bývá vinobraní“.⁶⁶ Význam přikládá Komenský i roli říkadla v předškolním období. „Veřejně také vtip a rozum dětem brousí fabule, neb básně o živočiších aneb čemkoliv, vtipně složené. Poslouchají takových rozprávek místo historií rádi, a spamatují je sobě snadně“.⁶⁷ A v zápětí dokládá svou zkušenost, kterou můžeme vztáhnout i k folklorní tvorbě, zvláště k říkadlu a písni: „Dítě jak slovům rozuměti začíná, hned v harmonii a rytmech kochati se začíná.“⁶⁸

Tradiční lidová kultura se objevovala ve všech kurikulárních dokumentech od dob vzniku předškolního vzdělávání v Čechách. Do své *Školky* jej zařadil Jan Vlastimír Svoboda, zakladatel první svobodné opatrovny Na Hrádku. Cílem Svobodova pojetí předškolní výchovy bylo nejen všestranně rozvinout osobnost dítěte, ale zároveň „uchovat kontinuitu národního jazyka a posilovat myšlenku české vzdělanosti“.⁶⁹ Významná reformátorka českého předškolního vzdělávání Ida Jarníková napsala v roce 1913 knihu *55 lidových tanců pro školu a dům*,⁷⁰ což deklaruje její zájem o tuto problematiku.

Zcela specifické postavení má tradiční lidová kultura ve waldorfské pedagogice. Ačkoliv je pro ni východiskem nábožensko-filosofický antroposofický koncept Rudolfa Steinera, je v jejích obsazích tradiční lidové kultuře ponechán velký prostor. Pravidelně opakující se vesmírné i pozemské cykly se v pojetí antroposofie i waldorfské pedagogiky podílejí na utváření lidské osobnosti. Z pravidelně opakujících se cyklů v roce vycházejí rituály užívané ve waldorfském školství – a propracovaný systém rituálů, obyčejů a tradic má právě tradiční lidová kultura. Proto bývá častým inspiračním zdrojem při vytváření vzdělávacích plánů waldorfských škol. Jak se uvádí ve vzdělávacím programu pro waldorfské mateřské školy, „křesťanské obrazy přítomné

⁶⁶ Cit. dle KOMENSKÝ, Jan Amos: *Informatorium školy mateřské*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Srov. GEBHARTOVÁ, Vladimíra., OPRAVILOVÁ, Eva.: *Rok v mateřské škole – kurikulum předškolní výchovy*, Praha: Portál, 2003, str. 21.

⁷⁰ JARNÍKOVÁ, Ida: *55 lidových tanců pro školu a dům*, Praha: F. Šimáček, 1913.

v naší kulturní tradici jsou pro zdejšího člověka přirozenou cestou k prožitku obecně sdílených lidských hodnot v prostoru střední Evropy.⁷¹ Rituál a s ním spojené pravidelně se opakující slavnosti ve waldorfské pedagogice jsou podle tvůrců jejích programů „zdrojem vnitřní jistoty, vědomí, že Země, Kosmos a člověk fungují v neotřesitelných zákonitostech, bezpečně vždy a pro vždy.“⁷²

Osobnostně orientovaný model výchovy, jenž se odráží v českém kurikulu, které vytvořily Vladimíra Gebhartová a Eva Opravilová (*Rok v Mateřské škole – kurikulum předškolní výchovy*)⁷³ je také inspirován koloběhem roku. Výběr tématu čtyř ročních dob připadá autorkám jako přirozená životní logika. V literárních ukázkách převažují české materiály, a to jak z díla moderních autorů, tak ze zásobníku lidové slovesnosti. Využití uměleckého slova a proměn přírody bylo jedním ze dvou základních principů vytváření tohoto kurikula. Umělecké slovo zrcadlí „moudrost nashromážděnou mnoha generacemi“⁷⁴ a příroda by se měla stát organickou součástí životního prostoru dítěte.

1.5.1 Tradiční lidová kultura a RVP PV

Stěžejním dokumentem pro předškolní výchovu je *Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání* (dále RVP PV). Vymezuje závazné rámce jednotlivým etapám (tedy i pro předškolní vzdělávání), dává rámec tvorbě kurikulárních dokumentů na školní úrovni, tj. školního vzdělávacího plánu. Podle školního vzdělávacího programu se uskutečňuje výchova v jednotlivých školách.

Jedním z hlavních principů vytváření RVP PV bylo, aby program umožňoval mateřským školám využívání různých forem i metod vzdělávání a aby bylo „možné přizpůsobovat vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám,“⁷⁵ takže hlavní principy vytváření RVP PV podporují učitele v seznamování dětí s tradiční lidovou kulturou.

⁷¹ SMOLKOVÁ, Táňa: *Dítě v úctě přijmout. Vzdělávací program waldorfské mateřské školy*, Praha: Maitrea, 2007, str. 33.

⁷² Tamtéž, s. 32.

⁷³ GEBHARTOVÁ, V., OPRAVILOVÁ, E.: *Rok v mateřské škole – kurikulum předškolní výchovy*, Praha: Portál, 2003, str. 21.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ SMOLÍKOVÁ, Kateřina et al.: *Rámcový vzdělávací program* [online]. Výzkumný ústav pedagogický. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004, s. 6; přístupno na: <http://rvp.cz/informace/dokumenty-rvp/rvp-pv> [přístup 5. 2. 2011].

Dále je v RVP PV pedagogům doporučován integrovaný přístup, což znamená, že by jednotlivé činnosti měli být navzájem propojeny, aby tvořily tzv. integrovaný blok. Integrované bloky nabízejí dětem vzdělávací obsah „v přirozených souvislostech, vazbách a vztazích.“⁷⁶ Upozorňují též na nutnost přirozeného propojování jednotlivých oblastí výchovy (označených v RVP PV jako biologická, psychologická, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální oblast). Tomu dokonale vyhovuje syntetičnost folkloru, protože se v něm téměř nikdy nejedná o izolovanou činnost (tj. jen zpěv, nebo jen přednes aj.). Folklor je zároveň velmi univerzální – lze jej doplnit do téměř jakéhokoli integrovaného bloku. Ten se jím nejen obohatí, ale i propojí, což je zde velmi žádoucí: „Čím úplnější a dokonalejší bude propojení všech oblastí vzdělávání, a zároveň i podmínek, za kterých probíhá, tím bude vzdělávání přirozenější, účinnější a hodnotnější.“⁷⁷

Klíčové kompetence jsou v RVP PV charakterizovány jako soubory činnostně zaměřených a prakticky využitelných výstupů. Kompetence se dělí na pět skupin (kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence personální a sociální, kompetence činnostní a občanské). Vytváření kompetencí u dítěte vyžaduje uvědomělý přístup pedagoga: je důležité, jakým způsobem reaguje na chybu, jakým zadává úkoly, zda využívá metodu problémového učení a podobně. Rozvoj kompetencí tedy nezávisí tolik na konkrétní činnosti, ale především na způsobu pedagogického vedení, na výběru metod, postupů a prostředků sloužících k naplňování cílů. I v kapitole vymezující kompetence nacházíme oddíly podporující pedagoga ve využívání lidové kultury; například u kompetence k učení se mluví o tom, že dítě při výstupu z MŠ „má elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky, který dítě obklopuje, o jeho rozmanitostech a proměnách; orientuje se v řádu a dění v prostředí, ve kterém žije“.⁷⁸ A právě regionální lidová kultura seznamuje děti se světem lidí, kultury, přírody, a vlastně i techniky, a to vše v místě, které je dítěti nejbližší, které jej obklopuje. Koloběh roku, z kterého mnohé prvky tradiční lidové kultury vycházejí, je také součástí kompetence k učení. Práce s folklorem, konkrétně s folklorní slovesností, má vliv na rozvoj slovní zásoby,

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

rozšiřuje schopnost vyjádřit své pocity, prožitky a nálady různými prostředky: dramaticky, hudebně, řečově. Folklorní slovesnost zdokonaluje děti i v činnostech předcházejících čtení a psaní a zvyšuje zájem dětí o psanou podobu jazyka. To vše rozvíjí dítě v kompetenci komunikativní. A protože je tradiční lidová kultura i nositelem morálních hodnot, je možné ji využít k rozvíjení kompetence sociální a personální - „dětským způsobem projevuje citlivost a ohleduplnost k druhým, pomoc slabším, rozpozná nevhodné chování; vnímá nespravedlnost, ubližování, agresivitu a lhostejnost.“ Zájem o prostředí, ve kterém dítě žije, je součástí kompetence činnostní a občanské. Tradiční lidová kultura není jedinou možností, která tyto kompetence naplnit, ale je jednou z eventualit a její výhodou je, že je vlastně dětem přirozená.

Vzdělávací obsah RVP PV je uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Součástí těchto vzdělávacích oblastí je již konkrétní vzdělávací nabídka, která vede k naplnění dílčích vzdělávacích cílů. Jmenované cíle je schopen naplnit i folklor.

Oblast *Dítě a jeho tělo* poskytuje prostor pro hudební činnosti, hudebně pohybové hry a hry, které jsou součástí dětského folkloru. Tyto činnosti rozvíjejí pohybové schopnosti dítěte, rozvíjejí hrubou motoriku. Například hra *Na klobásu*,⁷⁹ která mj. využívá honičku, je založena na pohotové pohybové reakci a rozvíjí postřeh a rychlost. K. J. Erben ve své sbírce *Prostonárodní české písně a říkadla* popisuje několik činností, rozvíjejících jemnou motoriku. Dospělý a následně i samo dítě při nich např. manipuluje s prsty na rukou (*Běžela myška okolo mlejna*).⁸⁰ Dítě si v průběhu her uvědomuje vlastní tělo, pedagog může zařadit do integrovaných bloků i hry podporující využívání všech smyslů (*Slepá bába*). Pohybové hry rozvíjí fyzickou i psychickou zdatnost (přijetí pravidel hry, sebeovládání, smysl pro fair play, postřeh, rychlost, hbitost ...). Při pohybových hrách si dítě osvojuje věku přiměřené praktické dovednosti a neustále se v nich zdokonaluje. Tradiční lidová kultura tak poskytuje nabídku, jež spolu se správným hodnotovým žebříčkem vede děti k vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základu zdravého životního stylu.

⁷⁹ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Praha: Sfinx, 1939. str. 29

⁸⁰ Tamtéž, str. 13

Mnoho příležitostí k naplnění dílčích cílů elementy tradiční lidové kultury poskytuje i oblast *Dítě a jeho psychika*. Při rozvoji jazyka a řeči není vliv práce s literaturou na rozvoj slovní zásoby nutné dokládat. Rozvíjí řečové schopnosti a receptivní (naslouchání, porozumění) i produktivní jazykové dovednosti (rozvoj slovní zásoby, kultivace mluvního projevu a vyjadřování). Zároveň vede dítě k zájmu o psanou podobu jazyka a zdokonaluje jej v oblasti předčtenářské a předpísařské. Pro rozvoj poznávacích schopností a funkcí, představivosti a fantazie i myšlenkových operací nacházíme opět mnohou inspiraci ve folkloru. Například pro vyřešení hádanky potřebuje dítě slovně logické myšlení, fantazii, schopnost vyhledat znaky uhadované věci či jevu, čímž se zdokonaluje analyticko-syntetické myšlení. Dítě musí být tvořivé, formulace hádanky probouzí přirozenou zvědavost a její řešení radost z objevování. Mnohá říkadla podporují děti v získávání elementárních poznatků o znakových systémech a jejich funkci.

Hry pocházející s fondu dětských folklorních her vyžadují spoluhráče, čímž se dítě dostává do styku s druhým, zároveň mají pevně stanovená pravidla, které je dítě povinno respektovat, nerespektuje-li je, dostává od druhých okamžitě zpětnou vazbu. Archetypální pohádky obsahují mnoho morálního ponaučení a hrdina je dětmi vnímán jako vzor, jako nositel správných morálních vlastností. Hrdinovo řešení problémových situací může být vzorem řešení i pro děti. Hrdina je nositelem prosociálních postojů. Tímto vším naplňuje tradiční lidová kultura oblast *Dítě a ten druhý*.

Oblast *Dítě a společnost* je stěžejní pro poznávání regionální tradiční lidové kultury. Cílem je poznávat a přijímat pravidla vytvořené určitým sociokulturním prostředím, a to stojí na základech pravidel patřících do duchovního vlastnictví celého národa. Folklorem tedy můžeme podpořit vytváření kulturně společenských postojů dítěte, znalosti vlastní lidové kultury rovněž podněcují cestu k poznávání jiných kultur, pomáhají završit předškolního vzdělávání dítěte elementárními informacemi o prostředí, v němž žije. Zároveň se tím u dětí rozvíjí pozitivní vztah ke kultuře a umění.

I v oblasti *Dítě a svět* nacházíme pro uplatnění projevů tradiční lidové kultury značný prostor. Ze závěrů konference ve Strážnici vyplynulo, že smyslem úsilí šířit tradiční lidovou kulturu ve školách je „...tímto způsobem podporovat lepší porozumění mezi rozdílnými kulturami a světovými názory, zvláště těmi, které nejsou zastoupeny

v dominantních kulturách.⁸¹ Což samozřejmě koresponduje s cíly této vzdělávací oblasti. Dítě se má seznamovat a získávat pozitivní vztah k prostředí, ve kterém žije, při výstupu z předškolního vzdělávání má mít elementární povědomí o širším přírodním, kulturním a technickém prostředí o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách. Cílem environmentální oblasti je i rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách, k čemuž vedou morální hodnoty zakotvené v tradiční lidové kultuře. Za pomoci folkloru pocítí dítě také sounáležitost se společností, ve které vyrůstá.

1.6 Podpora a rozvoj čtenářské gramotnosti v předškolním věku

Čtení a psaní jsou klíčovými dovednostmi, kterých dítě musí dosáhnout v prvních ročnících základního vzdělávání. Od kvality čtenářských dovedností se odvíjí úspěšnost ve škole, neboť schopnost číst a psát výrazně ovlivňuje přístup ke vzdělání. Jedinci s nedobře vyvinutými čtenářskými dovednostmi mívají často špatné studijní výsledky, ztížený přístup ke vzdělání a následně jsou znevýhodněni i po stránce pracovního a společenského uplatnění. Je tedy bezpodmínečně nutné přičinit se o kvalitní rozvoj čtenářství u všech dětí již v předškolních zařízeních.

Příprava na čtení v předškolních zařízeních spočívá v rozvoji zrakového a sluchového vnímání, rozvoji aktivní i pasivní slovní zásoby, podpoře analyticko-syntetického myšlení. Psychologie předškolního věku na toto téma zdůrazňuje: „Za nejúčinnější jednotlivou metodu podpory čtenářství v předškolním období je pokládáno předčítání. Při předčítání se dítě učí nenásilně principům čtení, je motivováno ke čtení, čtení je pozitivně propojováno s radostí, s pěknými zážitky, se společnou činností s dětmi i dospělými. Důležitá je radost ze čtení. Tím si dítě posiluje obranyschopnost pro případ, že se při následující výuce čtení objeví překážky.“⁸²

V současné době můžeme sáhnout po řadě publikací, zpřístupňujících lidovou slovesnou tvorbu, která se hodí pro předčítání a současně disponuje výraznou estetickou kvalitou.

⁸¹ SCHAUEROVÁ, Alena. Tradiční kultura v přípravě budoucích učitelů. *Pedagogická orientace*. 1995, 18/19, s. 117-120.

⁸² MERTIN, Václav, GILLERNOVÁ, Ilona (eds.): *Psychologie pro učitelky mateřské školy*, Praha: Portál, 2010, s. 178

1.7 Tradiční lidová kultura jako součást potřeb dítěte

Výchovně-vzdělávací proces v předškolní výchově by měl být založen na respektování a uspokojování potřeb dítěte, jedné z podmínek harmonického vývoje osobnosti.

Potřeby se dělí na *biologické, psychologické a sociální*. Z autorů, kteří se klasifikací základních potřeb zabývali, proslul zvláště americký psycholog Abraham Maslow. V Čechách je nejznámějším badatelem v této oblasti významný dětský psycholog Zdeněk Matějček, který společně s Jiřím Langmayerem vytvořil následující model třídění potřeb člověka:

1. *potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů;*
2. *potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech;*
3. *potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů;*
4. *potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty;*
5. *potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.*⁸³

I tradiční lidová kultura souvisí s psychologickými a sociálními potřebami dítěte, neboť koloběh roku ve svém průběhu poskytuje velké množství kvalitních podnětů, které se proměňují v pravidelném rytmu. Korespondují tím s dětskou potřebou získávat a přijímat množství kvalitních vnějších podnětů. Při pozorování změn probíhajících v koloběhu roku v přírodě se děti stávají citlivějšími ke svému prostředí. Navíc cyklické opakování koloběhu roku poskytuje předškolnímu dítěti uspokojení v oblasti potřeby stálosti, řádu a smyslu v podnětech. Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, čili vztahu k osobám prvotních vychovatelů, by v ideálním případě měla být uspokojována v rodině. Mateřská škola ale může také skrze tradiční lidovou kulturu budovat sociální vztahy. Roli zde hraje kolektivní charakter většiny folklorních žánrů. Dětské hry budují

⁸³ GEBHARTOVÁ, V., OPRAVILOVÁ, E.: *Rok v mateřské škole- kurikulum předškolní výchovy*, Praha:Portál, 2003, s. 25

vazby v dětské skupině, předčítání a vyprávění pohádek, nácvik lidové písně nebo tance upevňuje vztah mezi dítětem a učitelkou.

Jak je psáno výše, procesem inkulturace nabývá dítě skrze regionální lidovou kulturu pocit sounáležitosti se širší společností, a tím dochází k utváření jeho identity. Pokud se prostřednictvím folkloru vytvoří v mateřské škole bezpečné prostředí, kde je oceňována vlastní iniciativa, kreativita a je věnován dostatečný prostor experimentaci, uspokojí se i dětská potřeba otevřené budoucnosti.

1.8 Charakteristika vybraných sbírek folklorní slovesnosti

Pro další práci s folklorní tvorbou v MŠ bylo nutné vybrat texty lidové slovesnosti, s nimiž budeme dále v dětském kolektivu pracovat.

Texty by přitom měly splňovat několik základních kritérií: měly by být autentické (tj. zachycené a zpřístupněné sběrateli folkloru, etnografy či historiky); je důležité, aby pocházely z regionu Prahy a Středních Čech.; zohlednit musíme i jejich přístupnost pro dětského recipienta.

Při rozvaze o výběru textů jsme procházeli několik různých pramenných zdrojů: kvůli výraznému zaměření na jiné regiony jsme vyloučili folkloristické sběry Boženy Němcové, Františka Sušila, Františka Bartoše, Jindřicha Jindřicha, Jana Františka Hrušky, Josefa Štefana Kubína a Bohumila Adámka. V souvislosti se zamýšlenými konkrétními činnostmi v MŠ, k jejichž plánování nás vedla předběžná rozvaha, se neuplatnily ani sběry kulturního historika a folkloristy Čenka Zíbrta.⁸⁴

Jako nejvýhodnější se ukázaly: známá sbírka Karla Jaromíra Erbena *Prostonárodní české písně a říkadla* (1864), jež v sobě zahrnuje oddíl sběrů dětského folkloru různých žánrů (Věk dětský), sběry pověstí historika Augusta Sedláčka *Sbírka pověstí historického lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (1894)⁸⁵ a rozsáhlý soubor kopírující cyklus roku, shromážděný ve čtyřech dílech Karlem Plickou

⁸⁴ ZÍBRT, Čeněk: *Veselé chvíle v životě lidu českého*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2006.

⁸⁵ Nadále pracujeme s novodobě vydávaným textem SEDLÁČEK, August: *Historické pověsti lidu českého*, sebral a upravil A. S., ed. a komentář Rudolf Lužík, 4. vyd., Praha: Odeon, 1972.

a Františkem Volfem, jehož jednotlivé svazky postupně vycházely v letech 1944, 1950, 1953, 1960 (*Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*).

1.8.1 *Prostonárodní české písně a říkadla* Karla Jaromíra Erbena

Erbenova sbírka vznikla v 60. letech 19. století na základě jeho starší edice folklorních sběrů *Písně národní v Čechách* (3 sv., 1841, 1843, 1845); autor pro ni kromě sběrů vlastních použil též materiál získaný od řady přispěvatelů a 550 písní, které se v edici nacházelo, posléze instrumentoval J. P. Martinovský. Erben již roku 1843 formuloval svůj záměr napsat „systematický obraz národa českého“ a sběry lidových písní a pohádek považoval za důležitý přípravný materiál svého budoucího syntetického díla „Obyčeje národu českého“. Jeho práce muzejního asistenta, editora starých památek, archiváře a posléze i ředitele spojených úřadů hlavního města Prahy však jeho plány nedovolila plně rozvinout, ač se k nim vrátil ještě na počátku 60. let. Roku 1864 však vydal rozšířenou verzi sbírky, obsahující 2 200 textů, do níž kromě dalších svých sběrů rovněž zařadil materiály získané přispěvateli. Oproti původní sbírce sem navíc přidal dětská říkadla, hádanky, hry, písně obřadní a pohřební, koledy, pořekadla a zařikávání nemocí a materiál přehledně utřídil.⁸⁶

Veškeré texty *Prostonárodních českých písní a říkadel* člení Erben na kapitoly: Věk dětský, Písně a říkadla výroční, Písně věku mládeneckého a panenského, Obecné písně svatební a manželské, Písně společenské, Písně o stavech, živnostech a jiných stránkách života občanského, Selské hospodářství, Písně vojenské, Vzpomínky historické – písně rozpravné, Říkadla v nemocech, Marnost světská, Smrt a pohřeb. Písně jsou v jednotlivých kapitolách očíslovány a doplněny čísla nápěvů, které Erben vydal vlastním nákladem s titulem *Nápěvy prostonárodních písní českých*.

Útvary (až na výjimky) označil K. J. Erben místem sběru, nalezneme zde i odkaz na srovnání s jinými sběrateli. Dílo má vysokou folkloristickou hodnotu, a také kvůli němu etnograf a slavista Jiří Horák (1884- 1975) označil Karla Jaromíra Erbena za

⁸⁶ Viz mo (Mojmír Otruba), heslo Karel Jaromír Erben, in: *Lexikon české literatury* díl 1, A-G, red. Vladimír Forst a kol., Praha: Academia, 1985, s. 667-674.

„vůdčí osobnost českého romantického národopisu“.⁸⁷ Mezi přednosti Erbenovi sbírky patří zachování autenticity, regionálního rázu a původního nářečí. Cenné je, že autor do sběru lidové slovesnosti nezasahoval v té míře, jak bylo u řady sběratelů této doby obvyklé (pohádky Boženy Němcové). Vlastní (a přiznaný) autorův text nacházíme pouze v popisech provádění her a obyčejů. Vlastní invenci však uplatnil při volbě názvu pro každou píseň v textu, neboť jak je známo, v lidové poezii se název odvozuje od prvního verše. Zde nalezneme názvy písní charakterizující jejich obsah. Například známou píseň „Když jsem husy pásala“ pojmenoval K. J. Erben „Malé a dospělé děvče.“

Sám Erben v úvodu své pozdní sbírky určuje cílovou skupinu, pro kterou je kniha určena, a tou je pro něj celý národ. V současné době je ale jeho soubor využíván spíše odbornou veřejností; poslední vydání *Prostonárodních českých písní a říkadel* je z roku 1939 a má-li široká veřejnost zájem o folklor, pravděpodobně zvolí dostupnější publikace, než Erbenovu, která je k dostání pouze v antikvariátech.

1.8.2 August Sedláček: *Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*

Přední český historiograf August Sedláček (1843-1926), vynikající znalec české minulosti a historických pramenů, psal své dílo *Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* na objednávku editorů *České knihovny pro zábavu a poučení* a připravil sem ve své době nejobsáhlejší a po stránce sběratelské i vydavatelské velmi ceněný a odborně komentovaný soubor pověstí. Jeho ediční počin byl však u širší veřejnosti přehlušen přijetím *Starých pověstí českých* Aloise Jiráska, které vyšly v témže roce. Sedláček, který se soustředil k tradovaným a historickým zápisům, a pracoval tedy s autentičtější podobou dochovaného či zaznamenaného folklorního dědictví, dokonce Jiráska, jehož kniha pověstí je v kontextu sběrů atypickým, ryze uměleckým a individuální autorskou poetikou proslulým dílem, v polemice za tyto vlastnosti *Starých pověstí českých* napadl. Jak píše novodobý vydavatel Sedláčkova díla Rudolf Lužík, „Sedláček si vytyčil úkol umělecky méně

⁸⁷ BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka, Bibliografická část*. Praha: Mladá fronta, 2007. str 50

náročný, ale ideově neméně záslužný: z nejruznějších literárních pramenů a především ze starých kronik vybrat přes stovku pověstí, jichž původ z lidu aneb z jednotlivých stavů byl patrný /.../, jak praví v předmluvě k prvnímu vydání své sbírky, a vybrané pověsti podat pak literárně v takové podobě, která by na jedné straně respektovala prameny, způsob i sloh vyprávění, jež by však na druhé straně starý text čtenářsky zpřístupňovala, v níž by nic nebylo přidáno a domyšleno, a pokud by se z textu něco odstraňovalo, pak jenom, nechutné příměsky jednotlivých spisovatelů a jenom ve snaze, domoci se jádra, jak vyšlo z lidu. Jinými slovy: Sedláček se pokouší knižní verzi historických pověstí rekonstruovat do jejich ústní podoby, v jaké si je asi vyprávěl český lid.⁸⁸

Přestože v tomto ohledu pro nás může Sedláčkův počín představovat příklad folklorismu, podoba jeho pověstí, krátkých a sdělných, se nám pro práci v mateřské škole jevila jako velmi užitečná.

1.8.3 *Český rok* Karla Plicky a Františka Volfa.

Národopisec, muzikolog a kunsthistorik Karel Plicka (1894-1987) se folklorním sběrům věnoval od mládí a proslul hlavně popularizátor etnografických specifik Slovenska. Jeho čtyřdílná sbírka *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* byla vydávána v letech 1944 – 1960. Obsahuje lidovou slovesnost z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, kterou Plicka spolu s učitelem, pedagogickým a národopisným spisovatelem Františkem Volfem (1897-1983) uspořádal a doplnil seznamem pramenů. Čtyřdílné dílo ilustroval proslulý malíř a grafik Karel Svolinský (1896- 1986).

Sbírka je uspořádána do jednotlivých svazků podle ročního cyklu, postupně vyšly svazky *Jaro, Léto, Podzim a Zima*. Každý svazek je pak členěn tematicky na kapitoly vztahující se k výročním obyčejům, lidskému věku nebo proměnám v přírodě. Všechny čtyři díly pokryjí téměř všechny náměty lidové slovesnosti. Nejčastěji se vyskytujícím žánrem jsou v této sbírce říkadla, která jsou opatřena poznámkami k místu jejich sběru a případnými vysvětlivkami. Často se mezi říkadly objevují i fragmenty

⁸⁸ LUŽÍK, Rudolf: Doslov, in SEDLÁČEK, August: *Historické pověsti lidu českého*, sebral a upravil A. S., ed. a komentář Rudolf Lužík, 4. vyd., Praha: Odeon, 1972, s. 343-346.

písni bez notového zápisu. Samotné písně se ve sbírkách objevují také, a to s notovým zápisem, vysvětlivkami i místem původu. Dětské hry jsou zde jednoduše a srozumitelně popsány, takže není problém je podle návodu zrekonstruovat. Někdy jsou uvedeny i různé regionální odchylky her. Pohádky jsou vyprávěny spisovnou češtinou, textu se ale objevují prvky nářečí a četné archaismy, které jsou také vysvětleny.

Dílo *Český rok v pohádkách, písních a tancích, říkadlech a hádankách* bylo vydáváno pro širokou veřejnost. Publikace vyšla již ve dvou vydáních, ze třetího vydání se na knihkupecké pulty dosud dostaly svazky *Jaro* a *Zima* (2010).⁸⁹ Pro zcela jedinečné množství lidové slovesnosti, které sbírka obsahuje, je pro nás pramenem zcela zásadním.

1.9 Analýza konkrétních vybraných textů lidové slovesnosti

1.9.1 Karel Jaromír Erben: *O kohoutkovi a o slepičce*⁹⁰

Úplný text pohádky obsahuje příloha č. 1.

Jedná se o kumulativní pohádku, kde se střídají epické pasáže psané prózou s pasážemi veršovanými. Pohádka má řetězovou kompozici. Ve veršovaných pasážích zakončených refrénem

„...leží tam v oboře,
má nožky nahoře –
bojím se, bojím, že umře.“

je realizována vlastní kumulace činností, které má slepička vykonat, aby kohoutka zachránila. Veršované pasáže dodávají pohádce specifický rytmus a navozují pocit dynamiky (spěch slepičky při přebíhání k dalším a dalším postavám, které slibují poskytnout věci k záchraně kohoutka výměnou za věci jiné). Tísňový pocit, který tím dítě může z celého příběhu mít, však nakonec symbolicky naruší slitovné nebe, které sešle na zem vláhu, a tím přeruší stále narůstající řetěz slepiččiných neúspěchů při „výměně protislužeb“.

⁸⁹ PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel: *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*, sv. Jaro, Zima; Praha: Mladá fronta, 2010.

⁹⁰ ERBEN, Karel Jaromír: *O kohoutkovi a o slepičce*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 20.

Pohádka tak může sloužit nejen ke cvičení paměti, k uvědomování si přesné následnosti dějových situací jejich stálým opakováním ve veršované pasáži, ale i ke cvičení akcelerace mluvy (prozaické pasáže děti mohou vyprávět volným tempem, veršované postupně zrychlovat), i k případné doprovodné pohybové aktivitě.

Šťastný konec pohádky je spojen s ponaučením: kdyby nebe nezastavilo narůstající řetěz požadavků a bez ohledu na protislužbu neposkytlo rosu, kohoutek by zahynul. Navíc si kohoutek uvědomí, že celý situační řetěz rozpoutal svou lakotou (na rozdíl od slepičky nebyl ochoten se dělit a celým jádrem, které chtěl tajně spolknout, díky čemuž se skoro udusil) a hrozná zkušenost ho této vlastnosti zbavuje. Vlastnosti postav z pohádky mohou být proto i námětem k dalším rozhovorům s dětmi, např. v „ranním kruhu“.

1.9.2 Karel Jaromír Erben: *O třech přadlenách*⁹¹

Úplný text pohádky obsahuje příloha č. 2.

Kouzlená pohádka *O třech přadlenách* je poněkud atypická. Pokud bychom ji měli poměřovat schématem kouzelné pohádky Vladimíra Proppa, pak zde ženská hrdinka nesplňuje funkci „hrdiny“, nevydává se na cestu, na níž svou dobrosrdečností či statečností získá „pomocníka“ či kouzelný „prostředek“, s nímž překoná „protivníka“, získá „odměnu“ a nevrací se domů, aby zrušila „nedostatek“, kvůli kterému ji na cestu vystala postava ve funkci „odesilatele“. Naopak, Liduška odmítá pro zrušení „nedostatku“ (v tomto případě hmotné nouze) cokoli dělat, je líná, neumí příst len. Také její matka, která by měla zastupovat funkci „odesilatele“ se nechová, jak bychom čekali, kvůli své dceři její lenost zapírá, ba převrací příčinu, proč ji bije. Dostává tím obě do těžké situace, protože vychválená (ve skutečnosti líná) Liduška se dostává na zámek, kde má za příslib, že bude manželkou královského syna, prokázat svou výjimečnou píli a dovednost, které nemá. Kouzelné postavy ve funkci „pomocníků“ se objevují až ve chvíli, kdy líné „hrdince“ hrozí přísný trest. Musí pak prokázat, že se za podivné a nehezké, ba tělesně postižené stařenky, které jí pomohly z nesnází, nestydí, když je pozve na svatbu. Přes potlačované úsměšky urozených hostů to však učiní – a získá

⁹¹ ERBEN, Karel Jaromír: *O třech přadlenách, Pohádková kytice*. Praha: Albatros, 1980

„odměnu“. Královský manžel, zděšený tělesnými deformacemi stařenek, které si přivodily pilným předemím, zakáže své mladé manželce právě to, co ona neumí, příst.

Pohádku jsem přes její eticky problematický závěr vybrala proto, že může dětem v Toulcově dvoře ilustrovat tradiční činnosti, spojené s výrobou tkanin (děti už dříve zkoušely zpracovávat ovčí vlnu na vřetánku, z výstavy zemědělského náčiní pak znaly nástroje a postup pro zpracování lnu). Pohádka tak může tyto práce dále přiblížit.

Z hlediska výchovných možností však pohádka přece jen nabízí určité motivy, důležité pro diskusi na témata etická (lhát se nevyplácí, nejen lhář, který sleduje vlastní prospěch, ale i ten, kdo ho lží chrání, ho tím může dostat do nesnází), na témata spojená s chováním k lidské jinakosti či postižení (oproti chování dvořanů ostatně nakonec vynikne Liduščino dobré srdce).

1.9.3 Karel Jaromír Erben: *Dobré děti*⁹²

Úplný text pohádky obsahuje příloha č. 3.

Krátká novelistická pohádka „*Dobré děti*“ s jednoduchým syžetem je spíše rozvinutým naučením demonstrovaným na příkladu, *exemplum*.⁹³ Má jasné etické poselství: mladý král, který ve své říši špatně hospodaří, si nechá namluvit, že je zbytečné živit staré lidi, kteří už nemohou pracovat. Rozkázal proto všechny starce utopit a přísně trestal všechny, kdo své stařečky skrývali. Láska synů, kteří se přes pohrůzku trestu smrti rozhodli svého otce zachránit a ukryli ho, nakonec došla spravedlivého ocenění. Dědečkův důvtip daný životními zkušenostmi způsobil, že hladomor v království byl zažehnán a stařeček se stal hlavním královským rádcem.

Pro práci v mateřské škole jsem ji vybrala proto, že jednoduše a bez vypravěčských složitostí předvádí situaci, kterou zvl. předškolní dítě v celém rozsahu pochopí a která pomůže otevřít téma mezigeneračních vztahů a úcty ke stáří. Děti byly schopny děj pohádky jednoduše převyprávět (k zapamatování zavrženíhodného rozhodnutí, které králi podsunou zlí rádci, zde posloužil v pohádce přexponovaný motiv vraždění „neužitečných“ starých lidí). Úkol, který po čtení pohádky a práci s ní

⁹² ERBEN, Karel Jaromír. *Pohádková kytice*. Praha: Albatros, 1980.

⁹³ Exeplum je starý literární žánr, využívaný zvláště ve středověku, který v české literatuře vymizel v době osvícenství. Nezanikl však v lidové kultuře. Srov. ms (Miloš Sládek): heslo Exemplum, in MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*, c. d., s. 183-187.

následoval, totiž že děti se měly ptát svých prarodičů na velikonoční říkadla a koledy, které si pamatují ze svého dětství, měl pak napomoci tomu, aby vnoučata uvědomila životní zkušenosti starých lidí, které se mohou lišit od těch jejich (prarodiče většinou sklouzli do líčení situací, které sami kdysi o Velikonocích zažívali).

1.9.4 August Sedláček: *Paleček*⁹⁴

Text pověsti obsahuje příloha č. 4.

Z pověsti o šašku krále Jiřího Poděbradského, Janu Palečkovi, která obsahuje několik miniaturních příběhů, dokazujících Palečkův vtip i moudrost, jsem vybrala dvě. První je i Jiráskem zpracovaná anekdota, jak si Paleček sedl skromně na nejhorší místo u královské tabule, kam však přinášeli nejmenší ryby. Způsobem, který vzbudil mezi spolustolovníky pozornost, totiž že si ryby přikládal k uchu a své počínání zdůvodňoval tak, že se jich ptá na svého utonulého bratra, ale ony o něm neví, protože jsou ještě příliš mladé (a malé), přiměl krále, aby se zastyděl a nechal k neprivilegované části stolu přinést ryby velké, tj. lepší jídlo. Druhá stručná historka ukazuje Palečkovu přesvědčení o tom, že lidé by měli pomáhat potřebným: Paleček chudým lidem pomáhal opravovat jejich chalupy, v době oběda však chodil jíst k místním šlechticům či správcům. Když to nelibě nesli, ubezpečoval je, že až zchudnou, také jim přijde pomoci a jíst půjde k bohatším.

Pověst sice místy využívá slovních archaismů i archaických větných vazeb, přesto je její vyprávění srozumitelné. Sdělení jednotlivých miniaturních příběhů je však poněkud složitější, protože vypravěč situace pouze předvádí a nevysvětluje. Dítě tedy musí rozpoznat, co se tu přes paradox situace (zdánlivě podivné Palečkovu chování) jednoznačně vyjevuje, a to vlastní Palečkovou promluvou.

S pomocí učitele a s využitím návodných otázek však starší děti pochopily, co Paleček svým chováním dával najevo.

⁹⁴ SEDLÁČEK, August: *Historické pověsti lidu českého*, c. d., s. 180-182

1.9.5 Plicka Karel: *Hádanka - Chléb*⁹⁵

Text hádanky obsahuje příloha č. 5.

Po hlavě mě bijí,
pod kameny dají,
přes vodu a oheň přejdou,
nožem mě krájejí
a já přece všechen svět živím.

I tato hádanka je založena na metafoře. Je zde metaforicky popsán postup výroby chleba. Zajímavá je personifikace, která může být buď vykládána jako prostředek zmatení recipienta, nebo se personifikací vyjadřuje tehdejší úcta ke chlebu. Hádanka je veršovaná, metrum hádanky sudé, pravidelně se střídají přízvučná a nepřízvučná doba, takže se jedná o trochej, schéma rýmů je nepravidelné - A, A, B, A, C. Poslední verš dokonce vyčnívá i po stránce rytmu. Svou výjimečností vytváří zakončení celé hádanky. Sémantická složka mláteckých říkadel je zcela podřízena rytmu. Téma říkadla souvisí většinou s provozovanou činností, ale není to pravidlem.

Význam práce s hádankou v předškolní výchově je především v seznamování dětí s metaforou. Nalézt řešení vyžaduje poměrně složitou myšlenkovou operaci. Dítě také musí znát realie, neboť jinak nebude schopné hádanku vyřešit. V této hádance první tři verše dítěti nenapoví o utajeném předmětu skoro nic. Pro další práci s ní je třeba využít ilustrativních kreseb a vše dětem podrobně vysvětlit. Pozitivem textu je, že popisuje postup při výrobě chleba. Jednotlivé činnosti na sebe navazují a tím vlastně rozvíjí dítě v schopnosti vnímat souvislosti.

1.9.6 Plicka Karel: *Mlatecká říkadla*⁹⁶

Jednotlivé texty říkadel obsahuje příloha č. 5.

Říkadlo patří mezi žánry dětského folkloru, ale mlatecká říkadla tvoří výjimku, neboť byla určena výhradně k mlácení obilí, tedy práci dospělých mužů. Mlatecká říkadla jsou zajímavá pro svůj rytmus, který v dřívějších dobách usnadňoval mladcům práci s cepy. Rytmus říkadel se mění podle počtu mladců a počet mladců má vliv na typ

⁹⁵ PLICKA, Karel; *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* c. d. s.353

⁹⁶ PLICKA, Karel; *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* c. d. s.353

verše - zajímavá je souvislost mezi metrem jednotlivých říkadel a metrem lidových tanců. Jednotlivá mlátecká říkadla dokonce vyčerpávají původní český taneční repertoár - každý typ říkadla odpovídá nějaké původní taneční formě. Tento postřeh dokládá synkretismus, tedy vnitřní propojenost jednotlivých prvků lidové kultury. V následující analýze tento postřeh zohledněme.

Vezmi cep, / pojd' na mlat, / dám Ti chléb, / dám Ti plat.

Toto mlátecké říkadlo je určeno třem mlatcům, metrum říkadla je trojdobé a typ verše je typický daktyl. Třídobému metru odpovídá tanec valčík, v terminologii taneční lidové kultury se základní tanec s třídobým metrem označuje jako sousedská (dále S). Stejně schéma veršů má i říkadlo „*Dej mouky, na vdolky*“.

Sudé metrum nacházíme v říkadle „*Snop na patře*“, říkadlo je určeno čtyřem mlatcům a typ verše, jenž užívá, je trochej. Základním lidovým tancem v sudém metru je obkročák označovaný zkratkou O. Tomuto modelu odpovídá i říkadlo „*Strejc nahoru*“, ačkoliv má jen poloviční rozsah.

Snop na patře, / shod' ho, bratře, / shod' ho dolu / na stodolu.

Říkadlo pro pět mlatců je jedním z nejzajímavějších. V jednotlivém verši má totiž i dvojdobé i trojdobé metrum, tedy kombinaci trocheje a daktylu a toto schéma, do jazyku lidového tance převedeno jako O, S je zcela specifický druh tance zvaný mateník, ve kterém se metrum střídá. V druhém říkadle pro pět mlatců je typ verše převrácený (daktyl, trochej).

Pátej vomítá, / koště jen lítá.

Říkadlo pro šest mlatců je dalším typem verše s nepravidelným metrem. Tentokrát se v prvním verši užívá trocheje a ve druhém verši daktylu. Taneční terminologií by byl zaznamenán tento tanec jako O, O, O, S, S a zcela specifický a ojedinělý model náleží tanci „*Furiant*“, který střídá dvoudobé a třídobé metrum a přesně v „*figure*“.

Selka peče vdolky, / sedlák je vobrací.

Říkadlo pro osm mlatců je celé v sudém metru, a typem verše je trochej. Toto říkadlo pochází z Berounska, zanechává zde podobu nářečí ve slově „vobrací“.

Činnosti v MŠ využívají rytmus těchto říkadel k různým pohybovým aktivitám, čímž rozvíjí rytmické citění dětí. Rytmus říkadel se užije například ve vytleskávání, přeskakování provazu, ale především v práci s cepy, aby děti získaly co nejautentičtější představu o skutečném využití říkadel.

1.9.7 Erben Karel Jaromír: dětská námětová hra *Na chléb*⁹⁷

Text říkadla s přesným popisem hry obsahuje příloha č. 5.

Mísím, mísím, boží dárek,
až domísím, budu válet,
až doválím budu pít,
až dopeču, budu jíst.

Toto říkadlo doprovází dětskou námětovou hru „Na chléb“ sebranou Karlem Jaromírem Erbenem. Říkadlo užívá trochejského typu verše. Rým lidového říkadla je nedokonalý, částečný a jedná se tedy o asonanci. Opakování slov a pravidelné metrum navozuje pocit spojený se stereotypním pohybem při přípravě chlebového těsta. Schéma rýmu je pravidelné, sdružené - AA, BB.

Říkadlo nejen obsahem, ale i strukturou evokuje konkrétní činnost – přípravu chlebového těsta. Pod jednotlivými verši si můžeme si představit i samotné úkony - mísení, válení a protože je říkadlo tolik obrazotvorné, využijeme jej v práci s předškolními dětmi nejprve ke zpracování hlíny a nakonec ke zpracování samotného chlebového těsta. Samozřejmě, že se děti seznámí i s hrou, ke které se toto říkadlo váže.

1.9.8 Plicka Karel: Říkadlo „*Vašek – Tašek*“

Text říkadla obsahuje příloha č. 6.

Jako únorovou „masopustní“ aktivitu jsem zvolila dětské říkadlo, ve kterém můžeme pozorovat výraznou alogičnost sémantické složky. Dalo by se říci, že říkadlo připomíná současnou dětskou nonsensovou tvorbu. Metrum říkadla je opět dvoudobé,

⁹⁷ PLICKA, Karel; *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* c. d. s.353

(což je další paralelou mezi lidovou písní, lidovým tancem a říkadlem- ve všech má dvoudobé metrum největší zastoupení- údajně proto, že dvoudobé metrum vychází z tlukotu srdce). Typem verše je tedy trochej. Schéma vypadá jako sdružené, je do něj však vložen čtvrtý verš, který rýmem, ani rytmem nezapadá mezi ostatní. Tento verš Výsledné schéma tedy vypadá následujícím způsobem: A, A, B, C, B.

Vašek- Tašek, bubeník
honil myši přes rybník;
myši se mu splašily,
Vaška- Taška bubeníka
do pytlíku zašily.⁹⁸

Takový typ říkadla předvádí dětem část lidového humoru. Je blízký současnému dětskému folkloru a v podstatě nejbližším druhem poezie pro dětského recipienta. Právě blízkost dětskému recipientovi mě dovedla k zařazení takového typu říkadla mezi realizované činnosti. Děti se s říkadlem seznámí skrze jeho rytmičnou a sémantickou složku a pokusí se na lidovou tvorbu navázat tvorbou vlastní.

1.9.9 Erben Karel Jaromír: Říkadla výroční k vynášení zimy

Text říkadel obsahuje příloha č. 7

Říkadla jsou obvyklou součástí občůzkových obyčejů. Z textu říkadel k příležitosti vynášení zimy cítíme, že jsou určené dětem. Jsou jednoduchá, verš je pravidelný. Na rozdíl od mnoha jiných občůzek, byla ta na Smrtnou neděli výlučně záležitostí dětí (masopust - dospělí muži, čištění studánek - dospívající dívky). Je vhodné zařadit ji do výchovně vzdělávacího procesu předškolních dětí.

Každé z vybraných říkadel popisuje jinou fázi občůzky, samotné užití říkadel bylo ale spojeno s koledováním v sousedství. Přistupme nyní k rozboru jednotlivých říkadel.

Občůzka začíná vynášením postavy zimy z vesnice, daleko od obydlí, nejčastěji k nejbližšímu potoku. V prvním verši popisuje říkadlo cestu k potoku,

⁹⁸ PLICKA, Karel; VOLF, František; *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Zima*. c.d., s. 366

v druhém pak cestu zpět. Třetí verš je určen hospodáři, u kterého se koledníci zastavili. Ve čtvrtém verši jsou patrně zmíněny artefakty spojované s touto obchůzkou. A v pátém a šestém verši koledníci nepřímou vybízí hospodáře k jejich odměnění. Typem verše je trochej, schéma verše je jednoznačně sdružené (AA, BB, CC, DD). V říkadle můžeme pozorovat zobecnění hláskově náležité koncovky přídavných jmen pojících se se substantivy v druhém pádě (nový líto do vsi), což je znakem středočeského nářečí, odkud přešlo do obecné češtiny a stejně tak výskyt – ej v některých příponách.

Smrt nesem ze vsi, / nový líto do vsi: / buďte páni veselí, / že Vám líto nesemy. / s červenými vejci, / s žlutými mazanci. / Jakej je to mazanec / bez koření bez vajec?

V druhém říkadle je smrt vhozena do vody a nové léto na cestě. Počínaje třetím veršem je říkadlo shodné s předchozím, takže bylo také určeno hospodářům navštíveným při obchůzce. Verš i schéma rýmu se taktéž shodují s předchozím říkadlem.

Smrt jede po vodě, nové léto k nám jede. / s červenými vejci, / s žlutými mazanci. / Jakej je to mazanec / bez koření bez vajec?

Poslední říkadlo oslovuje hospodáře již v úvodu a popisuje příchod koledníků s létem. V pátém verši je líto personifikováno, osloveno a vítáno. Tato personifikace vyjadřuje úctu k přírodě a radost z příchodu jara.

Buďte, páni, veselí / na tu smrtnou neděli: / smrt jsme Vám odnesli, / nové líto přinesly. / Vítej líto líbezná, / obilíčko zelené!

Toto říkadlo bylo zařazeno v rámci rekonstrukce středočeského způsobu slavení obyčejně vynášení zimy. Důraz byl kladen především na regionální charakter.

1.9.10 Erben Karel Jaromír: Počítadlo a rozpočítadlo

Text počítadla a rozpočítadla obsahuje příloha č. 8

Počítadlo je v současné době nevyužívaným druhem říkadel. Jedná se o druh říkadla, ve kterém dítě v metru říkadla kreslí čárky na papír. Počet čárek, čili metrum přivede dítě k zapsání určitého, počítadlem předem určeného počtu slabik. Odříkávající

tato počítadla píše křídou anebo tužkou při každé stopě, jakož svrchu naznačeno⁹⁹, čárku, a potom ty čárky počítají“. ¹⁰⁰ Typem verše se říkadlo řadí mezi trochej, a schéma říkadla je A, A, B, C.

Píšu, píšu patnáct,
ještě jednou patnáct,
nevěříš-li tovaryši,
napiš si je sám.

Počítadlo je zajímavým prostředkem při rozvoji dítěte v oblasti v předmatematických představ. Sluchovou i zrakovou percepcí a dále pohybovými aktivitami pomáhá dětem předškolního věku zobecnit informace a uchopit číslo patnáct. Spojování počítadla s pohybovými hrami a grafomotorickým cvičením je náplní činností s tímto textem:

Jeden, dva, tři, čtyři, pět –
kovář kuje hřebíček,
Dítě pláče bude den:
a ty vari z kola ven.

1.9.11 Plicka Karel: Koleda *Ujesliček*¹⁰¹

Text a notový záznam koledy obsahuje příloha č. 9.

Tato lidová vánoční koleda je příkladem lidové písně epické. Vychází z křesťanské vánoční tradice a hovoří o příchodu Marie do Betléma. Zde ovšem v lidovém přemýšlení došlo k přenesení významu a místo města Betléma je zde jmenován ráj. Jazyk koledy je jednoduchý a srozumitelný, pouze jeden termín bude třeba dětem vysvětlit (podruží). V písni se objevuje v několika strofách přímá řeč. Ta zvyšuje naléhavost – text příslušné strofy zdůrazňuje. Přímá řeč anděla Páně upozorňuje na neposkvrněné početí Panny Marie. V druhé strofě s přímou řečí žádá Marie Josefa o pomoc s nově narozeným Ježíšem.

⁹⁹ čárky jsou zapisovány v metru říkadla.

¹⁰⁰ ERBEN, Karel Jaromír: *Patnáct stop*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 33.

¹⁰¹ PLICKA, Karel; VOLF, František; *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Zima*. c.d., s. 366

1.9.12 Erben Karel Jaromír: Píseň *Shoda*¹⁰²

Text písně obsahuje příloha č. 10.

V měsíci červnu se děti budou seznamovat s poetikou lidové písně. Za zcela vhodný text můžeme považovat píseň Karla Jaromíra Erbena.

Píseň *Shoda* sebraná Karlem Jaromírem Erbenem na Berounsku je známější pod názvem *Koulelo se, koulelo*. Jedná se o lyrickou píseň popisující vztah dívky a chlapce, lyrika písně je podtržena hudebním mollovým charakterem. Popisuje jej ale tak, že je toto téma uchopitelné i pro děti předškolního věku. V první strofě vyjadřuje chlapec obavu nad pokračováním vztahu s dívkou. Obava může vycházet mnoha podnětů, protože v době, kdy píseň vznikala, rozhodně nezáležel výběr partnera pouze na dvou zúčastněných, ale do hry mohli vstoupit majetkové poměry rodin, vojenská služba, ...). Dívka nejistotu milého bourá svou odpovědí v druhé strofě. Do té doby má tedy píseň podobu dialogu. První dvě strofy jsou si také podobné prvním metaforickým veršem. Ve třetí strofě dívka svoje stanovisko potvrzuje a chlapce ubezpečuje. V písni je využito paralely mezi vztahem milenců a kutálejícími se jablky.

Píseň se řadí do menšiny mollových písní ze Středních Čech. Je hudebně zajímavá, známá a užívaná v mateřských školách. Já bych využila tuto píseň jako prostředek seznamování dětí metaforou a to praktickou činností, kterou nabízí tato píseň.

1.9.13 Plicka Karel: Lednové *pranostiky*

Přesné znění pranostik obsahuje příloha č. 11.

Pranostiky uvedené níže se týkají změn v přírodě v období měsíce ledna, konkrétně je v nich popsáno prodlužování dne po zimním slunovratu. Jedná se tedy o pranostiky časoměrné. Metaforicky označují časový posun, slepičí krok symbolizuje spíše začátek prodlužování dne, krok dále svědčí již o viditelné změně a v pranostice k Hromnicím nalézáme již konkrétní údaj (jednu hodinu). Nejedná se tedy o metaforu,

¹⁰² ERBEN, Karel Jaromír: *Patnáct stop*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 98

ale o přesné vyjádření. Datum určuje křesťanský kalendář, ve kterém mají jednotlivé dny pevné zakotvení.

Tyto údaje vysloveně vybízí v rozvíjení předmatematických představ dítěte. Právě k tomuto účelu budou lednové pranostiky použité. Téma prodlužování a délky obecně se prolne do veškerých činností. Nejen do pozorování prodlužování dne, ale také do měření stop zvířat, lidí, ...

Tyto stručné rozbory folklorních děl mě navedly ke způsobu rozpracování jednotlivých činností. Vlastnosti a specifika folklorních žánrů jsou v činnostech zvýrazněna a ovlivňují jejich náplň. Využití zvláštností jednotlivých děl ústní lidové slovesnosti bylo hlavním kritériem při výběru konkrétního obsahu.

2 Praktická část

Praktická část diplomové práce obsahuje několik činností zařazovaných v průběhu roku do výchovně vzdělávací práce v rámci projektu „Tady jsme doma“. Tyto činnosti se týkají práce s textem u oblasti lidové slovesnosti. Snahou bylo využít co nejvíce potenciál textu pro všestranný rozvoj osobnosti předškolního dítěte. Této činnosti se účastnily všechny třídy MŠ Semínko. Zprvu jsem činnosti realizovala já, kolegyně ale projevíly zájem se na činnostech podílet také. Moje subjektivní postřehy jsou zaznamenány v popisu konkrétních činností, ostatní učitelky se podílely pouze na závěrečném hodnocení. Projektem prošlo tedy všech 76 dětí MŠ Semínko pod vedením osmi pedagogů.

2.1 Obecné tendence využívání folkloru v současných mateřských školách.

O práci některých MŠ s folklorním dědictvím zajímavě vypovídají výsledky dotazníkového šetření provedeného ve středočeských mateřských školách, které obsahuje diplomová magisterská práce Kateřiny Stejskalové *Lidové obyčeje a jejich využití v hudebních činnostech v mateřské škole*.¹⁰³ Osloveno bylo celkem 40 mateřských škol, zpět k autorce se dostalo 32 vyplněných dotazníků. Počet respondentů nebyl velký, a lze tedy pochybovat, zda výsledky jsou dostatečně validní (kvantitativní výzkumy, které mají přinést objektivní obraz zkoumané skutečnosti, by měly zahrnovat mnohem větší vzorek). Přesto upozorňují na řadu shodných jevů.

Podstatné informace přináší otázka č. 2, která zní: „Které lidové zvyky při své pedagogické činnosti nejvíce využíváte?“ Z hodnotící tabulky vyplývá, že tradice vážící se k Vánocům a Velikonocům využívají učitelky všech dotázaných mateřských škol. Dále se nejčastěji ve vzdělávacích plánech objevují oslavy svátku Tří králů, Mikuláše a Masopustu. S připomínkou „svátku dušiček“ a s „čarodějnicemi“ seznamuje děti jen 5 dotázaných mateřských škol. Poněkud překvapivým výsledkem je, že do českých zvyků

¹⁰³ STEJSKALOVÁ, Kateřina. *Výsledky dotazníkového šetření*. Diplomová práce *Lidové obyčeje a jejich využití v hudebních činnostech v mateřské škole* Praha: Pedf. UK. 2011

a obyčejů zařadily učitelky i Den stromů, Den Země a svátek svatého Valentýna, což učitelky MŠ usvědčuje z neznalosti tradiční české lidové kultury.

V otázce č. 3 se autorka ptá respondentů, zda děti znají alespoň některé významy obyčejů. Téměř všichni dotázaní odpovídají, že děti znají význam Vánoc a Velikonoc. S významem masopustních oslav jsou seznámeny děti ze tří mateřských škol. Na ostatní tradiční svátky tedy už nedochází.

Další otázky se týkají hudebních činností v mateřské škole. Na otázku č. 6 („Jaké písně dětem nabízíte?“) dotázané učitelky odpověděly, že u předškolních dětí (5 – 6 let) preferují umělé písně. Autorka se domnívá, že učitelky tento způsob volí proto, že umělá píseň je hudebně i textově zajímavější, a jak sama píše: „pro dnešní děti jsou současné dětské písně více reálné.“¹⁰⁴ Pokud autorka míní, že současná písňová tvorba více koresponduje s realitami současného světa, pak mohu z vlastní praxe oponovat: platí to pouze pro děti mladšího předškolního věku, neboť starší děti mají nejen bohatší slovní zásobu, ale i dokonalejší abstraktní myšlení a více zkušeností, takže jsou schopné neznámé slovo doplnit z kontextu. Lidové písně navíc dokážou pokrýt celé spektrum nároků a očekávání zpěváka (i pedagoga) svým textem i melodií, výběr je na tomto poli bohatý, lze volit podle schopností i věku.

Zpracování odpovědí na otázku č. 7 rovněž potvrzuje, že mateřské školy téměř výhradně využívají přepracovaných zdrojů a pseudolidových kompilátů, které jsou sice přesně upraveny potřebám malého zpěváka, ale ztrácejí na autentičnosti i poetičnosti. Mezi jmenované publikace patří například: *Rok v mateřské škole*, kniha Dagmar Šottnerové,¹⁰⁵ publikace Evy Kulhánkové *Písničky a říkadla s tancem* a *Taneční hry s písničkami*,¹⁰⁶ anonymní sborník *Malým zpěváčkům*,¹⁰⁷ *Hry se zpěvem* Věry Mišurcové,¹⁰⁸ sborník *Já, písnička*¹⁰⁹.

¹⁰⁴ STEJSKALOVÁ, Kateřina. Tamtéž.

¹⁰⁵ GEBHARTOVÁ, V., OPRAVILOVÁ, E.: *Rok v mateřské škole- kurikulum předškolní výchovy*, c. d.

¹⁰⁶ KULHÁNKOVÁ, E.: *Písničky a říkadla s tancem: náměty pro pohybovou výchovu dětí od 3 do 10 let*, Praha: Portál, 2008.

¹⁰⁷ JANOVSÁ, Olga, *Malým zpěváčkům : Zpěvník pro mateřské školy : Odb. příručka pro stř. pedagog. školy a pro učitelky mateřských škol*, Praha : SPN, 1988

¹⁰⁸ MIŠURCOVÁ, Věra, *Hry se zpěvem : Met. průvodce k souboru gramofonových desek pro mateřské školy*. Praha: SPN, 1981

2.2 Metodologie použitá při evaluaci práce s folklorním textem

Evaluaci činností spojených s texty lidové slovesnosti, představenými v teoretické části práce, jsem se rozhodla zpracovat formou hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, které volně vycházejí z metodiky kvalitativního výzkumu, jak je například formulován v monografii Jana Hendla.¹¹⁰ Kvalitativní výzkum neusiluje o získání dat, jež by se dala zobecnit a aplikovat na celou společnost, ale snaží se vyhodnotit postoje jedné menší skupiny k předem určené problematice. Podobu kvalitativní metody je navíc možné podle potřeby upravovat a přizpůsobovat.

Nutným předpokladem vedení polostrukturovaného rozhovoru je vytvoření tzv. guide listu, totiž seznamu témat, ke kterým je rozhovor vztahován. Seznam má vystihnout všechny důležité aspekty evaluace a zároveň zajistit, aby se rozhovor od témat příliš neodchýlil. Příprava rozhovoru pro tuto diplomovou práci nespočívala tedy ve vypsání konkrétních otázek, ale v přípravě seznamu témat, která bude nutné s kolegy probát. Konkrétní otázky byly formulovány až během rozhovoru samotného. Bylo též nutné mít na zřeteli, k obecným pravidlům pro vedení kvalitativního rozhovoru patří nutnost klást srozumitelné a jasné otázky, neklást několik otázek najednou. Jak píše Jan Hendl, „základní snahou při vymýšlení otázek je minimalizovat vnucování určitých odpovědí samou formulací otázky.“¹¹¹ Rovněž je nutné uvést celou variantu postojů, od negativních přes neutrální až po pozitivní, a zdůraznit, že žádná odpověď není špatná nebo nedůležitá. V kvalitativním dotazování se často narazí na aspekty, s nimiž analýza nepočítala, pokud mají vztah k základnímu problému, nebo jsou důležité z hlediska udržení rozhovoru, musí tazatel pohotově formulovat otázky ad hoc.¹¹²

Evaluační rozhovory trvaly asi 15 – 20 minut a během nich byl pořizován záznam na diktafon. Ten byl poté přepsán za použití redigované transkripce, jelikož nebyl kladen důraz na neverbální projevy, které jiné formy transkripce zachycují. Pokud byla zmíněna nějaká důležitá informace po vypnutí diktafonu, byla dotyčná požádána o

¹⁰⁹ KOZÁKOVÁ, Soňa, ZIMA, Jiří, MACEK, Jiří, Já & písnička: zpěvník pro žáky středních škol. Cheb: G + W, 2008

¹¹⁰ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, Praha: Portál, 2005.

¹¹¹ Jan Hendl, *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, Praha, Portál, 2005, str. 169

¹¹² tamtéž, str. 171

dovolení zachytit tuto informaci např. formou poznámky na kousek papíru a o možnost použít ji v evaluační analýze. Po pořízení transkripce všech rozhovorů bylo přistoupeno k analýze. Rozhovory byly rozděleny po segmentech, jež prakticky kopírovaly původní seznam témat, a tím pádem bylo možné je navzájem porovnávat.

2. 3. Charakteristika prostředí Toulcova dvora

Toulcův dvůr se nachází v Praze v městské části Praha 10 - Hostivař. Jedná se o součást městské památkové zóny Hostivař. Od roku 1964 je nemovitou kulturní památkou selského typu. První historická zmínka o Toulcově dvoře pochází z roku 1362, kdy byl přidělen rychtáři Petříku z Lešťan. Posledním majitelem Toulcova dvora byl statkář František Toulec, po kterém byl Toulcův dvůr pojmenován.

V šedesátých letech připadl Toulcův dvůr Státnímu statku Praha a tento podnik zde zřídil mísírnu krmných směsí. Během let, kdy zde byla mísírna, Toulcův dvůr výrazně zpustnul a zchátral. V roce 1992 byl převeden do vlastnictví Magistrátu hlavního města Prahy a určen k budování pražského ekocentra. Z toho všeho vyplývá, že usedlost má bohatou historii. K nejcenějším budovám patří špejchar, který byl součástí původní gotické tvrze. V současné době tedy Toulcův dvůr slouží jako středisko ekologické výchovy hlavního města Prahy. Pronajímá si jej zájmové sdružení Toulcův dvůr, který se skládá ze čtyř samostatných neziskových organizací, mezi nimiž je i MŠ Semínko.

K budovám Toulcova dvora patří také pozemek o rozloze 8 hektarů. Nachází se zde areál pro zemědělskou činnost a chov zvířat, který náleží ekocentru. Rozkládají se zde nejen pole, louky, pastviny, záhony, ale také mokřad s rybníkem, kde se děti mají možnost setkat s přírodou, do které člověk zasahoval jen minimálně. V okolí Toulcova dvora je přírodní rezervace Meandry Botiče a starý sad na území Trojmezí. V docházkové vzdálenosti je také Hostivařský lesopark s několika naučnými stezkami.

Neodmyslitelnou součástí Toulcova dvora jsou hospodářská zvířata: chovají se zde prasata, drůbež, králíci, kráva, kozy a ovce, koně, psi a kočky. Zvířata jsou zde nejen kvůli ekologickým výukovým programům, ale mají velký význam pro spoluobčany s postižením, kteří zde vykonávají pracovní terapii, a také pro děti z naší

mateřské školy, které zvířata denně navštěvují. Toulcův dvůr se účastní projektu Noemova archa, který se snaží o obnovu původních českých druhů zvířat.

2.3 Charakteristika mateřské školy Semínko

Zřizovatelem mateřské školy Semínko je občansko-právní sdružení, škola je však zařazena v rejstříku škol Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Je čtyřtřídní a má kapacitu 76 dětí. Z celkového počtu navštěvuje 30 dětí dětský dopolední klub Lesníček, který je v současné době v pokusném ověřování jako třída fungující na principu lesních MŠ.

Specifikem mateřské školy Semínko je její „ekologické zaměření“, to ovšem není chápáno jako rozšířená výuka ekologie nebo biologie, ale jako návrat k původním životním hodnotám. Vzdělávací plán se jmenuje „Nastartování přirozenějšího způsobu života“ a vychází z dlouhodobého úsilí paní Emilie Strejčkové, která se snažila poukázat na postupující proces odcizení člověka přírodě, který zasahuje i dnešní děti.¹¹³ Proto klade škola důraz na pobyt dětí venku, a to téměř za každých podmínek. Její vzdělávací plán vychází z koloběhu dějů v přírodě. Součástí programu dětí je péče o zahradu, pozorování měnící se přírody, areál Toulcova dvora umožňuje sledovat život zvířat chovaných na statku: děti zde pozorují mláďata, kování koní, ale setkají se i s porážkou prasat, nebo drůbeže, což jim pomáhá vnímat skutečný význam chovu hospodářských zvířat.

Důležité jsou také materiály, se kterými se děti v mateřské škole setkávají. Při výběru hraček i výtvarných potřeb se upřednostňují přírodní materiály: dřevo, plst', ovčí rouno, keramika, porcelán. Hračky většinou pocházejí z dílen českých řemeslníků, dokonce některých tradičních řemeslných výrobců, nesoucích titul „nositelé tradice“. Děti si hrají i s nezpracovanými přírodninami: s kameny, klacky, peckami apod.

Přírodní materiály jako např. dřevo a bavlna, jsou preferovány také v interiéru mateřské školy, dokonce i vymalováno je přírodním barvivem rozmíchaným

¹¹³ Srov. STREJČKOVÁ, Emilie (ed.): *Děti, aby byly a žily*, [Praha]: Ministerstvo životního prostředí, 2005.

s tvarohem. Zahrada mateřské školy je využívána k pěstitelským činnostem. Děti od února pracují na tom, aby bylo na jaře na zahradu co zasadit a před zimou ji opět připravují na odpočinek. Na zahradě rostou byliny, zelenina, okrasné květiny a stromy. Snažíme se tu vyhledávat původní české druhy, jako například oskeruše.

2.4 Prostor pro zařazování práce s lidovou slovesností v MŠ Semínko

Denní režim ve všech mateřských školách probíhá obdobně, vychází z potřeb dítěte, zohledňuje jeho biologické i psychologické zvláštnosti, schopnost soustředit se na činnost, potřebu pohybu a odpočinku. Každá mateřská škola má ale v denním režimu určitá specifika. Ta záleží na zaměření školy, na vzdělávacím programu, kurikulu i osobnosti učitele a jeho hodnotách.

Mateřská škola Semínko se mezi ostatními školami profiluje jako ekologická. Kategoricky odmítá využívání mediálních prostředků, nevyužívá televizi ani ji nevlastní, omezeno je i užívání CD přehrávače a podobných elektronických zařízení. Na vnějšího pozorovatele může takové rozhodnutí působit radikálně a nesmyslně. Znakem současné doby je však spíše přesycení dětí podněty masmediální kultury, a tak lze pobyt ve školce vnímat i jako místo úniku před všeprostupující medializací, vítanou změnou a rozšíření obzorů jiným směrem než bývá obvyklé. Tento způsob výchovy uznávají i mnozí rodiče. V MŠ Semínko je tedy možné setkat se s dětmi, které nemají doma televizi, neznají populární televizní pohádky a také (což je potvrzeno dlouhodobým pozorováním) méně podléhají komerčním trendům šířeným masmediální kulturou i mezi nejmenšími (hračky typu Pokémoni, Gormiti, Witch aj, jejichž vlastnictví je v dětských kolektivech často vnímáno, jako znak společenské prestiže se děti z MŠ Semínko téměř nedotýkají).

Denní režim MŠ Semínko probíhá následujícím způsobem:

7.00 - 8. 30 – příchod dětí do školky a volné hry. Během volných her si dítě samo může vybrat činnost. Učitelka do výběru zasahuje pouze připravenou nabídkou činností. Té dítě může, ale nemusí využít. Nabízené činnosti se obvykle týkají stolních her, kreslení a cvičení pro rozvoj jemné motoriky, „předškoláckých úkolů“, složitějších stavebnic a také prohlížení knih a čtení.

8.00 – 8. 30 – oddělení skupin dětí a odchod do tříd, kde pokračují volné hry. Ve třídách mohou mít volné hry motivační charakter k náplni dne, která bude následovat.

8.30 – 8.45 - ranní kruh, každodenní rituál, ve kterém se děti přivítají, jmenují chybějící, případně doplní, kde jsou. Určí den, měsíc a roční období a učitelka představí dětem program dne. Následně podle pravidel komunikačního kruhu se děti vystřídají ve vyprávění, jejich příspěvek se může týkat čehokoliv, jak programu dne, tak zážitků z předchozího dne, předchozího měsíce apod.

8.45 - 9.00 – pohybové hry, zdravotně - pohybová průprava, taneční hry, často spojované s dětskými říkadly, rozpočítadly a dětskými hrami folklorního původu

9.00 – 9.30 – hlavní činnost,

9. 30 – 10.00 – svačina

10.00 – 11.45 – pobyt venku, pobyt venku poskytuje prostor pro spontánní hru dětí, ale zároveň jsou dětem nabízeny různé aktivity od pohybových činností, přes experimentování přírodninami až po hraní divadla. Poměrně často je čas na zahradě věnován zpěvu, neboť děti z MŠ Semínko zpívají rády.

11.45 – 12.00 – posezení na schůdkách, čtení, zpěv, hra divadla, povídání. Zde je další prostor pro činnosti s literárními texty a výraznou výhodou tohoto času je, že pedagog působí na všechny děti z MŠ, neboť se za tímto účelem na schodech schází.

12.00 – 13.00 – oběd, odchod některých dětí domu, příprava na odpočinek

13.00 – 13.30 – čtení a vyprávění, tento prostor je denně věnován čtení nebo vyprávění pohádek a pověstí. Práce s těmito literárními žánry slouží ke zklidnění dětí před usnutím, je kladen důraz na pocit bezpečí dětí a na atmosféru při čtení.

13.30 – 14.30 – odpočinek, děti, které neusnuly „čtou“ knížky. Děti vědí, že pokud neusnuly, mohou si dojít pro knihy do knihovny a v klidu si prohlížet obrázky. Po „dočtení“ si mohou jít knihu vyměnit, často si knihy vyměňují i mezi sebou, nebo si potichu „čtou“ společně ve dvojicích.

14.30 – 15.00 – vstávání

15.00 – 15.30 – svačina

15.30 – 17.00 – pobyt venku, při odpoledním pobytu venku se čas obvykle tráví volnou hrou dětí, pohybovými hrami, zpěvem, nebo prací na zahradě.

Lidová slovesnost se ale může začlenit prakticky do každé činnosti. O svačině přichází často řeč na Otesánka, ale nedávno se dostalo na Jana Sladkého Kozinu a Jánošíka. Při procházkách po okolí děti i učitele napadají hádanky, vtipy a říkadla. Oblíbené jsou různé slovní hříčky, jazykolamy a samozřejmě dětské hry. Před obědem se pravidelně zpívá. Lidová slovesnost je vlastně prorostlá do celého programu v MŠ – Semínko.

2.5 Téma měsíce a konkrétní práce s textem

Měsíc **září** je prvním měsícem školního roku, do mateřské školy přichází nové děti a seznamují se jak s programem, tak s nejbližším okolím mateřské školy. Pro seznámení s nejbližším okolím Toulcova dvora jsem se rozhodla využít pohádku *Kohoutek a slepička* zaznamenanou Karlem Jaromírem Erbenem v díle *Prostonárodní písně a říkadla*.¹¹⁴

Měsíc **říjen** je v celoročním projektu „Tady jsme doma“ zasvěcen cestě ke chlebu a toto téma bylo inspirací k výběru lidové slovesnosti. Jedná se o specifický žánr mláteckých říkadel,¹¹⁵ která v lidovém zemědělství pomocí různých rytmů usnadňovala práci s cepy. Tato říkadla byla spojována s různými pohybovými aktivitami i s praktickými dovednostmi.

Měsícem **listopad** začínaly v lidové tradici přástky. O přástkách se hospodyně scházely a monotónní předení vyplňovaly vyprávěním příběhů. Děti se v tomto měsíci setkávaly se čtenou i vyprávěnou podobou pohádky a pověsti.

Prosinec se v předškolní výchově většinou celý věnuje přípravě na Vánoce. V tomto měsíci jsem do výchovných činností zařadila lidovou koledu. Koledy byly

¹¹⁴ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Praha: Sfinx, 1939. str. 2

¹¹⁵ PLICKA, Karel; VOLF, František. *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Léto*. Praha: Odeon, 1979. str. 316

zasazeny do vyprávění vycházejícího z křesťanské tradice, tedy vztahovaly se k narození Ježíše Krista.

V **lednu** byla představena dětem pranostika. K období od Nového roku po Hromnice se mnoho pranostik váže k prodlužování dne. Děti se tedy pokoušely vnímat obraznost přísloví přes skutečné pozorování přírodních změn. Protože zvolené pranostiky vyžadovaly nejrůznější přeměřování a následná porovnávání, rozvíjela jsem jejich pomocí i oblast předmatematických představ.

Únor je díky bujarým oslavám masopustu nejveselejším obdobím roku. Lidová říkadla vážící se k masopustu jsou vtipná a vyskytuje se v nich nonsens. Právě s nonsensem v říkadlech se v tomto období děti setkávaly. Téma rozvíjelo dětskou fantazii a kreativitu.

Měsíc **březen** doprovází oslavy postních nedělí. V dětském folkloru obvykle dominuje neděle „Smrtná“, která vychází z tradice obchůzek se smrtkou. V tomto měsíci se tedy opět pracovalo s říkadlem a s rekonstrukcí středočeských oslav vynášení zimy. Přípravy na loučení se zimou rozvíjely oblasti jemné dětské motoriky a během samotné cesty se symbolickou postavou smrtky - zimy děti poznaly nová místa v okolí MŠ.

Práce s folklorním textem v měsíci **dubnu** překvapivě nebyla zasvěcena Velikonocům. Erbenovou pohádkou *O dobrých dětech*¹¹⁶ jsem se u dětí pokusila rozvíjet úctu ke stáří a zároveň je seznámit se způsoby sběru lidové slovesnosti. Děti byly inspirovány k rozhovorům s prarodiči, pokoušely se od nich získat velikonoční říkadla jejich dětství. Oklikou se tak téma Velikonoc do výchovy vrátilo, navíc ve spojení s posilováním vzájemných mezigeneračních sociálních vztahů.

Květen byl měsícem, který venkovské děti obvykle trávily na pastvách. K ukrácení dlouhé chvíle se zde hrály nejrůznější dětské hry. Folklorním žánrem, který k pastvám neodmyslitelně patřil, je tedy i námětová dětská hra a rozpočítadlo. V květnu jsem děti seznamovala s těmito žánry a do výchovy zapojila i tzv. počítadlo.

¹¹⁶ BAČKORA, Štěpán, *České báčorky*, Nakladatelství Františka Kytky, Praha 1989, str. 5

Červnové toulky Hostivaří, budou doplněny písněmi ze středních Čech. Připravené písně jsou melodicky poměrně náročné a kromě posilování paměti mají vliv na rozvoj hudebních schopností dítěte. Jsou zajímavé i po literární stránce – děti bude třeba vést k porozumění textu a zvláště k pochopení metafor.

2.6 Konkrétní činnosti

Nyní bych ráda přistoupila k realizaci konkrétních činností vycházejících z témat projektu „Tady jsme doma“ uskutečněném v MŠ – Semínko.

2.6.1 Září

Text lidové slovesnosti:	<i>O kohoutkovi a o slepičce</i> ¹¹⁷
Cíl:	rozvoj paměti, poznávání nejbližšího okolí TD, rozvoj vnímání souvislostí
Pomůcky:	text, ilustrativní obrázky, zrnka pšenice, převlek ševce, švadleny, šátek, střevice, nůžky, krepový papír aj. pomůcky na stopovanou.
Prostředky k naplňování cílů:	kumulativní pohádka, jako četba a vyprávění pohádky, práce s pohádkovým textem a manipulace s obrázky, vytváření leporela, stopovaná po TD.

Záznam o průběhu aktivity: Téma kohoutka a slepičky se do výchovného programu promítlo již od příchodu dětí do MŠ, kdy měly možnost zvolit si jako náplň ranních her omalovánky s motivy pohádky. Po tradičním rozhovoru v „ranním kruhu“ byla pohádka přečtena, děti se dozvěděly, k čemu potřeboval švec štětiny, kdo je sladovník apod. Pohádka se stala také motivací ranních hry, děti sbíraly rozsypaná zrnka pšenice v časovém limitu tří minut. Toto cvičení rozvíjelo dítě v oblasti jemné motoriky a lokomoce, ke sbírání zrněk bylo potřeba lézt po čtyřech, běhat... Na pohybovou hru navázalo druhé čtení pohádky, během něj byly před děti sedící v kruhu na zemi pokládány kresby ilustrující příběh. Úkolem mladších dětí bylo pak kolektivně převyprávět pohádku podle obrázků, po splnění úkolu si mohly jít hrát, nebo užité

¹¹⁷ ERBEN, Karel Jaromír: *O kohoutkovi a o slepičce*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 20.

kresby vybarvovat (rozvoj komunikačních schopností perceptivních, rozvoj slovní zásoby, rozvoj jemné motoriky). Předškolní děti v té době dostaly černobílé ilustrace na papírech (formát A4 byl rozdělen na 12 částí). Papír rozstříhaly na jednotlivé obrázky (rozvoj jemné motoriky a věku přiměřených praktických dovedností). Jejich úkolem poté bylo po paměti seskládat obrázky za sebe (rozvoj paměti a analyticko-syntetického myšlení, rozvoj schopnosti vnímat souvislosti), nalepit je na dlouhý pruh papíru (rozvoj přiměřených praktických dovedností, koordinace oko – ruka, rozvoj pravolevé orientace), seskládat do harmoniky (jemná motorika) a podle vzniklého „leporela“ převyprávět děj (rozvoj komunikačních schopností, rozvoj aktivní slovní zásoby). Děti mohly u skládání spolupracovat (rozvoj komunikačních dovedností). Předškoláci dostali za úkol po svačině převyprávět pohádku dětem z druhé třídy, některé děti se do vyprávění pohádky pustily už v jídelně. Během pobytu venku si většina předškolaček své leporelo vybarvila, někteří zájemci se mohli zúčastnit „stopované“, motivované pohádkou *O kohoutkovi a slepičce*. Děti měly samy najít místo, kde pohádka začíná. Starší děti přesvědčily mladší a nové spolužáky, že pohádka musí začínat u slepic. U slepic našly mapu k rybníku, který zastupoval studánku, od studánky našly cestu značenou modrými fáborky, která vedla „ke švadleně“, učitelce v roli, a dále po areálu Toulcova dvora. Cestou nazpět děti pokropily louku, praseta přinesly trávu, ševci (učitelka v roli) štětiny, švadleně střevíce, studánce šátek a nakonec vodu kohoutovi na dvore. Během této činnosti se rozvíjely děti v oblasti hrubé motoriky. Zhotovená leporela si děti vzaly domů.

2.6.2 Říjen

Text lidové slovesnosti:	<i>Hádanka - „chléb“¹¹⁸</i>
Cíl:	Rozvoj v oblasti paměti a následné reprodukce, rozvoj fyzické zdatnosti, rozvoj schopnosti vnímat posloupnost, rozvoj prosociálního chování
Pomůcky:	ilustrace formátu a 6 mláčení, mletí, pečení, nože
Prostředky k naplňování cílů:	hádanka, pohybová hra, hry ve skupinách

Záznam o průběhu aktivity: Po ranním přivítání jsem každému dítěti v soukromí položila hádanku. Děti většinou po chvíli přemýšlení na řešení hádanky přišly, požádala jsem je tedy, aby řešení uchovaly v tajnosti před ostatními. Hádanku dostaly všechny děti ihned po příchodu do školky. Přítomné děti tento nový druh přivítání pozorovaly a po chvíli se okolo mě vytvořil spontánně kruh dětí, jejichž zájem se upíral k novým a novým hadačům. Po „ranním kruhu“, který se hádankou nikterak nezabýval, byly dětem rozdány kresby ilustrující hádanku (mláčení obilí, mletí obilí, pečení chleba, nůž), každý dostal jednu (obrázky byly v šesti sadách). Pak jsem vyzvala děti, aby vstal ten, kdo má kartičku k verši „po hlavě mě bijí“. Stojícím dětem jsem určila místo ve třídě, na které se postavily. Poté vstaly děti s veršem „pod kameny dají“ a rozeběhly se ke svým kamarádům. Podmínkou bylo, aby v každé skupině nestály dvě děti se stejným obrázkem. Tímto způsobem hra pokračovala, dokud všechny verše nebyly vyčerpané – dokud tedy všechny děti nezmizely z kruhu. Děti měly za úkol hádanku podle ilustrací přednést a ilustrace odevzdat, poté se pokoušely hádanku říkat znovu, tentokrát bez opory obrázků. Předškoláci a starší děti si bez problémů hádanku vybavili a pomáhaly mladším dětem ve skupině

¹¹⁸ PLICKA, Karel; *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* c. d. s.353

Text lidové slovesnosti:	<i>Mlatecká říkadla</i> ¹¹⁹
Cíl:	Rozvoj rytmického cítění, rozvoj hrubé motoriky, rozvoj věku přiměřených praktických dovedností
Pomůcky:	Cepy, obilí, provaz
Prostředky k naplňování cílů:	Čtení knih, omalovávání, nácvik říkadla, vytleskávání, práce ve skupině, mlácení cepy, pohybové hry

Mlatecká říkadla sloužila jako rytmické doprovody při práci s cepy. Počet slabik v rýmu odpovídá počtu mlatců. Známa jsou říkadla určená pro jednoho mlatce i pro skupinu osmi mlatců. Z knihy *Český rok* byla vybrána říkadla, která se využívala ve středních Čechách.

Záznam o průběhu aktivity: Celý říjen se děti poznávaly prožitkem zemědělské úkony, které přecházející mlácení - pěstování obilí, sklizení obilí, sušení obilí, sbírání klasů na poli.

Od příchodu do školky byly dětem nabízeny knihy s obrázky mlatců, zemědělských strojů sklízějících a zpracovávajících obilí apod. (probouzení zájmu o psanou podobu slova, rozvoj jemné motoriky, získávání elementárních informací o světě lidí, kultury, přírody a v podstatě i techniky) a omalovánky s touto tematikou. Se samotnými říkadly se děti seznámily po „ranním kruhu“, jehož tématem bylo také mlácení obilí. Říkadla se děti učily analyticko-syntetickou metodou, tedy po částech. Všechna říkadla děti ihned po prvním přednesu zkoušely vytleskat (rozvoj paměti, rozvoj rytmického cítění). Děti se podle věku uspořádaly do skupin - nemladší do trojic, nejstarší děti vytvořily osmici a dostaly za úkol nacvičit práci s cepy tak, že tlesknou vždy, když na ně v říkadle vyjde řada (rozvoj rytmického cítění, smyslového vnímání a

¹¹⁹ PLICKA, Karel; *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* c. d. s.353

pozornosti). Navazující aktivitou při pobytu venku bylo skutečné mlácení obilí doprovázené říkadly (rozvoj hrubé motoriky a rytmického cítění). Když si děti odpočaly a projevíly zájem o další „hru“, postavily se do kruhu a přeskakovaly podle rytmu říkadla přes lano, kterým vprostřed otáčela učitelka (rozvoj lokomoce - skok, upevňování říkadla).

Text lidové slovesnosti:	<i>Na chléb</i> ¹²⁰
Cíl:	Rozvoj haptiky a jemné motoriky, rozvoj fyzické zdatnosti, rozvoj schopnosti reprodukce z paměti
Pomůcky:	Keramická hlína, chlebové těsto, plechy připravené k závěrečnému kynutí bochníků
Prostředky k naplňování cílů:	Práce s říkadlem ke hře, modelování, samotná hra, příprava bochníků

Záznam o průběhu aktivity: Práce keramickou hlínou byla dětem nabízena již od ranních her, hlínou mohli experimentovat dle libosti, téma jejich tvoření nebylo zadáno. V kruhu jsme rekapitulovali s dětmi dosavadní postup při pečení chleba. Po rozhovoru v ranním kruhu se děti sesedly rovnou ke stolku s připravenými pomůckami pro práci s keramickou hlínou a začal nácvik říkadla doprovázený pohyby. „Mísím, mísím boží dárek“ - promačkávání hlíny; „až promísím, budu válet“ – válení v hada, „až uválím, budu pít“ – vytvarování bochníku z hada; „až upeču, budu jíst“ – zakrytí modelíny dlaněmi, jako že je chléb v peci a při vyslovení slova „jíst“ se dlaně rychle odklopí. Tato jednoduchá činnost se může několikrát opakovat, děti samy o opakování projevíly zájem. Těsně před dokončením projektu „Cesta ke chlebu“ se děti k tomuto říkadlu vrátily při přípravě skutečného chlebového těsta.

¹²⁰ PLICKA, Karel; *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* c. d. s.353

Samotná hra byla zařazena při pobytu venku. Do role hospodyně (nebo hospodáře) a děvečky (nebo mládence), byli vybíráni předškoláci, z tohoto pravidla pramenilo několik výhod, děti mladší se nikdy nemusely fyzicky přepínat a v silách starších bylo přenést mladší. Aby předškolákům nebylo líto, že nejsou přenášeni, bylo v jedno kolo hry určeno pouze jim a v roli hospodyňky a děvečky byly paní učitelky. Bylo třeba určit jasná pravidla na dotyk hospodyňky hlav dětí, ideální je vhodný příklad pedagoga.

(herní popis zachovaný v díle Karla Jaromíra Erbena *Prostonárodní české písně a říkadla*¹²¹)

¹²¹ ERBEN, Karel Jaromír: *Na chléb*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 38.

2.6.3 Listopad

Text lidové slovesnosti:	<i>O třech přadlenách</i> ¹²²
Cíl:	Rozvoj schopnosti vnímat širší souvislosti, rozvoj slovní zásoby
Pomůcky:	Obrázky ošklivých stařenek, pohádková kniha, obrázky s novými, nebo složitými slovy, šátek
Prostředky k naplňování cílů:	Četba a vyprávění pohádky, práce s pohádkovým textem, předení, práce s přadýnkem a kolovrátkem, návštěva expozice ve špejcharu

Pohádka o třech přadlenách - ukázka

*„Tu najednou zaklepal někdo na okno; a když se Liduška ohlídla, viděla venku stát tři staré ošklivé babice. Ta jedna měla dolejší pysk tak veliký, že ji až přes bradu visel, ta druhá pak měla u pravé ruky tak široký palec, že jí celou dlaň zakrýval, a ta třetí, ta měla zase pravou nohu až ku podivu tak rozšlapanou, jako by ji byl cepem rozmlátil. Když je tak Liduška spatřila, náramně se jich ulekla a čerstvě od okna uskočila. Ale ty tři babičky se na ni přívětivě usmívaly a kejvaly rukama, aby jen okno otevřela a aby se jich nic nebála.“*¹²³

Záznam o průběhu aktivy: Téma přástek provázelo děti od začátku listopadu, děti věděly, že přástkami se nazýval zvyk dřívějších hospodyň scházet se po večerech v jedné chalupě za účelem zpracování lnu, kde si při té příležitosti vyprávěli pohádky, pověsti a všelijaké strašidelné příběhy (všímání si souvislostí, získávání elementárních poznatků o světě, rozšiřování slovní zásoby). Pohádka *O třech přadlenách* byla čtena v listopadu několikrát při odpočívání a vlastní dětský zájem o tuto pohádku vedl k vytvoření následujících činností s ní.

¹²² PLICKA, Karel; *O třech přadlenách*, in: *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 285.

¹²³ ERBEN, Karel Jaromír: *Tři přadleny*, in: *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 285.

Ačkoliv děti pohádku znaly, byla jim znovu přečtena v průběhu každodenního ranního kruhu, dále si děti prohlédly obrázky ošklivých stařen, jejich úkolem bylo popsat, co je na stařenkách zvláštního (rozvoj schopnosti vyhledat jednotlivosti a popsat je). Děti se společně dobraly správného výsledku, načež měli usoudit, proč mají stařenky velký pysk, velký palec a velké chodidlo. Tato otázka záměrně přeceňovala úroveň znalostí reálií pohádky a tak zůstala otevřená. Přepokládala jsem totiž, že většina dětí v životě neviděla kolovrat, neví, jak se na něm pracuje a proto se nemohli dobrat správné odpovědi. V tomto momentě bylo důležité nedemotivovat děti tím, že otázku nezodpověděli. Spíše podpořit jejich zvědavost a slíbit jim, že se „ještě dnes dovědí pravdu.“ Po svačině se šly děti podívat do špejcharu na stálou expozici zpracování lnu. Po důkladném prozkoumání kolovratu a nabytí zkušeností při práci s ním, získaly děti konečně odpověď na ranní otázku (rozvoj slovní zásoby, rozvoj jemné motoriky, rozvoj schopnosti řešit problémy, rozvoj schopnosti pochopit souvislost). Velký pysk je od slinění vlákna, velký palec je potřeba k táhnutí vláken lnu a chodidlem se kolovrátek pohání. Děti si po práci s kolovratem vyzkoušeli lámání a česání lnu. Učitelky pečlivě zodpovídaly veškeré otázky dětí. Předškoláci po návratu do mateřské školy pokračovali v rozvoji slovní zásoby Kimovou hrou. Jednu minutu každý z nich obrázky s motivy kolovratu, přadleny, lnu, lamačky lnu a vochle. Po minutě sledování byly obrázky překryty a děti musely vyjmenovat co nejvíce předmětů (rozvoj komunikačních schopností, slovní zásoby, paměti a pozornosti).

Text lidové slovesnosti:	<i>Paleček</i> ¹²⁴
Cíl:	Seznámení s náročným literárním žánrem, rozvoj fantazie, rozvoj morálních hodnot
Pomůcky:	Text pověsti na opáleném papíře, lucerna
Prostředky k naplňování cílů:	Četba v místě s dobovou atmosférou, rozhovor s dětmi, rozvoj morálních hodnot

¹²⁴ SEDLÁČEK, August; *Paleček*, in :*Historické pověsti lidu českého*, Praha: Melantrich, 1998, s. 180.

Tato aktivita má dětem přiblížit ponurou atmosféru středověku, tj. doby, ve které pověst vznikla

Záznam o průběhu aktivity: Činnost byla realizována venku a jako kulisy jsem využila polozemnice stojící v areálu Toulcova dvora. Atmosféře napomohlo i deštivé počasí. Děti se rozsadily okolo zhasnuté lucerny, když se naprosto ztišily a z venku přicházel pouze zvuk deště, rozsvítila jsem lucernu a začala číst pověst. Nejprve pověst o moudrosti a dobrotě Jana Palečka, neboť se k vytvořené atmosféře žertovná příhoda nehodila. Když pověst skončila, položila jsem dětem několik otázek týkajících se textu. Otázky byly řazeny od konkrétnějších a jednoznačných po složitější, vyžadující vlastní názor a reprodukcující vlastní zkušenost.

- co znamená pokrývat střechu? (to bylo možné na podzemnici názorně ukázat)
- kdo to byl šašek? (a následné vysvětlení rozdílů mezi šaškem a klaunem)
- proč chodil Paleček jíst k bohatým?
- poznáte, když někdo potřebuje pomoci?
- komu jste naposledy pomohli a kdo pomohl vám?

Dále si s dětmi povídáme, že Paleček měl přeci jen něco společného s šaškováním a předčítáme druhou část legendy. Po tomto čtení už jsou děti unavené ze sezení a tak následuje procházka po venku. Děti se k předčítanému textu už nevracely, domnívám se, že je pro ně tento žánr příliš složitý.

Text lidové slovesnosti:	Koleda <i>V jesličkách</i> ¹²⁵
Cíl:	Rozvoj paměti, osvětlení původu Vánoc, poznávání jiných sdělovacích forem, než je mluvené slovo
Pomůcky:	text písně s notovým záznamem, loutkové divadlo s loutkami anděla, Marie, Josefa, jeslíček, paní mámy, Ježíška...
Prostředky k naplňování cílů:	Nácvik písně, dramatizace písně za pomoci loutkového divadla. Návštěva oživlého Betléma v TD

Šla Maria, šla do ráje, potkal jest ji anděl Páně.
 Kam jdeš, Maria, nedojdeš, těžko pod svým srdcem neseš.
 Maria mu nevěřila, přece do ráje vkročila.
 A jak do ráje vkročila, hned za podruží prosila,
 „My Ti podruží nedáme, komory žádné nemáme.
 Máme jen malý chlívček, v něm je uvázán oslíček.
 Jak Maria tam vkročila, hned synáčka porodila.
 Jak synáčka porodila, do jeslíček položila.
 Podej, Josefe, plínčičky, ať zavinem to maličký.
 Maličký jsme zavinuly, do jeslíček položili.

¹²⁵ PLICKA, Karel; VOLF, František. *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Zima*. Praha: Odeon, 1979. str. 40

Záznam o průběhu aktivity: S příběhem příchodu Marie a Josefa do Betléma jsou děti seznamovány po celý prosinec. Každá aktivita související s příběhem narození Ježíše, je začleněna do tohoto kontextu, příběh tak získá více rozměrů a to vede k jeho lepšímu pochopení. Po krátkém seznámení s textem písně, které proběhlo v době vymezené vyprávění v ranním kruhu, přichází samotný nácvik analyticko-syntetickou metodou, neboť jsou na ni děti zvyklé a text písně i melodii s tímto způsobem zapamatovávají poměrně rychle (rozvoj paměti). Nácvik byl zařazen ihned po ranním kruhu na úkor pohybové aktivity. Po dokončení nácviku písně, (což znamená, že děti s oporou učitelky dokázaly zazpívat koledu z paměti) bylo úkolem předškoláků převyprávět děj a vyprávění děje písně a předem připravené loutkové divadlo dovedlo děti k nápadu píseň zdramatizovat. V době čekání na oběd zahrají vánoční loutkové divadlo dětem z druhé třídy (rozvoj zdravého sebevědomí a schopnosti prosadit se, rozvoj věku přiměřených praktických dovedností). Dětem byly přiděleny role, ty děti, na něž nezbyla loutka, se staly sborem. Nácvik divadla spočíval v opakování písně, vzhledem k tomu že hraní divadla vycházelo ze zájmu dětí, opakovali ji několikrát z vnitřního přesvědčení a to vedlo nenásilnou formou k jejímu dobrému zapamatování (rozvoj paměti a pozornosti). Postavy, které v písni „mluví“ byly pobídnuty k větší aktivitě při svém sólu (rozvoj kreativity a podpora tvořivého myšlení). Mladší děti ve sboru ale zpívaly kontinuálně, neboť píseň je náročná a bylo by nad jejich síly se pokoušet ještě o vynechávání určitých strof. Děti předvedly malé drama na schůdkách dětem z druhého oddělení a pro veliký úspěch představení ještě po obědě odehrály lesní třídě. Druhý den čekalo na děti překvapení v podobě návštěvy oživlého Betléma, kde píseň zazpívaly Marii, Josefovi a Ježíškovi (rozvoj fantazie).

2.6.4 Leden

Text lidové slovesnosti:	Pranostiky ¹²⁶
Cíl:	Rozvoj předmatematických představ, pochopení symboliky pranostik, osvojení si věku přiměřených dovedností, rozvoj slovní zásoby
Pomůcky:	Kalendář, pásmo, papír pro zápis
Prostředky k naplňování cílů:	Vyprávění pranostik, povídání si o významu pranostik, měření pásmem, hodinami, ...

Na Nový rok o slepičí krok. (1. ledna)

Na tři krále o krok dále. (6. ledna)

Na Hromnice o hodinu více. (2. února)

Záznam o průběhu aktivity: Po Vánočních prázdninách zazněla poprvé pranostika „Na Nový rok o slepičí krok“. Ze spontánního uvažování dětí vzešel nápad: skutečný slepičí krok přeměřit, a tak se pohybové hře „Honzo vstávej“ (rozvoj schopnosti odhadnout vzdálenost, rozvoj sluchového vnímání, schopnost rychlé reakce na pokyn, ...) a svačině vydaly na dvůr přeměřit krok slepice. Měření kroku slepice nahrávalo množství sněhu v letošní zimě, činnost dětí bavila a tak jsme se ji rozhodli rozšířit o měření kroku koňského, psího, kozího, ovčího, bažantího a podobně (rozvoj schopnosti pozorování, hledání detailů, ...). Délku kroku jsme společně s tvarem stopy překreslily na papírové pruhy a vzájemně porovnaly. Podobná aktivita pro velký úspěch byla připravena i na Tři krále (o krok dále). Na tři krále byl totiž přeměřován nejdelší krok dětí.

¹²⁶ PLICKA, Karel; VOLF, František. *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Léto*. Praha: Odeon, 1979. str. 334

Po celý měsíc leden děti pozorovali počasí, zjišťovaly čas východu a západu slunce (rozvoj smyslového vnímání, rozvoj vnímání času). Z jejich pozorování a záznamů na magnetickou tabuli vyplynulo, že při příchodu do mateřské školy po Vánočních prázdninách vycházelo slunce až kolem osmé hodiny, v tento čas už bývá většina dětí ve školce. Znamená to pro ně tedy vstávat za tmy. Jejich vnímání času odvislé od střídání světla a tmy způsobuje, že často tvrdí, že vstávali v noci. V průběhu měsíce ledna se východ slunce posouvá zhruba o půl hodiny, děti do školky na konci ledna vstávají za světla (tedy podle nich ve dne). Dobře pozorovatelný byl západ slunce, neboť na začátku ledna odcházely za tmy ze školky a na konci ledna odcházeli již za světla. Díky tomuto pozorování pro ně byl žánr pranostiky daleko uchopitelnější a zkušenosti s měřením času dopomohly chápat pranostiku vážící se k Hromnicím.

2.6.5 Únor

Text lidové slovesnosti:	Říkadlo Vašek – <i>Tašek, bubeník</i> ¹²⁷
Cíl:	Rozvoj psychických procesů, konkrétně představivosti a tvořivosti, rozvoj rytmického cítění hudebních schopností (pro práci s říkadlem připadá v úvahu práce s tempem a dynamikou, poznávání lidového humoru)
Pomůcky:	dílo Český rok, Orffův instrumentář
Prostředky k naplňování cílů:	práce s říkadly obsahujícími nonsens, hra s rýmem, hra na nástroje Orffova instrumentáře

Záznam o průběhu aktivity: V měsíci únoru se děti seznamují s lidovým zvykoslovím, které se váže k období masopustu. Masopust je jim představován ve všech jeho barvách, chutích a zvucích. Je tedy samozřejmé, že se děti setkaly již s několika lidovými nonsensovými říkadly (např. při popisu masek bylo použito říkadlo: *Starej medvěd*)¹²⁸. Pro ranní hry dětí byly nachystány nástroje Orffova instrumentáře, mimo jiné (ozvučná dřívka, tamburína, buben, triangel, templ-blok, rumba-koule, drhla, ...). Nástroje se staly středem zájmu dětí a po vyprávění v ranním kruhu nebylo složité navázat na práci s nimi. Nejprve se děti naučily text říkadla, říkadlo doprovodily několika různými druhy hry na tělo (tleskání, pleskání, dupání). Následně si mohli vybrat z nástrojů Orffova instrumentáře, ale pouze to, co uměli pojmenovat, tento systém výběru platí i při výběru v případě střídání hudebních nástrojů, takže jsou děti motivovány se naučit název kýženého nástroje a tím rozvíjí svou aktivní slovní zásobu. Práce s nástroji Orffova instrumentáře probíhala následovným způsobem:

¹²⁷ PLICKA, Karel; VOLF, František. *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Léto*. Praha: Odeon, 1979. str. 366

¹²⁸ Tamtéž. s. 366

- práce s dynamikou - potichu: Motivace pro děti zní „jako když si povídáte nějaké tajemství“; nahlas s motivací „jako když mluvíte s někým, kdo špatně slyší.“ Důležité je u všech cvičení ukázat příklad a již v motivaci pro větší názornost pracovat s hlasem.
- práce s tempem – rychle – „jako když spěcháte na tramvaj, ale potkáte někoho, komu zprávu o Vaškovi musíte rychle říct“; pomalu: „jako když se vám chce tolik spát, že už sotva puslu otvíráte“.

Tato statická činnost byla vystřídána klasickou honičkou motivovanou říkadlem. K říkadlu jsme se vrátili po svačině při práci s předškoláky. Navázali jsme na předchozí aktivitu s orffovými nástroji a vytleskaly rytmus říkadla. Děti 5-6leté jsou schopny tleskat při deklamaci říkadla i metrum. Po zafixování metra říkadla je možné přistoupit k další tvořivé aktivitě a tou je vytváření nového nonsensového říkadla. Začíná učitelka, za tleskání metra přednáší dětem první verš nového říkadla:

„Vašek Tašek z naší vsi“...

a děti se s oporou metra snaží doplnit „legrační“ rým na tento verš. Tímto způsobem hra pokračuje. Básnické dílo je dobré dětem uchovat, proto jsem celé říkadlo sepsala během odpolední služby a každému dítěti vytiskla. Na výtisku bylo každé dítě uvedené, coby spoluautor.

Celá „básnická“ kreace, včetně rýmů předškoláků zněla:

Vašek - Tašek, bubeník / honil myši přes rybník / myši se mu splašily, / Vaška - Taška bubeníka / do pytlíku zašily. (toto je originál, na nějž navazují dvě strofy „básníků“ předškoláků)

Vašek - Tašek, z naší vsi, / honili ho potom psi, / kousnuli ho do ruky, / až mu tekly slzičky.

Vašek – Tašek, uličník / nemoh' sníst celej knedlík, / na hlavu si dal nočník, / a knedlíky byly tví.

2.6.6 Březen

Text lidové slovesnosti:	Říkadla k Smrtné neděli ¹²⁹
Cíl:	Seznámení dětí s obchůzkovou tradicí na Smrtné neděle, rozvoj jemné motoriky a tvořivosti, poznávání prostředí Toulcova dvora
Pomůcky:	dílo <i>Prostonárodní písně říkadla</i> , seno, dva silnější vrbové pruty, lýko, prázdné šnečí ulity, vyfouknutá vajíčka, stuhy, čerstvá větev (lito)
Prostředky k naplňování cílů:	Povídání si o tradicích, nácvik říkadel, vytváření postavy zimy (smrtky), výlet okolo Botiče

V pondělí po smrtné neděli jsme si u posezení v ranním kruhu vyprávěli o tradici obchůzek na Smrtnou neděli. Prohlíželi jsme si dobové obrázky (pohlednice, ilustrace z knih) a popisovali průběh obchůzek. Ihned po příchodu ven, se děti pustily do vázání zimy. Ze skladu krmiv pro koně, donesli nejsilnější předškoláci nůši sena. Smrtka se váže podobným způsobem, jako kukuřičné panenky z šustí. Po jejím dokončení navlékli děvčata na krk korále z prázdných ulit a vyfouknutých vajíček, čili vejčumků. S přihlídnutím na dnešní stav čistoty vody v řekách a obzvláště v Botiči, nechali jsme smrtku neustrojenou. Po cestě k potoku sadem se děti konečně učí říkadla k obchůzce, říkadla se „skandují pořád za sebou. Děti byly předem poučeny, že se sebraným létem obejdeme celý Toulcův dvůr. Před mostem, který překlenuje Botič téměř pod Toulcovým dvorem, si děti nasbíraly kamínky. Poté, co si všichni našli své místo u zábradlí, je zima vhozena předškoláky do vody. Následuje hledání nového líta a obchůzka Toulcova dvora, při níž děti využijí a zrekapitulují si naučená říkadla. Po

¹²⁹ ERBEN, Karel Jaromír: *Na chléb*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 54.

příchodu s lítečkem do mateřské školy, čekalo na děti od paní kuchařky překvapení v podobě mazanců.

2.6.7 Duben

Text lidové slovesnosti:	<i>Dobré děti</i> ¹³⁰
Cíl:	Pomocí pohádky rozvinout úctu ke stáří, vytvořit představu o podobě sběru lidové slovesnosti, rozvoj sociálních vztahů (dítě prarodič, dítě vrstevník, dítě učitelka)
Pomůcky:	Literární záznam pohádky, arch na sběr lidové slovesnosti od prarodičů, pastelky
Prostředky k naplňování cílů:	Četba a vyprávění pohádky, rozhovor o pohádce, kresba dopisu pro prarodiče.

Ukázka textu:

„Minula zima a přišlo jaro, síje, ale nikdež ani zrnka nebylo k zasetí; něco se spotřebovalo, něco zhynulo v zemi. I přišli ti synové k otci svému o radu, co dělat? „Strhejte děti starou střechu se stavení, došky vymlat’te a výmlatky zasejte.“ Synové tak učinili a Pán Bůh dal štěstí: za týden zazelenalo se oseníčko jako routa; za měsíc, za dva stálo obilí jako les a byla směs obilí všelikého: žito, pšenice, ječmen a j. Všickni lidé tomu se divili a pověst o tom roznesla se po vsí zemi, až k samému králi se dostala. I poručil král, aby se Ti tři bratři před ním postavili. Bratři velmi se toho ulekli: „Ted’,“ prý „bude s námi zle!“ a šli zase k otci: „Táto, porad’, co dělat!“ „Jen jděte, děti! ať bude, co bude, a králi pouhou pravdu povězte.“¹³¹

Popis konkrétní činnosti: S tématem pohádky se začalo pracovat ihned po příchodu prvních dětí do mateřské školy a to rozhovory o prarodičích, o zážitcích s nimi a o jejich vlastnostech (rozvoj komunikačních schopností, rozvoj schopnosti formovat a vyjádřit myšlenku, kultivace mluvního projevu). Při ranním kruhu byla přečtena pohádka

¹³⁰ ERBEN, Karel Jaromír: *Dobré děti*, in: *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 322..

¹³¹ ERBEN, Karel Jaromír: *Dobré děti*, Tamtéž.

(rozvoj receptivních schopností – vnímání, naslouchání). Po ní rozpoutala učitelka mezi dětmi diskuzi o významu starých lidí ve společnosti, o jejich funkci a užitečnosti (rozvoj logického myšlení, rozvoj etických vlastností dítěte). Pohádka má v tomto ohledu nesmírnou etickou hodnotu a vyzdvihuje to, s čím je v některých současných rodinách problém- tedy s úctou ke stáří. Po pohybové hře následovala další činnost a to vytváření dopisu pro prarodiče, kde bylo předepsáno několik jednoduchých otázek- Nejoblíbenější lidová píseň, nejoblíbenější pohádka, nejoblíbenější hračka v dětství, hra, kterou hrávali s kamarády, velikonoční říkadlo, které užívali, nebo slýchávali (rozvoj jemné motoriky, u předškoláků grafomotoriky, zájmu o psanou podobu jazyka). Děti dopis vybarvily, složily a daly do obálky (rozvoj jemné motoriky, kreativity). Jejich úkolem bylo odevzdat dopis prarodičům a poprosit je o vyplnění. Vyplněné dopisy přinášeli děti průběžně do školy, kde jsme si je četli společně s ostatními, pokud si to dítě přálo. Během této činnosti vznikl silný zájem o psanou podobu jazyka, neboť děti netušily, co prarodič do dopisu vyplňuje. Na základě vyplňování dopisu navazovaly dlouhé rozhovory mezi dětmi a prarodiči, což si pochvalovaly nejen děti, ale i prarodiče. Při čtení dopisu bylo dětem vyprávěno o tom, že podobně probíhaly sběry našich známých pohádek.

2.6.8 Květen

Text lidové slovesnosti: <i>Patnáct stop</i> ¹³²	
Cíl:	Rozvoj předmatematických představ, vývoj představy o číse (0 – 15). Rozvoj rytmického cítění, rozvoj jemné motoriky a koordinace oko - ruka.
Pomůcky:	Literární záznam počítadla, papíry, tužka, voskovka, houba aj. kreslicí potřeby....
Prostředky k naplňování cílů:	Počítání spojené s říkadlem, psaní jednotlivých čar podle určitých pravidel.

Popis konkrétní činnosti: tato činnost je uvedena pohybovou hrou s rozvojem předmatematických činností, stali v jedné řadě a učitelka, která procházela okolo nich, přednášela říkadlo místo psaní jednotlivých znaků, dotkla se hlavy každého dítěte. Děti, které zůstali stát, byly přičteny k patnácti dřepícím a tím byla provedena jednoduchá prezence. Variací vzniklé hry bylo počítání na přeskáčku- učitelka označovala děti systematicky, ale na přeskáčku: Dítě tímto způsobem pochopí, že počet není vázán na pořadí.

Počítadlo se může použít také v rámci rozvoje grafomotoriky dětí. Zadaným úkolem po pohybové aktivitě je nakreslit při deklamaci počítadla čárku na papír (tak jak je hra myšlena). Individuální péče a přihlídnutí k věkovým možnostem dítěte bude při této aktivitě provedeno pomocí výběru kreslicích nástrojů. Malé děti malovali molitanovou houbou na archy balicího papíru, starší děti používaly na kresbu u stolku vodové barvy (menší kresebná stopa vyžaduje pečlivější zacházení). Předškoláci kreslili obyčejnou tužkou do pracovního listu s přesně určenými políčky. Tato činnost synchronizuje oko a ruku a společným propojením je metrum deklamovaného říkadla.

¹³² ERBEN, Karel Jaromír: *Patnáct stop*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 32.

Text lidové slovesnosti:	<i>Počítadlo přede hrou</i> ¹³³
Cíl:	Rozvoj prosociálních vlastností, rozvoj smyslu pro fair - play. Rozvoj rytmického cítění.
Pomůcky:	Literární záznam rozpočítadla
Prostředky k naplňování cílů:	Poučení v konfliktních situacích, hry všeho druhu, volná hra

Rozpočítadlo bylo zařazováno v mnoha situacích. Bylo využíváno jako cesta k vyřešení konfliktu. Jeho zařazení do automatických způsobů jednání bylo prováděno skrze poučení. Pokud musela učitelka rozsoudit žabomyší spor dvou dětí, využila k jeho řešení rozpočítadla.

Zařazení rozpočítadla do herních aktivit dětí bylo taktéž uskutečňováno skrze bohatou nabídku dětských her, ve kterých je možné rozpočítadlo užít. Rozpočítadlo se tedy ve hře používalo pro rozdělení rolí, pro určení vítěze v nerozhodných situacích, při boji vzniklý o herní pomůcky (kuličky, míče, obruče, ...). Rozpočítadlo samé může být jednoduchou hrou pro mladší děti- tj. rozpočítávání v kruhu.

¹³³ ERBEN, Karel Jaromír: *Počítadla přede hrou*, in: *týž: Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 20.

2.6.9 Červen

Text lidové slovesnosti:	Píseň <i>Shoda</i> ¹³⁴
Cíl:	Rozvoj abstraktního myšlení, rozvoj schopnosti pochopit metaforu, rozvoj hudebních schopností
Pomůcky:	Literární záznam písně, zelená i červená jablka, jablka seschlá a pomačkaná kytara
Prostředky k naplňování cílů:	Nácvik písně, dramatizování metafory pomocí hry s jablky

Popis konkrétní činnosti - Nácvik písně byl realizován s celou mateřskou školou v době čekání na oběd, kdy je pravidelně celá MŠ na schodech před jídelnou a každý den vede zábavu jedna z učitelek. Píseň je mollová, a tak je nutné provést nácvik písně pečlivě a několikrát se k písni vrátit. To přispěje i k porozumění textu písně. Při individuální formě práce je možné u dítěte prověřit, zda chápe motiv. Nácvik probíhal jak skupinově, tak individuálně a zájemci mohli předvést, jak píseň zpívají před všemi dětmi. Doprovod na kytaru rozvíjí tonální cítění dětí, neboť melodii nehraje a zpěv opírá pouze akordy.

Když děti jsem byla přesvědčena, že děti pochopily, co zpívají, byl správný čas pro práci s metaforou. Pro účel pochopení metafory využila jsem známou dětskou hru „*Mám šáteček, mám*“¹³⁵ Tato hra také deklaruje vztah dvou osob. Dále činnost spočívala v tom, že jsme si ukazovaly, co dělá jablko v jednotlivých strofách a co by to mohlo znamenat. Činnost byla poměrně náročná a bylo potřeba ji vhodně moderovat, aby dětem význam metafory došel. Zda používání metafory děti pochopily, vyplynulo z aktivity, kdy měla dvojice dětí použít jakákoliv jablka pro vyjádření emoce mezi dvěma lidmi.

¹³⁴ ERBEN, Karel Jaromír: *Shoda*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 98.

¹³⁵ ERBEN, Karel Jaromír: *Shoda*, in: týž: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha: Sfinx, 1939, s. 39.

2.7 Zhodnocení projektu učitelkami MŠ Semínko

Následující zhodnocení projektu učitelkami MŠ Semínko představuje nejzásadnější momenty z polostrukturovaných rozhovorů, které byly realizovány se všemi participanty projektu v jeho závěrečné fázi.

Soubor okruhů otázek, který sloužil jako podklad pro polostrukturované rozhovory (tzv. guide list), je umístěn do přílohy č. 12

1. Osobní údaje

a) věk, vzdělání, délka pedagogické praxe

V mateřské škole Semínko je osm pedagogických pracovníků, kteří se podíleli na závěrečném hodnocení. Tito pedagogičtí pracovníci jsou, vykonávají následující funkce: Jedna ředitelka MŠ, pět učitelek MŠ a dvě asistentky učitele (dále učitelky). Věk učitelek se pohybuje od 25 do 45 let. Tři mají vysokoškolské pedagogické vzdělání, tři vysokoškolské nepedagogické vzdělání a dvě střední pedagogické vzdělání. Délka praxe učitelek je od 10 do tří let pedagogické praxe, pouze asistentky pedagoga pracují v oblasti výchovy a vzdělávání pouze rok.

b) délka zaměstnaneckého poměru v MŠ Semínko

Asistentky pedagoga jsou v MŠ Semínko od začátku tohoto roku: Doba praxe učitelek v MŠ – Semínko sedm let, sedm let, čtyři roky, dva roky, jeden rok.

2. Celková spokojenost s projektem

Učitelky předpokládají, že díky projektu si více uvědomily, jaký význam má regionální folklor v životě dítěte.

Pro děti byly *navržené aktivity* přirozené, povědomí o lidové slovesnosti je ve skupině dostatečně vysoké. Celkově se při realizaci projektu podařilo vytvořit dostatečně silnou atmosféru, která motivovala skupinu k dalšímu poznávání.

Za největší *problém při realizaci* projektu učitelky uvádí velkou časovou náročnost, kterou si žádá příprava jednotlivých aktivit. Na druhou stranu chápou, že tento

nedostatek je plně převážen kvalitou realizovaných činností a nevnímají ho tedy jako zásadní vadu.

V průběhu realizace se navíc ukázalo, že folklorní činnosti jako takové jsou vysoce atraktivní i pro rodiče. Mnozí z rodičů se s projektem dokázali ztotožnit ať už kvůli setkání s literárními útvary, které znají z vlastního dětství nebo kvůli vazbě na lokalitu, ze které někteří z nich pocházejí (a považují se tedy za živoucí součást regionální kultury)

Učitelky se až na pár výjimek shodují, že práce s folklorní látkou jim otevřela nové obzory. Menšina pak nevidí v kompetenční rovině žádný zásadní posun – projekt pouze rozvinul jejich dosavadní styl činnosti.

3. Evaluace jednotlivých činností spjatých s folklórním textem

Poměrně zásadní polemika se strhla v otázce, zda je folklorní tvorba skutečně dostatečně vhodným nosným pilířem celoročního programu. Přestože role folkloru byla na základě argumentace autorky projektu přijata, učitelky nebyly jednotné v tom, nakolik by měl folklor respektovat vývoj jazyka a nakolik by měla být potlačena kulturní výpovědní hodnota ve prospěch srozumitelnosti. Některé proto prosazovaly zapojení jiných, modernějších zdrojů, které by byly využity v intencích nastavených projektem. Konkrétně vyžadovali využití pověstí adaptovaných a určených dětskému recipientovi

Tento rozpor se pak logicky promítl do celkové evaluace projektu – případná jazyková nesrozumitelnost totiž ovlivňuje většinu navržených činností.

Podle učitelek projekt *respektoval potřeby dětí a vycházel z jejich zájmu*. Docíleno toho bylo především skvělým motivováním skupiny, a to již v prvních měsících školního roku. Bohaté pojetí dětmi tradičně oblíbených svátků a obyčejů (zejména Vánoc a vítání jara) pak vztah dětí k činnostem pouze prohloubilo.

Způsob navržené *organizace činností* byl učitelkami přijat bez výhrad.

Pomůcky byly velmi kladně hodnoceny. Zařazení dobových artefaktů, se kterými se děti nemají v současné době šanci setkat ani při svém pobytu na venkově (konkrétně například cepy, kolovrátek a přadénko). Když byly při stavbě projektu podřízeny některé činnosti manipulaci s artefakty, byla tato aktivita pro děti vysoce atraktivní.

Díky názorným ukázkám dochází ke konkretizování některých pojmů, které neznalé předškolní dítě vnímá pouze abstraktně a tento fakt pozitivně ovlivňuje jeho další zájem o celou látku.

Shoda panovala také v případě hodnocení nastavení *cílů* jednotlivých činností. Některé cíle byly natolik komplexní, že je obtížné posoudit, zda byly splněny v celém svém znění. Velké rozdíly učitelky vnímaly také v rámci jednotlivých věkových skupin. Některé cíle byly pro děti do čtyř let nastaveny příliš ambiciózně.

Za hlavní *zápor činností* (kromě základního problému, zmíněného v samém úvodu tohoto oddílu) je označena jejich větší časová náročnost při realizaci, větší nároky na dětskou skupinu (některé činnosti se ukázaly jako nevhodné pro mladší děti), naopak *kladně* byl hodnocen inovativní přístup, který do práce s textem řadil i méně obvyklé činnosti (například práce s počítadlem, způsoby rozvíjení slovní zásoby a podobně).

Činnosti spjaté s texty se podařilo mezi ostatní aktivity *začlenit* velice jednoduše. Pro děti se brzy staly vyhledávaným a oblíbeným prvkem. Ze strany dvou učitelek ovšem padl názor, že v rámci denního režimu může být problém nasadit jiné literární dílo (například moderní knížku, kterou dítě přinese z domova), které není začleněno do projektem navržené linie.

Učitelky se shodly, že způsob práce s literárními celky výrazně *rozšířil jejich kompetenční schopnosti*. Nejčastěji zmiňovaná byla práce s rytmem a propojení některých útvarů s rozvojem hudebních schopností, stejně tak kotvení etických a morálních návyků prostřednictvím příběhů a pohádek.

Celkově činnosti pracující s literárními díly byly od projektu zařazeny opodstatněně a dobře vytvořily jeden z hlavních projektových pilířů. Navíc působily díky zúžení pramenů, ze kterých byly čerpány, velmi konzistentně.

4. Vliv činností na osobnost dítěte

Projekt *prokazatelně ovlivnil zájmy třídy* a je tedy vysoký předpoklad, že měl potenciál ovlivnit a zformovat dětskou osobnost. Učitelky společně konstatovaly, že jednotlivá témata pronikla do spontánního dětského projevu a značně ovlivnila dětské preference

v mnoha oblastech zájmu – ve výtvarném projevu, ve výběru písní, ve výběru pohybových a námětových her a podobně.

Stejně tak se projektová nabídka promítla do dětské slovesnosti, kdy došlo k masivní adaptaci nových slov do dětské skupiny.

Vzdělávací cíl projektu se podařilo naplnit. Na splnění plánovaného *rozvoje kompetencí* se učitelky neshodly – pro některé byly kompetence nastaveny příliš obecně na to, aby v jejich rámci šel prokazatelně změřit posun. Například zlepšení v několikrát zmiňovaném vnímání posloupnosti nebylo možno nijak změřit, ani s ničím porovnat. Tento cíl by měl být formulován konkrétněji.

5. Vliv činností na předčtenářské gramotnosti

Předčítání se stalo každodenní aktivitou, o kterou děti samy jevily prokazatelný zájem. Kromě tradičních chvil (například čtení při odpoledním odpočinku) se čtení pro skupinu dobrovolných posluchačů často odehrávalo i při neorganizovaných činnostech v prostoru školky i na školní zahradě.

Při činnostech *děti běžně přicházely do kontaktu s jednotlivými publikacemi*. Zároveň si v rámci nabídky samy vyhledávaly tituly a ve svém volném čase si jimi listovaly. V některých třídách spontánně vznikaly skupiny složené z předčítajících předškoláků.

Čtení se na druhou stranu *výrazněji nepromítlo do zvýšeného zájmu dětí o psanou podobu jazyka*.

Děti si prokazatelně *osvojily banku nových slov*, která dokázaly vysvětlit a použít ve větách. Tato slova se pak těšila celoškolní pozornosti a jejich znalost byla určitým znakem dětské společenské prestiže. Slova se objevovala také v dětmi tvořených útvarech (zejména rozpočítadlech a říkadlech).

6. Spolupráce s rodinou

Jak již bylo řečeno, projekt měl *velký ohlas i mezi rodinami dětí*. Důvodem byl jak zájem o vlastní kulturní kořeny rodin bydlících v bezprostřední blízkosti Toulcova dvora tak fakt, že zvolená nabídka činností byla evidentně inspirativní také pro rodinné aktivity. Spontánně vznikla rodičovská aktivita, která si vzala za cíl lépe poznat okolí

školky včetně poznávání lidové tvorby. Některé z měsíčních projektů měly prokazatelný přesah také do jednotlivých rodin.

Aktivita navržené projektem byly rodiči oceňovány zejména pro svou neobvyklost a fakt, že dětem zprostředkují prožitky, které současná rodina často nemůže poskytnout. Zpětná vazba byla celoročně pozitivní.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo dokázat estetickou hodnotu folklorních literárních žánrů, jejich uplatnitelnost a mnohostrannou využitelnost v pedagogickém procesu, a především schopnost tradiční lidové kultury všestranně rozvíjet osobnost dítěte předškolního věku.

V teoretické části jsem vymezila nejdůležitější definice z oblasti folkloristiky a literatury. Pozornost byla věnována pojmům tradiční lidová kultura a folklor, folklor a folklorismus, literárněvědnému vymezení žánrů lidové slovesnosti, pedagogickým aspektům tradiční lidové kultury, jejímu využití, vztahu předškolní výchovy a tradiční lidové kultury. V rámci teoretické části byly také charakterizovány sbírky lidové slovesnosti a jejich autoři. Závěr teoretické části spočíval v analýze konkrétních použitých textů.

Dále jsem popsala prostředí MŠ Semínko v Toulcově dvoře, kde se činnosti realizovaly. Šlo o využití autentických textů lidové slovesnosti v předškolní výchově. Důraz byl kladen na plné využití jejich výchovně vzdělávacího potenciálu, sledován byl také vliv na rozvoj jednotlivých složek osobnosti dítěte.

Soustředila jsem především na to, zda: respektují činnosti věkové a individuální potřeby dítěte. Zatímco literární žánry lidové slovesnosti určené dětem (dětský folklor – pohádky, pověsti, říkadla) byly dětskými recipienty bez problémů přijímány - promítly se do spontánní hry dětí, odrazily se v jejich slovní zásobě, dokázaly jich využít a vybavit si je v navazujících činnostech, vyžadovali jejich opakování a pravidelně o nich referovali rodičům, u žánru pověsti se objevily potíže – text pověsti byl pro děti nesrozumitelný, jazyk pověsti příliš složitý a humor nepochopitelný. Z těchto poznatků

vyplývá, že ačkoliv jsem vyhledala pověst jednoduchou a krátkou a doplnila jsem ji atraktivním prostředím a práce s ní spočívala v obyčejném rozhovoru, děti pověst ve své autentické podobě nezaujala.

Aktivita realizované v průběhu celého roku měly v každém případě vliv na rozvoj dětské osobnosti. Provedené činnosti se odrazily například v zájmech třídy. Z písňového repertoáru preferovaly děti písně vycházející z prováděných aktivit, činnosti vycházející z lidové slovesnosti se také promítly do motivů výtvarných prací a rozšířil se soubor pohybových her, které děti volí spontánně při pobytu na zahradě, nebo na výletě. Evidentní posun byl také projevoval zájmu o knihy. Prohlížení se stalo samovolně vyhledávanou aktivitou, což dříve například při ranních hrách nebylo obvyklé.

Činnosti významně oceňovala řada rodičů a prarodičů.

Na základě výsledků evaluace činností, jsem zhodnotila spokojenost ostatních učitelek se zapojením lidové slovesnosti do vzdělávacího programu. Učitelky projevily mírnou nespokojenost při aktivitách s vysokými nároky na učitele. Samy ovšem uznávají, že tato časová investice je zanedbatelným problémem v porovnání s kvalitou vykonávaných aktivit a to obzvlášť, je – li tak pozitivně reflektována rodiči. Objektivní výhrady a připomínky, které zazněly (volba žánrů s přiměřených předškolnímu dítěti, ...) budou zohledněny v příští realizaci celoročního projektu.

Prameny:

- ERBEN, Karel Jaromír. *Pohádková kytice*. Praha: Albatros, 1980.
- ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Praha: Sfinx, 1939
- JARNÍKOVÁ, Ida: *55 lidových tanců pro školu a dům*, Praha: F. Šimáček, 1913
- KOMENSKÝ, Jan Amos: *Informatorium školy mateřské*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986
- PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel: *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*; díl 2, *Léto*, 1950; díl 4, *Zima*, 1960.
- SEDLÁČEK, August: *Historické pověsti lidu českého*, sebral a upravil A. S, ed. a komentář Rudolf Lužík, 4. vyd., Praha: Odeon, 1972. ISBN 80-7023-280-3.
- SMOLÍKOVÁ, Kateřina et al.: *Rámcový vzdělávací program* [online]. Výzkumný ústav pedagogický. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004, s. 6; přístupno na: http://old.vuppraha.cz/soubory/RVP_PV-2004.pdf
- Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví*, Paříž: Unesco, 2003, s. 16; přístupno na <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=237>
- UNESCO. Doporučení 25. generální konference UNESCO: o ochraně tradiční a lidové kultury, in *Generální konference Organizace spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu*. Paříž: Unesco, 1989; přístupno na <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=237>
- UNESCO. *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)*. In 159/1991 Sb. 1991
- ZÍBRT, Čeněk: *Veselé chvíle v životě lidu českého*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2006 ISBN 80-7021-624-7.

Literatura:

BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka*, sv.1–3, Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

BRUKNER, Josef-FILIP, Jiří: *Poetický slovník*, 2. upravené vydání, Praha: Mladá fronta, 1997, ISBN 80-204-0650-6.

CAILLOIS, Roger: *Hry a lidé: maska a závrať*, překl. Nina Vangeli, Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1998. ISBN 80-902482-2-5

ČAPEK, Karel: *Marsyas čili na okraj literatury*, Praha: Otakar Štorch-Marien, 1931

ČERNOUŠEK, Michal: *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1.

FROLEC, Václav: *Prostá krása*, Praha: Vyšehrad, 1984

GEBHARTOVÁ, Vladimíra., OPRAVILOVÁ, Eva.: *Rok v mateřské škole – kurikulum předškolní výchovy*, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-847-3.

HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*, Jinočany: H & H, 2002, ISBN 80-7319-020-6.

LEŠČÁK, Milan-SIROVÁTKA, Oldřich: *Folklór a folkloristika (o ľudovej slovesnosti)*, Bratislava: Smena, 1982

Lexikon české literatury díl 1, A-G, red. Vladimír Forst a kol., Praha: Academia, 1985. ISBN 80-200-0797-0.

MATĚJČEK, Zdeněk: *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*, Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0870-1.

MERTIN, Václav, GILLERNOVÁ, Ilona (eds.): *Psychologie pro učitelky mateřské školy*, Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha-Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

NEJEDLÝ, Zdeněk: *Za kulturu lidovou a národní* (programové projevy a stati o kultuře a umění od roku 1945 do roku 1951), úvod Václav Pekárek, 1. autorizované vydání, Praha: SNPL, 1953

PETERKA, Josef: *Teorie literatury pro učitele*, Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-7290-045-5

PROPP, Vladimír Jakovlevič: *Morfologie pohádky a jiné studie*, ed. Hana Šmahelová, přel. Miroslav Červenka, Marcela Pittermannová a Hana Šmahelová, Jinočany: H & H, 2008 ISBN 978-80-7319-085-9

SCHAUEROVÁ, Alena: Tradiční kultura v přípravě budoucích učitelů, *Pedagogická orientace* 5, 1995, č. 18/19, s. 117-120

SIROVÁTKA, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a v dětské literatuře*, Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

SMOLKOVÁ, Táňa: *Dítě v úctě přijmout. Vzdělávací program waldorfské mateřské školy*, Praha: Maitrea, 2007. ISBN 978-80-903761-2-0.

ŠMAHELOVÁ, Hana: *Návraty a proměny*, Praha: Albatros, 1989

Životní prostředí a tradice, eds. Václav Frolec, Miroslav Krejčí a Josef Tomeš, Brno: Blok, 1975

Seznam příloh

Seznam příloh

Příloha č. 1 - O kohoutkovi a slepičce

Příloha č. 2 - O třech přadlenách

Příloha č. 3 - Dobré děti

Příloha č. 4 - Paleček

Příloha č. 5 - Chléb, mlatecká říkadla

Příloha č. 6 - Vašek, Tašek

Příloha č. 7 - Vynášení zimy

Příloha č. 8 - Počítadlo a rozpočítadlo

Příloha č. 9 - V Jesličkách

Příloha č. 10 - Shoda

Příloha č. 11 - Pranostiky

Příloha č. 12 - Guide list

Příloha č. 13 - Projekt „Tady jsme doma“

Příloha č. 1

A tak to bylo pořád: babka šla, potkala čtvero — patero — šestero — sedmero, osmero — devatero —

trhaly, trhaly,
ale nic nemohly vytrhnout.

Potom ještě šla a potkala desatero: „Desatero, pojď a pomoz mi vytrhnout řípku; až ji vytrhneme, hrnec ti jí dám.“

Desatero šlo,
chytilo se devatera,
devatero osmera,
osmero sedmera,
sedmero šestero,
šestero patera,
patero čtvera,
čtvero trojima,
trojimo dvojima,
dvojimo jednera,
jednera babky,
babka řípka
trhaly, trhaly —
řípka se přetrhla,
babka se převrhla,
a všickni se svalili v jednu hromadu.

Z Klatovska. — Srov. Štěpnice 1858, str. 115.

O KOHOUTKOVI A O SLEPIČCE

Kohoutek a slepička vyšli si spolu do obory na oříšky. Kohoutek řekl: „Co kdo z nás najde, bude oběma na polovic.“ — „Tak dobře!“ odpověděla slepička; hrabala, hrabala a vyhrabala jádýrko a upřímně se s kohoutkem o ně rozdělila. Potom vyhrabal kohoutek taky jádro, ale byl lakomý, chtěl je čerstvě sám pohltnout, aby slepička nevěděla, a jádro mu uvázlo v krčku. „Běž honem, slepičko, přines vody, sic umru.“ Jak to řekl, převálil se na zemi, nožkami vzhůru. Slepička běžela pro vodu ke studánce:

„Studánko dej vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře —
bojím se, bojím, že umře.“

Studánka řekla: „Nedám ti vody, dokud mi nepřineseš od švadleny šátek.“

Slepička běžela ke švadleně:

„Švadlenko, dej šátek studánce,
studánka dá vody,
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře —
bojím se, bojím, že umře.“

Švadlena řekla: „Nedám ti šátku, dokud mi nepřineseš od ševce střežíčky.“

Slepička běžela k ševci:

„Mistře, dej střežíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi“ atd.

Švec řekl: „Nedám ti střežíček, dokud mi nepřineseš od svině štětiny.“

Slepička běžela ke svině:

„Svinko, dej ševci štětiny,
švec dá střežíčky švadlence“ atd.

Svině řekla: „Nedám ti štětín, dokud mi nepřineseš od sladovníka mláta.“

Slepička běžela k sladovníkovi:

„Sladovníče, dej svině mláta,
svině dá ševci štětiny“ atd.

Sladovník řekl: „Nedám ti mláta, dokud mi nepřineseš od krávy smetany.“

Slepička běžela ke krávě:

„Kravičko, dej sladovníkovi smetany,
sladovník dá svině mláta“ atd.

Kráva řekla: „Nedám ti smetany, dokud mi nepřineseš s louky travičky.“

Slepička běžela k louce:

„Louko, dej krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany“ atd.

Louka řekla: „Nedám ti travičky, dokud mi nevyprosíš s nebe rosičky.“

Slepička prosila:

„Nebe, nebíčko! dej louce rosičky,
louka dá krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany,
sladovník dá svině mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střežíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky nahoře —
bojím se, bojím, že umře!“

Slitovalo se nebe nad kohoutkem a seslalo louce rosičku, louka dala travičku, kráva smetanu, sladovník mláto, svině štětiny, švec střežíčky, švadlena šátek a studánka vody. Slepička ji nabrala do zobáčku, a jak mile ji kohoutkovi do krku vpustila, sklouzlo mu jádýrko dolů, kohoutek skočil na nožky, zatřepal křídly a zakokrhával vesele: „Kykryky!“ — A potom už nikdy lakomý nebyl a upřímně se dělil se slepičkou.

Z Berounska. Ostatně s nepatrnými varianty známo po celých Čechách.

O TŘECH PŘADLENÁCH

Byla jedna chudá vdova a měla jen jednu dceru, a té říkali Liduška. A že neměly žádná pole, ba ani jedinkou kravičku, živily se přádlem. Liduška byla sice velmi hezké a způsobné děvče, ale měla do sebe tu chybu, že byla náramně líná; a kdykoli měla sednout ke kolovratu, dala se vždycky do pláče, a když ji matka přece k tomu přivedla, nestálo to její přádlo ani za řeč.

Jednou to ale matku již omrzelo, i rozhněvala se a dala jí pohlavek. Tu se dala Liduška do náramného pláče a nářku, až to bylo venku na tři hony slyšet.

V tu chvíli jela právě okolo královna, a když ten hrozný pláč uslyšela, dala zastavit, slezla z vozu a vešla do chaloupky, neboť se domnívala, že se tam nějaké neštěstí stalo.

A když viděla Lidušku tak žalostně plakat, ptala se jí: „Copak ti je, mé zlaté dítě?“

„Ach ouvej ouvej, maminka mě bila!“

Královna se obrátila k matce a pravila: „Pročpak biješ to ubohé děvče?“

Matka se zarazila a nevěděla, co hned na to odpovědět; neboť se za to před královnou styděla, že dcera její je tak líná.

„Ach, milostivá paní královno, mám s tou holkou nesmírný kříž, neboť mi nechce nic jiného do ruky vzít nežli to přádlo a seděla by při kolovratu celé dni a celé noci. A dnes jsem se již na to rozzlobila a dala jsem jí pohlavek, a proto tak náramně pláče.“

Královně se to děvče velmi zalíbilo, neboť byla veliká milovnice přádla. I pravila k matce: „Já vám povím, matko, když vaše dcera tak ráda přede, dejte mně ji s sebou, já se o ni postarám. Já mám doma v zámku dosti překrásného lnu; a když bude u mě tak pilná jako doma, slibuji, že toho nebude litovat.“

Matka byla tomu ze srdce ráda, a královna vzala hned dceru s sebou a odvezla ji do svého zámku.

Když do zámku přijely, vzala královna Lidušku za ruku a vedla ji do třech pokojů. Ty byly plny lnu, od podlahy až do stropu, a ten byl tak krásný, že se leskl jako stříbro a zlato, a tak měkounký jako nepředané hedvábí.

I pravila královna k děvčeti: „Buď jen tedy pilná, má zlatá dceruško, a když mi všecek ten len spředeš, dám ti svého syna za manžela a budeš královnou.“

Nato dala královna přinést drahý, překrásný kolovrat, ten byl ze slonové kosti a pera na něm byla zlatá, a k tomu velikánský koš cíveček ze žluté, voňavé třtiny, a nechala ji v tom jednom pokoji se lnem samotnou.

Když královna odešla, sedla si Liduška k oknu a dala se do žalostného pláče; nebo kdyby sto let od rána do večera a od večera zas až do rána pilně předla, nebylo by jí lze všecek ten len spříst, co ho tu bylo. A copak teprv ona, která i beztoho tak nerada předla!

I seděla tedy a plakala celou noc a druhý den až do poledne a nehnula ani rukou, ani nohou.

Když bylo poledne, přišla se královna podívat, moc-li již Liduška upředla, a velmi se tomu podivila, když viděla, že nebylo lnem ještě ani hnuto. Liduška se ale vymlouvala tím, že se jí po mamince nesmírně stýskalo a že pro pláč nic do rukou ani vzít nemohla.

Královna tomu uvěřila, těšila ji a pravila: „Nestýskej si nic, má dceruško, a buď jen zítra zato pilnější, abys mého syna dostala a byla královnou.“

Když odešla, Liduška si zase k oknu sedla, koukala se ven, vzdychala a nedělala zas nic až do večera, a zítra zas nic až do poledne.

O poledni přišla královna a podivila se ještě více, a zamračila čelo, když viděla, že se Liduška potud ještě ani přádla nedotkla. Liduška se ale zase vymluvila tím, že jí po tom včerejším velikém pláči náramně hlava rozbolela, a že proto nemohla nic dělat.

Královna byla tím sice spokojena, když ale odcházela, pravila: „Již je čas, abys, Liduško, pracovat začala, chceš-li dostat mého syna a být královnou!“

Ten den až do večera a druhý den ráno bylo to zase tak jako ponejprv a podruhé: Liduška si kolovratu zase ani nevšimla, ale seděla u okna a koukala se ven.

Když již bylo poledne, otevřela královna dveře; a když viděla, že Liduška zase zahálela, rozhněvala se velice a pravila: „Slyšíš, Liduško, dnes je to již naposledy! Jestliže zítra nebude ještě nic upředeno, nejenže syna mého již nikdy nedostaneš, ale dám tebe ještě zavřít do tmavé věže, kde je plno žab, hadů a štírů, a nechám tě tam umřít hladem, abys mě více nepodváděla a nezahálela.“

Nato se královna od ní zlostně obrátila, bouchla dveřmi a odešla.

Tu bylo teprve Lidušce úzko! Studený pot se jí vyrážel na čele, když si na zítřek pomyslila. Co měla dělat? Nadila si tedy kužel, sedla ke kolovrátku a počala příst. Ale jakpak jí bylo možná příst, když byla tak náramně líná! I nechala tedy zase přádlu, postavila se k oknu a plakala hlasem, až jí srdce usedalo, až do samého večera.

Tu najednou zaklepal někdo na okno; a když se Liduška ohlédla, viděla venku stát tři staré ošklivé babice. Ta jedna měla dolejší pysk tak veliký, že jí až přes bradu visel, ta druhá pak měla u pravé ruky palec tak široký, že jí celou dlaň zakrýval, a ta třetí, ta měla zase pravou nohu až kupodivu tak rozšlapanou, jako by ji byl cepem rozmlátil. Když je tak Liduška spatřila, náramně se jich ulekla a čerstvě od okna uskočila. Ale ty tři babičky se na ni přívětivě usmívaly a kývaly rukama, aby jen okno otevřela a aby se jich nic nebála.

„Dobrý večer, krásná panenko,“ pravily. „Pročpak tak přežalostně pláčeš?“

Liduška si dodala srdce a odpověděla plačtivým hlasem: „Ach, jakpak nemám smutná plakat a sobě naříkat, když mám všecek ten len, co ho tu v tom pokoji vidíte, a ještě dva takové pokoje plničky, od země až do stropu, sepříst!“ Tu vypravovala babičkám všecko, co se jí přihodilo, i také to, že jí královna slíbila, až ten len všecek spřede, že jí dá svého syna za manžela a že bude královnou. „Ale copak je mi to platné,“ doložila, „když ho ani do smrti sepříst nemohu.“

Babičky se usmívaly a pravily: „Víš-li co, panenko, jestli nám připovíš, že nás pozveš na svatbu a že nás u stolu vedle sebe posadíš, a že se před hosty za nás nebudeš stydět, tedy ti všecek ten len sepředem, dřív nežli se naděješ.“

„I z toho srdce ráda vám všecko udělám, co jen chcete,“ odpověděla Liduška radostně, „jenom se honem do toho dejte.“

Tu vlezly ty tři babičky oknem do pokoje, poslaly Lidušku spat a daly se do toho milého lnu. Ta s tím širokým palcem táhla vlákno, ta s tím dlouhým pyskem ho lízala a hladila a ta s tou placatou

nohou šlapala na podnožku a točila kolem; i šlo jim to, jako když prší.

A když ráno počalo svítat a Liduška vstala, viděla velikánskou hromadu krásné, rovné i tenounké příze na cívečkách, až se srdce smálo, a v lnu již takovou díru, že se pohodlně do ní schovat mohla. Tu daly ty babičky Lidušce spánembohem, přislíbily jí, že navečer zase přijdou, a v tichosti oknem odešly.

V poledne přišla se královna podívat, jestli Liduška zase nezahlála. A když spatřila tu hromadu překrásné příze, podivila se velmi, čelo se jí vyjasnilo i pochválila Lidušku za její pilnost.

Jak se večer šerit počalo, stály již babičky zase u okna a děvče jim s radostí otevřelo. A tak to bylo každou noc: večer přišly a ráno zase odešly; a co zatím Liduška spala, ubývalo v pokoji lnu pořád víc a více, až byl konečně ten jeden pokoj docela prázdný. A pokaždé, když se v poledne královna přišla podívat, mnoho-li zase Liduška napředla, nemohla se dosti nadivit té krásné přízi a Lidušku nachválit za její pilnost, a často říkala: „Mé zlaté dítě, jak jsem já ti dělala křivdu!“

Již se daly babičky i do druhého pokoje, a již byl pomalu i tento vyprázdněn; tu počala královna dělat přípravy k svatbě. A když již bylo i v třetím pokoji lnu namále, děkovala Liduška srdečně babičkám, že jí tak pomohly.

A babičky jí pravily: „Jenom nezapomeň, panenko, na to, cos nám slíbila, a uhlídáš, že budeš tomu ráda.“

A když byl již všecek ten len ze všech tří pokojů až na poslední vlákno vypředen, bylo již také všecko k svatbě připraveno, a mladý král měl veliké potěšení ze své mladé, krásné a pilné nevěsty, a řekl jí: „Žádej ode mne, co chceš, a všecko obdržíš.“

Tu si vzpomněla Liduška na ty tři babičky a pravila: „Mám doma tři staré tetičky, jsou sice velmi chudé a prosté, ale udělaly mně mnoho dobrého; dovol, abych je pozvala na svatbu.“

A mladý král i královna dali k tomu své povolení.

A když již bylo v den svatební a hosté chtěli sedat za stoly, tu se najednou otevřely dveře a ty tři babičky, po starodávnu až kupodivu směšně oblečeny, vyhrnuly se do pokoje.

Jak je nevěsta spatřila, hned jim běžela vstříc a přivítala je radostně: „Vítám vás, mé milé tetičky, vítám vás! Pojd'te a posad'te se tu za stolem vedle mne.“

Hosté hleděli jeden na druhého a byli by se dali rádi do hlasitého smíchu, kdyby se byli nebáli krále; a král i královna začervenali se jako pivoňka, ale nesměli Lidušce nic říci, protože jí k tomu dali své povolení.

Když bylo při obědě, kladla Liduška sama babičkám jídla na talíře, nalévala jim pití a pobízela je: „Jezte a pijte, mé milé tetičky, vy jste mně velmi mnoho dobrého udělaly.“

A když již bylo po obědě a hosté vstávali od stolu, přistoupil mladý král k té první babičce s tou širokou nohou a ptal se jí: „Ale prosím vás, milá babičko, od čehopak máte tak širokou nohu?“

„Od předení, panáčku, od předení.“

I šel k té druhé babičce s tím placatým palcem: „Ale řekněte mně, milá babičko, od čehopak máte tak placatý palec?“

„Od předení, panáčku, od předení.“

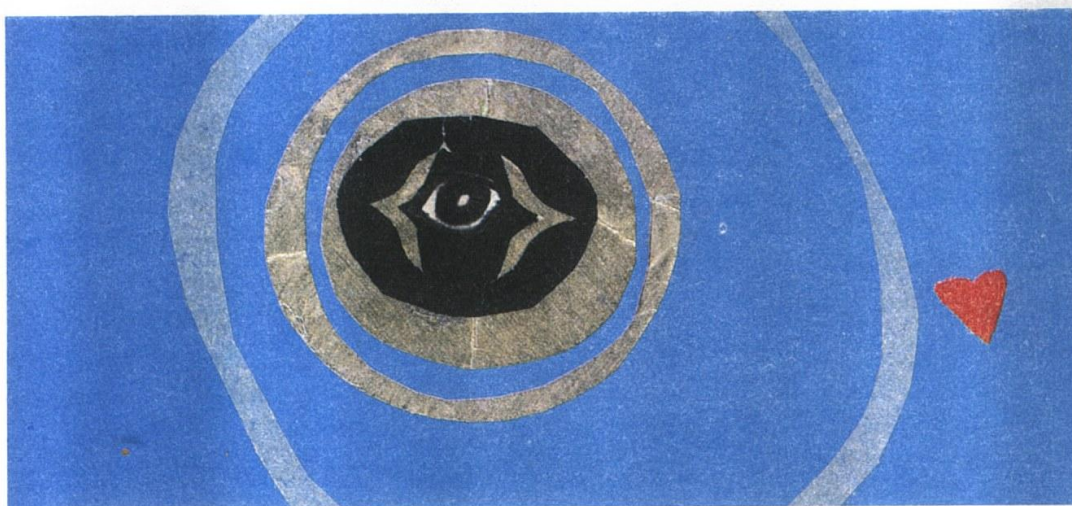
I obrátil se k té třetí babičce s tím dlouhým pyskem, co jí visel až přes bradu, a řekl jí: „Ale milá babičko, od čehopak vy máte tak dlouhý pysk?“

„Od předení, panáčku, taky od předení,“ odpověděla babička.

Když to ten mladý král uslyšel, ulekl se toho náramně; a hned tu nařídil své krásné paní, aby se mu do smrti více žádného přádla nedotýkala, aby taky nedostala takovou placatou nohu a takový široký palec a tak ošklivý dlouhý pysk až přes bradu.

Zatím se ty tři babičky z pokoje ztratily, a žádný nevěděl, kam se poděly. Ale Liduška, kdykoli si potom na ně vzpomněla, pokaždé je v duchu žehnala, a také jakživo žádná manželka tak ráda a věrně nezachovávala, co manžel nařídil, jako mladá královna tu královu záповěď.

DOBŘÉ DĚTI

Pánbůh rozhněval se na lidi a poslal na celou zemi po několik let po sobě veliké sucho; co lidé zasili, nic nevzešlo, nic se neurodilo. I nastal veliký hlad, lidé mřeli i dobytek hynul hladem.

A byl tehda v jednom carství mladý car, a jak obyčejně se děje, že mladý lne k mladému, tak i on nikoho netrpěl kolem sebe, v radě, v úřadě ani u vojska, než samý toliko mladý lid; a jakož mladí, nezralí rozumové radili, tak i nezralá byla jejich rada.

Když viděli všude vůkol bídu velikou, poradili carovi, aby dal všechny staré lidi utopit, aby prý mladým nejedli darmo chleba. I pohrozil car po jejich radě každému pokutou smrti, kdo by starého člověka přechovával. Tu rozešli se biřicové po vší zemi, všude vyhlašovali vůli carskou, a kde kterého starce vyslídili, utopili ho bez milosti.

I byli v jednom městě tři bratři, a měli otce staříckého; avšak nevydali ho na smrt, než ukryli ho doma v komoře pod podlahou. I seděl tam stařeček několik měsíců, a synové mu přinášeli, co měli.

Minula zima a přišlo jaro, čas setí, ale nikde ani zrnka nebylo k zasetí, něco se spotřebovalo, něco zhynulo v zemi. I přišli ti tři synové k otci svému o radu, co dělat.

„Strhejte, děti, starou střechu ze stavení, došky vymlatte a výmlatky zasejte.“

Synové tak učinili a pánbůh dal štěstí: za týden zazelenalo se oseníčko jako routa; za měsíc za dva stálo obilí jako les, a byla směs obilí všelikého: žito, pšenice, ječmen a jiné. Všichni lidé tomu se divili a pověst o tom roznesla se po vší zemi, až i k samému carovi se dostala.

I poručil car, aby se ti tři bratři před ním postavili. Bratři velmi se toho ulekli: „Teď,“ prý, „bude s námi zle!“ A šli zase k otci: „Táto, porad', co dělat!“

„Jen jděte, děti, ať bude, co bude, a carovi pouhou pravdu povězte.“

Když tam přišli, car hněvivě se tázal, proč schovávají obilí, když byl takový hlad, že mnoho lidí pomřelo hladem.

Bratři všecko pověděli, co a jak bylo, od počátku do konce: „A nyní, nejmilostivější care, nalož s námi, jak chceš!“

Tu carovo čelo se vyjasnilo, i poručil, aby bez meškání před něj otce stařečka přivedli; a pak jej posadil sobě po boku podle svého trůnu i poslouchal rady jeho až do smrti, a jeho syny odměnil hojně.

[54] Paleček

Jan Paleček byl šaškem u krále Jiřího a pána svého vítěm svým obveseloval. Ale Paleček byl také muž spravedlivý, který častokrát právu a spravedlnosti k vítězství pomohl, ujímal se chudých a potlačovaných. Kde se o nějaké křivdě dověděl, hned to králi vitpným svým způsobem řekl. A poněvaď mnoho vitpných kousků provedl, široká šla o něm pověst po celé zemi, a ještě po stu letech si lidé rádi o Palečkovi vypravovali.

Jednoho času stalo se, že spáchána vražda uvečer, ale vrah vyskočil utekl. Zamkli hned potom dům, a rychtář tam dopadl mladého Dubčanského, kterého měli za vraha. Nic mu nebylo platno zapírání, nazejtří ráno dali jej katu věsti k popravě.

Tu na cestě naříkal říká: „Ach všemohoucí milý Bože, budiž tobě žalováno, že mám z toho světa nevinně sjíti a nemám prve před Milostí královskou slyšán býti.“

To slyšel Paleček, který se k tomu přihodil, a řekl k rychtářovi a katu: „Bratře fajte, a ty, bratře kate! Počkejte mi tu s tímto vězněm, který se volá ke králi, až já se zase vrátím od krále.“

I běžel spěšně na hrad ke králi a takto mluvil: „Bratře králi, slyšel jsem tam na té žalobu od ubohého vězně, že jsi ho neslyšel. Přece nejši lepší než Pán Kristus a ten vězeň není horši než ďábel, a přece Pán Kristus dábla vyslyšel a dal se mu na jeruzalémský kostel nositi a s sebou mluvit.“ Král hned nerozuměl jeho řeči, co chce, ale když mu Paleček pověděl, co viděl, poslal s ním dvorského maršálka do Prahy. Tedy k němu Dubčanský přiveden a potom propuštěn na rukojmí, aby se z toho do čtyř neděl vyvedl. Naštěstí se v tom čase vinného doptali.

V jeden pátek sedl Paleček v královské světnici mezi mládence, kteří seděli za stolem u dveří, protože rád od stolu ke stolu přecházel. Přinesli jim ryby na stůl, ale samé toliko bělčiky.

Tu vzal Paleček jednu, přistříl ji k uchu, a ptal se jí: „Víš něco o mém bratru?“

A když to několikrát tak řekl, dali se mládenci do smíchu, až to král slyšel a ptal se, co se děje. Maršálek odpověděl: „Milostivý králi, bratr Paleček sedí s těmi mládenci za stolem a mluví s rybami.“

Tu se král zasmál a řekl: „Bratře Palečku, co tam děláš? Proč nejdeš k nám ke stolu?“

Odpověděl Paleček: „Bratře králi, povímť krátce. Měl jsem bratra rybáře, utonul mi v řece, a protože se těchto ryb piám, věděl-li co o něm.“

I ptal se král zase: „A coť praví?“ Řekl Paleček: „Tak praví, že jsou ještě mladé, a proto o něm nic nevědí, než abych se ptal těch starých ryb, které jsou na tvém stole.“

Král porozuměl tomu, kázal naklásti největších ryb na talíř a donésti Palečkovi.

Paleček v létě chodil do vesnic a tu chudým lidem pomáhal, když opravovali nebo pokrývali chalupy. Když však přišlo poleďne, nešel u nich, než šel k zemanu neb šafářovi.

Každý mu rád dal jísti, protože ho znali, ale někdy ho škádliili říkáce: „Bratře Palečku, však jsi u nás nedělal, proč u nás jíš?“

Odpovídal vždy: „Víš-li co, bratře, až ty budeš chudým, také tobě budu pomáhati, a až ten chudý bude tak bohatý jako ty, půjdu k němu jísti.“

Paleček býval při penězích, protože mu král dával každou sobotu patnáct bílých haléřů. Nosil ty peníze v měščku na pasu a rozdával těm, kteří měli dětí mnoho a statku málo.

Jednou vyšel ven a přenocoval v křmč. Tu však byl také jeden zlosyn, kterýž na to myslil, aby Palečkovi uřezal od pasu měšec, až bude spáti. Paleček však byl chytrý a opatrný a to zpozoroval, že zlosyn nespí a jen dělá, jako by spal.

Když to tak přes půlnoc vydržel, vstal a rozkázal zlosynovi, aby rozsvítil, že mu dá na pivo. Když pak ten rozsvítil, Paleček vysypal peníze, a udělav dvě hromádky po půl osmu bílém, řekl: „Milý bratře, rozumím tomu, že nespíš, chtě můj měšec uřezati,

a já také bdím, abys to neudělal, a tak sobě oba hlavy trápíme. A protož vezmi raději polovici hned, a dadouce sobě pokoj, spěme. A ještě ti poradím, abys toho řemesla nechal, sice visneš.“

↓ Paleček mnoho sukni do roka míval. Neb když viděl člověka nuzného, dal mu se sebe sukni a pak šel bez sukně ke králi řka: „Bratře králi, dej mi sukni, neboť jsem první dal Pánu Bohu.“

I ptal se král: „I kde jsi viděl Pána Boha, žes mu sukni dal?“

Odpověděl Paleček: „I zdaliž nevíš písma: Co jste mému nejmenšímu učinili, mně jste učinili.“

Krále Jiřího napomínal, aby se krále nebeského bál, lidi v pokoji a spravedlnosti spravoval, a s ním se rozžehnav, v Pánu usnul. Král Jiří umřel některý čas po něm.

Příloha č. 5

11.

NA CHLÉB

Jedno z nejstarších děvčátek jest hospodyně, jedno děvečkou a ostatní jsou bochničky. Děvčátka, která jsou bochničky, sednou si na boůček, jedno podlé druhého, rovným řádkem. Hospodyně přijde k prvnímu, vezme hlavu jeho do dlaní a hází ji z ruky do ruky, říkajíc přitom takto:

Mísím, mísím boží dárek,
až pomísím, budu válet,
až poválím, budu pít,
až upeču, budu jíst.

Na to přitlačí děvčeti hlavu k zemi, „aby bochníček kynul“. Tak to dělá všem po pořádku. Když pomísila, přijde se podívat, jest-li vykynuto, totiž mají-li děvčátka hlavy zase zhůru. Potom vezmou se paní s děvečkou za ruce a vykynulý bochníček se jim přes ně přeloží, načež jej odnesou do pekárny. A tak všechny bochničky jeden po druhém odnášejí a v pekárně zase tak rovným řádkem posadí. Za chvíli jde se paní podívat, jest-li chléb upečen; zaklepá mu totiž na záda, řkouc: „Ještě není dost!“ — „Už je dost!“ Upečený chléb se potom „vysazuje“, t. vezme se zase tak přes ruce, jako prvé, a nosí se do komory.

Z Berounska.

Chléb

Po hlavě mě bijí,
pod kameny dají,
přes vodu a oheň přejdu,
nožem mě krájejí
a já přece všechen svět živím.

Vezmi cep, / pojď na mlat, / dám Ti chléb, / dám Ti plat.

Dej mouky/ na vdolky /pro naše /pacholky.

Strejc nahoru,/ teta dolu.

Snop na patře, / shod' ho, bratře, / shod' ho dolu / na stodolu.

Pátej vomítá, / koště jen lítá.

Selka peče vdolky, / sedlák je vobrací.

Příloha č. 6

Vašek- Tašek, bubeník
honil myši přes rybník;
myši se mu splašily,
Vaška- Taška bubeníka
do pytlíku zašily.¹

¹ PLICKA, Karel; VOLF, František; *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Zima*. c.d., s. 366

Příloha č. 7

Smrt nesem ze vsi, / nový líto do vsi: / buďte páni veselí, / že Vám líto nesemy. / s červenými vejci, / s žlutými mazanci. / Jakej je to mazanec / bez koření bez vajec?

Smrt jede po vodě, nové léto k nám jede. / s červenými vejci, / s žlutými mazanci. / Jakej je to mazanec / bez koření bez vajec?

Buďte, páni, veseli / na tu smrtnou neděli: / smrt jsme Vám odnesli, / nové líto přinesly. / Vítej líto líbezné, / obilíčko zelené!

Příloha č. 8.

Patnáct stop

Píšu, píšu patnáct,
ještě jednou patnáct,
nevěříš-li tovaryši,
napiš si je sám.

Jeden, dva, tři, čtyři, pět –
kovář kuje hřebíček,
Dítě pláče bude den:
a ty vari z kola ven.

Příloha č. 9

U jesliček

Mírným pohybem

Šla Ma - ri - a, šla do rá - je,
po - tkal jest ji an - děl Pá - ně,
po - tkal jest ji an - děl Pá - ně.

Šla Maria, šla do ráje,
potkal jest ji anděl Páně.

„Kam jdeš, Maria? Nedojdeš,
těžko pod svým srdcem neseš.“

Maria mu nevěřila,
přece do ráje vkročila.

A jak do ráje vkročila,
hned za podruží¹ prosila.

„My ti podruží nedáme,
komory žádné nemáme.

Máme jen malý chlíveček,
je v něm uvázán oslíček.“

Jak Maria tam vkročila,
hned synáčka porodila.

Jak synáčka porodila,
do jesliček položila.

„Podej, Josefe, plínčičky,
ať zavinem to maličký.“

Maličký jsme zavinuli,
do jesliček položili.

Z Berounska

¹ byt u hospodáře

Příloha č. 10

Shoda

Koulelo se, koulelo,
červené jablíčko:
komu ty se dostaneš,
má zlatá holčičko.

Koulely se, koulely,
dvě naproti sobě:
komu bych se dostala,
než, Jeníčku, Tobě.

Komu bych se dostala,
než můj, milej, Tobě,
ty jsi hezkej já taky,
šikneme se k sobě.

Příloha č. 11

Na Nový rok o slepičí krok. (1. ledna)

Na tři krále o krok dále. (6. ledna)

Na Hromnice o hodinu více. (2. února)

Příloha č. 12

Guide list

1. Osobní údaje

- a) věk, vzdělání, délka pedagogické praxe
- b) délka zaměstnaneckého poměru v MŠ Semínko

2. Celková spokojenost s projektem

- a) zhodnocení kladů a záporů projektu
- b) zkušenosti s uváděním projektu do praxe
- c) vliv projektu na rozšíření kompetencí pedagogů

3. Evaluace jednotlivých činností spjatých s literárním textem

- a) respektovaly činnosti potřeby dětí, vycházely z jejich zájmu?
- b) byla vhodně zvolena organizace činností?
- c) byly vhodně využity pomůcky?
- d) byl splněn vzdělávací cíl činností?
- e) zhodnocení kladů a záporů činností
- f) zkušenosti s uváděním činností do praxe
- g) vliv činností na rozšíření kompetencí pedagogů

4. Vliv činností na osobnost dítěte

- a) došlo v průběhu projektu ke změnám v komunikaci dětí?
- b) vznikla tematicky zaměřené výtvary?
- c) naplnil projekt rozvoj plánovaných kompetencí?
- d) byl splněn vzdělávací cíl projektu?

5. Vliv činností na předčtenářské gramotnosti

- a) došlo během projektu na předčítání?
- b) byl předčítání věnován dostatek času?
- c) manipulovalo během činností dítě s knihou?
- d) měly činnosti vliv na zájem dítěte o psanou podobu jazyka?
- e) rozvinula se aktivní slovní zásoba?
- f) promítly se činnosti do spontánní hry dětí?

6. Spolupráce s rodinou

a) Účastnily se projektu i rodiny dětí?

b) Proběhla zpětná vazba od rodičů směrem k činnosti pedagogů?

Příloha č. 13

Projekt „Tady jsme doma“

MŠ- Semínko

Projekt „Tady jsme doma“

Charakteristika projektu

Projekt probíhal v Mateřské škole Semínko, která je součástí areálu Toulcova dvora. Toulcův dvůr poskytuje ideální podmínky pro projekt zabývající se lidovou kulturou, což ovšem neznamená, že je pro ostatní mateřské školy po drobných úpravách nerealizovatelný.

Byl zařazen ke vzdělávacímu programu Mateřské školy Semínko. Proběhl ve skupině dvou tříd věkově heterogenních. Z čehož každou třídu navštěvuje 23 dětí. Některé projekty převzala i lesní třída MŠ- Semínko a zároveň se projektu účastnily i děti folklorního souboru Motáček. Celkově byl tedy projekt realizován až s 85 dětmi.

Projekt má celoroční pevný rámec, který určují lidové tradice. Lze tedy využívat každý rok. Konkrétní realizace je ale rozdělena několika dílčími projekty, neboť takto lépe vyhovuje potenciálu předškolních dětí.

Projekt vychází z tradiční lidové kultury středočeského kraje, cílem projektu je bližší seznámení dětí s lidovou kulturou, s životem svých předků a s místem, kde žijí.

Projekt se váže k městské části Prahy 10 Hostivař, konkrétně k její historické části.

Projekt „Tady jsme doma“

Zapojování škol do projektu „Tady jsme doma“ je jednou z činností Národního ústavu lidové kultury, Konceptu projektu vypracovala PhDr. Alena Schauerová, pedagožka přednášející na Masarykově univerzitě v Brně, choreografka, autorka pořadů.

Účelem projektu je podpora tradiční lidové kultury a zohlednění tohoto přínosného tématu ve školních vzdělávacích plánech, neboť podle výzkumů, které PhDr. Schauerová provedla, se regionální tradiční lidová kultura vytrácí z výchovy a vzdělávání dětí.

Důležitou podmínkou realizování projektu je těsná spolupráce nejen s obcí, ale zároveň také zapojení rodičů a prarodičů. Podle předchozích realizovaných projektů, je tato podmínka obzvlášť ze strany prarodičů velmi vítána. Navazuje tak na donedávna přirozený proces učení se od starších a vede děti nejen k respektování, ale k úctě ke stáří.

Tento projekt je určen základním školám, jeho výstupem je prezentace nabytých vědomostí a poznatků na MFF- Strážnice v programu „Tady jsme doma“ v rámci Dětské Strážnice.

Pro předškolní zařízení prozatím tato možnost neexistuje, je ovšem možné zařadit se do Klubu přátel projektu „Tady jsme doma“ a získat tím pro MŠ možnost konzultací s předními českými odborníky na Tradiční lidovou kulturu. Podmínkou je realizovat alespoň dva projekty ročně, které se zabývají regionální tradiční lidovou kulturou.

MŠ- Semínko je rovněž zařazeno do klubu přátel projektu. Roční projekt zabývající se tradiční lidovou kulturou je přiřazen ke školnímu vzdělávacímu plánu, jeho obsah bylo možné konzultovat s odborníky. Význam regionální kultury byl zohledněn. Regionální tradiční lidová kultura byla preferována před jinou a aplikována v téměř všech dílčích projektech.

Jak projekt vznikal?

Stěžejní informace jsem získala od Františka Toulce (původního obyvatele Toulcova dvora). Pan František Toulec mi velmi ochotně popsal vše, co souviselo s ročním během na Toulcově dvoře. Jaké práce jako dítě zastával, jaké hry hrávaly, jak vypadal Toulcův dvůr za jeho dětství. Po několika hodinové přednášce pana Toulce jsem mohla vytvořit kostru projektu.

Dalším odborníkem, který mi poskytl cenné rady, a materiály byla paní archivářka Marie Zdeňková. Dokonce jsem od ní získala několik diplomových prací zabývajících se Hostivaří a zapůjčila mi sbírku starých pohlednic.

V neposlední řadě jsem se obrátila ke studiu literárních pramenů a v několika sbírkách písní, říkadel a tanců jsem vyhledala folklor z oblastí středních Čech, nejdále z Berounska. Dětské hry a říkadla vychází ze sběratelské práce Karla Jaromíra Erbena¹.

Charakteristika prostředí -Toulcův dvůr

Toulcův dvůr se nachází v Praze v městské části Praha 10- Hostivař. Jedná se o součást městské památkové zóny Hostivař. Od roku 1964 je nemovitou kulturní památkou selského typu. První historická zmínka o Toulcově dvoře ovšem pochází z roku 1362, kdy byl přidělen rychtáři Petříku z Lešťan. Posledním majitelem Toulcova dvora byl František Toulec, po kterém byl Toulcův dvůr pojmenován.

V šedesátých letech připadl Toulcův dvůr Státnímu statku Praha a tento podnik zde zřídil mísírnu krmných směsí. Během let, kdy zde byla mísírna, Toulcův dvůr výrazně zpustnul a zchátral.

V roce 1992 byl převeden do vlastnictví magistrátu hlavního města Prahy a určen k budování pražského ekocentra.

Z výše napsaného vyplývá, že má usedlost bohatou historii. K nejcennějším budovám patří špejchar, který byl součástí původní gotické tvrze.

V současné době tedy Toulcův dvůr slouží jako středisko ekologické výchovy hlavního města Prahy. Pronajímá si jej zájmové sdružení Toulcův dvůr, který se skládá ze čtyř samostatných neziskových organizací, mezi nimi je i MŠ Semínko.

K budovám Toulcova dvora patří také pozemek o rozloze 8 hektarů. Areál pro zemědělskou činnost a chov zvířat náležících k excentru. Rozkládají se zde pole, louky, pastviny, záhony, ale také mokřad s rybníkem, kde se děti mají možnost setkat s přírodou, do které člověk zasahoval minimálně. V okolí Toulcova dvora je

¹ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. 454 s.

přírodní rezervace Meandry Botiče a starý sad na území trojmezí. V docházkové vzdálenosti je také Hostivařský lesopark, s několika naučnými stezkami.

Neodmyslitelnou součástí Toulcova dvora jsou zde chovaná hospodářská zvířata, chovají se zde prasata, drůbež, králíci, kráva, kozy a ovce, koně, psy a kočky. Zvířata Toulcova dvora jsou zde nejen kvůli ekologickým výukovým programům, mají velký význam pro klienty s postižením, kteří zde vykonávají pracovní terapii a samozřejmě zvířata hojně navštěvují i děti z naší mateřské školy. Toulcův dvůr se účastní projektu Noemova archa, který se snaží o obnovu původních českých druhů zvířat.

Charakteristika Mateřské školy Semínko

Mateřská škola Semínko je čtyřtřídní MŠ o kapacitě 76 dětí. Z celkového počtu navštěvuje 30 dětí Dětský dopolední klub Lesníček, který je v současné době je v pokusném ověřování jako třída fungující na principu lesních MŠ.

Jedná se o občansko- právní sdružení zařazené v rejstříku škol. Specifikem Mateřské školy Semínko je její „ekologické zaměření“, to ovšem není chápáno jako rozšířená výuka ekologie, nebo biologie, ale je chápána jako návrat k původním hodnotám. Vzdělávací plán se jmenuje „Nastartování přirozenějšího způsobu života“ a vychází z dlouhodobého úsilí paní Emilie Strejčkové, která se snažila poukázat na odcizování se člověka a tím spíše dětí přírodě (Např.: Zpátky pod stromy, Strejčková Emilie a kol., Praha, 2007)

Proto klade škola důraz na pobyt dětí venku a to téměř za každých podmínek. Její vzdělávací plán vychází z koloběhu v přírodě. Součástí programu dětí je péče o zahradu, pozorování měnící se přírody a areál Toulcova dvora umožňuje dětem také sledovat život zvířat chovaných na statku, mláďata na jaře, kování koní, ale setkají se i s porážkou prasat, nebo drůbeže, což pomáhá dětem vnímat skutečný význam chovu hospodářských zvířat.

Důležité jsou také materiály, se kterými se děti v mateřské škole setkávají. Při výběru hraček i výtvarných potřeb se upřednostňují přírodní materiály. Dřevo, plst', ovčí rouno, keramika, porcelán. Pokud jde o samotné hračky, pocházejí většinou z rukou českých řemeslníků, dokonce některých nositelů tradice. Děti si ale hrají i s nezpracovanými přírodninami- kameny, klacky, peckami apod.

I v interiéru mateřské školy je preferováno dřevo, bavlna, dokonce i vymalováno je přírodním barvivem rozmíchaným s tvarohem.

Zahrada mateřské školy je, jak už jsem zmínila, využívána k pěstelským činnostem. Děti od února pracují na tom, aby bylo na jaře na zahradu co zasadit a před zimou ji opět připravují na odpočinek. Na zahradě jsou zasazeny byliny, zelenina, okrasné květiny a stromy. Snažíme se vyhledávat původní české druhy, jako například oskeruše.

Evaluace projektu

Evaluace projektu vychází z evaluace školního vzdělávacího a plánu a evaluace třídních vzdělávacích plánů.

Evaluace celého projektu se účastní i děti. V průběhu celého roku si vedou deník. Do deníku hodnotí realizované činnosti. Deník po celou dobu u učitelky, ale jeho správci jsou předškoláci, kteří mají za úkol do deníku pravidelně přispívat a pomáhat ve vyplňování deníku mladším dětem. Hodnocení činností probíhá v ranním kruhu, učitelka reaguje na podněty dětí při dalších činnostech.

Evaluace stěžejních činností

Stěžejní činnosti projektu jsou hodnoceny pedagogem ihned po jejich ukončení (týž den). Je to nejčastěji prováděná evaluace a slouží k odstranění drobných metodických chyb, vylepšení motivace a zdokonalení prováděné činnosti při jejím budoucím opakování.

Název činnosti:
Respektuje činnost potřeby dětí, vychází z jejich zájmu?
Byla vhodně zvolena organizace činnosti?
Byly vhodně využity pomůcky?
Byl splněn vzdělávací cíl činnosti?

Tato evaluace byla prováděna pravidelně, z kapacitních důvodů není uvedena v diplomové práci.

Evaluace dílčích projektů

Závěrečné hodnocení dílčích projektů probíhá na konci každého měsíce. Vyhodnocuje, nakolik projekt koresponduje se školním vzdělávacím plánem, jak byly vzdělávací činnosti efektivní a na základě výsledku evaluace se navrhuje změny.

Název dílčího projektu:
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.
Vznikly tematický zaměřené výtvary a

díla?
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?

Název:	„Tady jsme doma“
Cíl:	Cílem celoročního projektu „Tady jsme doma“ je seznámení s dětmi s tradiční lidovou kulturou. Do dílčích cílů patří bližší poznání životního stylu předchozích generací- jak se dříve lidé bavily, jaké tradice dodržovali. Poznávání duchovní i hmotné kultury.
Podpora výuky jazyka:	Český jazyk
Očekávaný výstup:	Dítě se během projektu dokáže se orientovat v místě, ve kterém žije, získá k němu nejen pozitivní vztah, ale i elementární znalosti, které jsou pro dítě smysluplné a přínosné. Dítě se naučí vnímat umělecké a kulturní podněty, zvládne základní umělecké projevy (hudební, hudebně pohybové, výtvarné dramatické, ...)
Mezioborové přesahy a vazby:	Prolíná se do veškerých činností v mateřské škole
Organizace řízení učební činnosti:	Frontální, Skupinová, Individuální
Organizace prostorová:	Školní třída, zahrada, venkovní učebna, areál Toulcova dvora, přírodní prostředí v okolí (meandry Botiče, Hostivařský lesopark, ...), městská část Praha- Hostivař
Klíčová slova:	Tradice, pohádky, pořekadla, dětský folklor, svátky,

Projekt a klíčové kompetence předškolního vzdělávání

Kompetence podle RVP PV

1. kompetence k učení
2. kompetence k řešení problémů
3. kompetence komunikativní
4. kompetence sociální a personální
5. kompetence činnostní a občanské²

O významu tradiční lidové kultury v předškolním vzdělávání se pojednávalo v předchozích kapitolách. Nyní bych chtěla dokázat na aktuálních klíčových kompetencích předškolního vzdělávání, že toto téma dokáže uspokojit i veškeré požadavky současného předškolního vzdělávání.

Kompetence k učení

Většina činností vycházejících z projektu souvisí s přírodním koloběhem, střídáním ročních dob a se svátky, které se k těmto příležitostem váží. Proto je nezbytně nutné, aby dítě dokázalo pozorovat změny, ke kterým v přírodě dochází. Jak jsem již zmínila, tradiční lidová kultura bezprostředně závisí na prostředí, ve kterém vzniká a na době, v níž se odehrává. Člověk přizpůsoboval svou činnost ročnímu období a snažil se ve svůj prospěch využít, co příroda nabízí. Prochází-li dítě podobným procesem, naučí se vnímat souvislosti.

Dítě získává elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody a nakonec vlastně i techniky, neboť ji během projektu využívá. Dítě je postaveno před otázky, které je schopno samostatně vyřešit, dokáže otázky rozšířit.

Projekt poskytuje dostatečný prostor pro experimenty, pro řešení problémů formou pokusu a omylu.

Dítě se dokáže učit spontánně i vědomě. Je vedeno k dokončování činnosti, dokáže pracovat podle pokynů a přesných instrukcí, kterých je zapotřebí především v tradiční lidové tvorbě

Při evaluaci jednotlivých činností se dítě zdokonaluje v hodnocení své vlastní výkonu, i výkonu ostatních.

Všechny tyto schopnosti a dovednosti pokrývají veškeré kompetence k učení zaznamenané v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání.

Kompetence k řešení problémů

SMOLÍKOVÁ, Kateřina, et al. *Rámcový vzdělávací program* [online]. Výzkumný ústav pedagogický . Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004 [cit. 2011-01-22]. Dostupné z WWW: <<http://rvp.cz/filtr-P-DC-1>>. ISBN 80-87000-00-5.

Pakliže budeme vnímat problém v širším slova smyslu, tedy jako jakoukoliv situaci, na jejíž vyřešení musíme použít zcela nového postupu, lze říci, že se dítě v průběhu projektu bude dítě setkávat s problémy často.

Na pedagogově profesionálním vedení projektu tedy závisí, kolik výzev k řešení bude pravidelně připravovat a jakým způsobem bude reagovat na zájem dítěte.

Během projektu se dítě samozřejmě učí odhadovat své síly a poznávat své hranice, pakliže bude mít dítě zájem, dostane prostor pro opakování.

Veškeré činnosti probíhají na základě bezprostřední zkušenosti a je věnován dostatečně prostor experimentování a spontánní hře, neboť jedním ze znaků tradiční lidové kultury je její variabilita.

Kompetence komunikativní

Projekt rozvíjí veškeré komunikativní dovednosti, rozšiřuje slovní zásobu, nabízí český jazyk v rozmanitých podobách (spisovný, nářečí, slang, ...), nabízí mnoho příležitostí nejen pro komunikaci s vrstevníky, ale i s dospělými včetně nejstarší generace.

Zároveň poskytuje široký prostor pro nonverbální vyjádření emocí (tanec, výtvarné činnosti, hudba, ...)

Dítě se setkává s nejrůznějšími literárními žánry náležícími do tradiční lidové kultury, zároveň se tedy snaží porozumět čtenému textu, zapamatovat si uvědoměle menší, či větší folklorní formy, dokáže je interpretovat a zároveň se seznamuje s tištěnou podobou jazyka.

Kompetence sociální a personální

Během projektu dostává dítě prostor pro volbu činností, kterými se chce zabývat, zároveň je ale motivováno, aby činnosti vyzkoušelo a až na základě bezprostřední zkušenosti s činností si vytvořilo názor a rozhodlo se, zda bude, nebo nebude v činnosti pokračovat.

Podporuje kolektivní cítění, soudržnost skupiny, ačkoliv je věkově heterogenní. Učí, že mladší mají respektovat starší a učit se od nich a starší mají mladším pomáhat.

Tradiční lidová kultura považuje morální hodnoty za nejdůležitější a také proto v tomto směru působí výchovně.

Kompetence činnostní a občanské

Projekt počítá s vlastní invencí dětí, děti mají možnost zasahovat do plánování, organizace a pravidelně se účastní i evaluace jednotlivých částí.

V některých částech projektu závisí projekt na samostatné práci dítěte, tím je dítě vedeno, k svědomitému plnění povinností. Jeho samostatná práce je následně pozitivně ohodnocena a pěstuje v dětech pocit užitečnosti.

Jedním z hlavních cílů je vytvořit pevnější vztah, k prostředí, ve kterém dítě žije. Na základě takové vazby se dítě lépe naučí vážit si všeho okolo sebe.

Projekt a oblasti vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání

Oblasti vzdělávání dle RVP PV

1. Dítě a jeho tělo
2. Dítě a jeho psychika
3. Dítě a ten druhý
4. Dítě a společnost
5. Dítě a svět

Téma projektu se samozřejmě promítá i do všech vzdělávacích oblastí navržených Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Dítě se rozvíjí v oblasti jemné a hrubé motoriky (Dítě a jeho tělo), v oblasti komunikace, uvědomělé paměti (Dítě a jeho psychika), v komunikaci s vrstevníky i dospělými (Dítě a ten druhý), poznávání kultury a umění (Dítě a společnost). Těžiště má ale projekt, dle svého hlavního cíle, v oblasti a Dítě a svět. Považuji za důležité tuto oblast podrobněji rozebrat.

Dítě a svět

Prvním cílem, který je zmíněný v RVP v této oblasti je: seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu.³ Toho dítě dosáhne samostatným pozorováním a objevováním. Pedagog, ale musí vyhledat stěžejní oblasti zájmu, (co podstatného se odehrálo v historii, na jaké významné osobnosti je třeba upozornit. Tím se dítě dostane do kontaktu s elementárními poznatky a zkušenostmi z kulturního, přírodního a technického prostředí. Celoroční trvání projektu dovede děti k tomu, aby vnímaly změny v prostředí, učí se na změny reagovat.

³ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, et al. *Rámcový vzdělávací program* [online]. Výzkumný ústav pedagogický . Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004 [cit. 2011-01-22]. Dostupné z WWW: <<http://rvp.cz/filtr-P-DC-1>>. ISBN 80-87000-00-5.

Dílčí projekty

Jak bylo výše zmíněno, pro děti předškolního věku jsou vhodnější krátkodobé projekty. Téma tradiční lidové kultury je ale tolik bohaté, že obsáhne bez problémů celý rok. Navíc je pro toto téma koloběh roku zcela zásadní. Aby se vyhovělo potřebám dětí a zároveň se naplnilo téma, rozhodla jsem se vytvořit několik krátkodobých projektů.

Září:

Nejsilnějším motivem měsíce září je pro děti vstup do školy, pro mladší vstup do Mateřské školy, ocitají se v novém prostředí a v zájmu co nejrychlejší adaptace dětí je dobré začít s důkladným poznáváním svého okolí a to především proto, že ve známém prostředí získají děti dříve pocit jistoty.

K významným svátkům měsíce září patří svátek patrona České země. Sv. Václava.

Téma: Seznamujeme se Toulcovým dvorem

Říjen:

Měsíc říjen bych věnovala cestě ke chlebu, k rituálům, které se k výrobě chleba váží a historii pečení chleba typického pro Hostivař (Hostivařský pecen).

Téma: Cesta ke chlebu

Listopad

Hned v úvodu měsíce přichází významný svátek a tím jsou „Dušičky“. Světla ubývá a tmy přibývá, aby hospodyně šetřily zásobami dřeva na celý zimní čas, scházely se vždy u jedné a za vyprávění strašidelných příběhů a místních pohádek spřádají len. Těmto schůzkám se říká přástky, děti se jich účastnily a příběhy poslouchaly. V listopadu poznají děti nejen dušičky a přástky a zároveň se setkají s tradicemi, vázícími se svátku Sv. Martina, Sv. Kateřiny i Sv. Ondřeje.

Téma: Měsíc pohádek a pověstí

Prosinec

Tento měsíc je jednoznačně zasvěcen oslavám adventu a Vánoc. Hned ze začátku měsíce chodí na tradiční obchůzky Barborky, Mikuláš ve společnosti čerta a anděla, chvíli po nich Lucky. Důležitou součástí projektu je poznávání lidové zručnosti, vyrábění hraček, ozdob a jiné předměty spojené s Vánočními tradicemi.

Téma: Přichází čas Vánoc

Leden

Leden zahajují oslavy nového roku a po nich Tři králové, je čas na zimní radovánky na sněhu a ledu. K zábavám na sněhu se ale pojí i péče o zdraví, nemoci a jejich léčení pomocí medu a bylinek. Pomoc potřebují ptáci a na sněhu lze velmi dobře poznávat jejich stopy. Stopy nacházíme i po všech hospodářských zvířatech.

Téma: V lednu za pec si sednu

Únor

Období masopustu trvá od tří králů do popeleční středy. Tento čas byl určen bujarým oslavám, zabijačkám a dokonce svatbám. Nejen že bylo dost času na veselku a s ní spojené hodování, ale otěhotněla-li nevěsta brzy po svatbě, dalo se předpokládat, že porodí dítěátko do listopadového pracovního klidu.⁴ Masopust je důležitým svátkem očekávání příchodu jara. Jeho oslavy probíhaly ve všech krajích.

Téma: Masopust

Březen

Měsíc březen doprovází oslavy postních neděl. Některé se přímo váží k dětskému folkloru. Například „Liščí“ neděle s nepozornou liškou ztrácející preclíčky z ocasu, nebo neděle „Smrtná“, kdy na dětech závisí, zda zima odejde ze vsi, nebo zde zůstane. O „Květné“ neděli zase děti přinášejí od potoka léto.

Téma: Přišlo jaro do vsi

Duben

S měsícem dubnem jsou spojovány nejvýznamnější křesťanské svátky v roce- Velikonoce. Nejedná se ovšem pouze o Velikonoční pondělí, ale i o dny, které ho předchází. Velikonoce slavíme tedy s dětmi už od škaredé středy. K Velikonocům patří pečení jidášů, výroba pomlázek a malování vajíček. Vyzbrojíme chlapce méně známými koledami, aby se na pomlázce předvedly. Období od Velikonoc dále se děti mohou seznámit s dětskými hrami. K svátkům jara také patří nově narozená mláďata.

Téma: Velikonoce a jaro

Květen

První květnová noc, nebo přesněji poslední dubnová je tzv. Filipojakubská. Té noci se slétají čarodějnice, zlé síly mají vyšší moc. Tento večer můžeme pozvat rodiče na pálení čarodějnic. V květnu se slaví Máje a Letnice. Symbolem těchto svátků jsou květy a také holubičky. V květnu už se naplno pracuje na polích a v zahrádkách.

Téma: Uvijeme věneček, ze všech našich kytickek

⁴ SKOPOVÁ, Kamila. *HODY, PŮSTY, MASOPUSTY : slavíme, vaříme, zdobíme a hrajeme si celý rok podle lidových tradic*. první. Praha : Akropolis, 2007. 204 s. ISBN 978-80-86903-46-0.

Červen

Závěrečný projekt se věnuje poznávání historie Hostivaře. Na cestě za objevy se děti seznámí s nejznámějšími přírodními i kulturními památkami a významnými tvářemi Hostivaře. V tomto období se zároveň slaví Svatý Ján a léčivé bylinky nabírají největší moci.

Téma: Tady jsme doma

Název:	<i>Září: Seznamujeme se s Toulcovým Dvorem</i>
Cíl:	Seznámit se co nejdůkladněji s Toulcovým Dvorem, s jeho historií a současností a s pracemi, které v Toulcově dvoře v září probíhají.
Očekávaný výstup	Děti se seznámí s Toulcovým Dvorem, budou se samostatně orientovat po areálu, dokážou vyjmenovat, jaká zvířata zde jsou, jak se o ně pečuje, získají základní znalosti historie TD.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - rozvoj fyzické i psychické zdatnosti - rozvoj pohybových schopností v oblasti hrubé i jemné motoriky - osvojení si poznatků důležitých k podpoře zdraví a bezpečí ve vztahu s poznáváním nového prostředí. Dítě a jeho psychika - rozšiřování slovní zásoby - rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka - posilování přirozené dětské zvědavosti - vytváření základů pro práci s informacemi - postupné získávání schopnosti samostatně řídit svoje chování Dítě a ten druhý - zdokonalení se v schopnosti navazování vztahů k jiným lidem - rozvoj interaktivních

	komunikativních dovedností Dítě a společnost - rozvoj prosociálních schopností - seznamování se se světem kultury (historie TD) Dítě a svět - seznamování se s prostředím MŠ - získávání dovedností potřebných k péči o okolí
Získání dílčích kompetencí	- Získávání dílčích kompetencí v oblasti činnostních a občanských kompetencí - plánování a organizování činností - rozvoj smyslu pro povinnost - chápe význam pracovitosti
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora
Klíčová slova	Toulcův dvůr, historie, statek, zvířata

Seznamujeme se Toulcovým Dvorem

Navrhované činnosti:

Tyto činnosti budou sloužit jako odrazový můstek k dalším aktivitám, které děti samostatně vymyslí. Není určena doba trvání, neboť se pokusíme téma co nejvíce vyčerpat. Plánované aktivity o historii počítají

s realizací v průběhu sedmi dní. Na ně naváží aktivity vymyšlené dětmi a po jejich splnění se budeme věnovat zvířatům Toulcova dvora.

Mapa

Realizováno jako první činnost celého projektu, neboť práce s historickou mapou alespoň trochu dětem usnadní představu o historii, neboť je toto téma na jejich vnímání času velmi náročné.

Cíl: Rozvoj předmatematických představ (porovnávání), rozvoj analyticko-syntetického myšlení

Pomůcky: Historická mapa z roku 1836- 1852⁵, současná turistická mapa Hostivaře (zdroj tamtéž), laminovací přístroj, fixy na vodní bázi

Organizace: Při pravidelných středečních výletech

Nejstarší stavení Toulcova dvora

Cíl: Detailní poznávání Toulcova dvora, vytváření povědomí o různých historických obdobích

- Starší děti- Rozvoj časového vnímání a posloupnosti
- Mladší děti- Rozvoj sebeovládání- účast v činnosti, rozvoj základních prosociálních schopností- drží se skupiny, spoluúčastní se

Pomůcky: Kniha vyprávění starého dubu, vlastní zhotovená časová přímka, obrázky dobového oblečení a architektury, naučná stezka TD

Organizace: Motivace přednesena frontálně celé třídě, předpokládám ale zapojení pouze předškolních a pětiletých dětí. Pro mladší děti má činnost spíše význam pobytu venku.

Popis: Děti zkusí odhadnout, jaká z budov z TD je nejstarší, z jakého musí být materiálu, aby, aby vydržela co nejdéle. Pomocí návodů učitelky se doberou až k tomu, že nejstarším stavením na TD je špejchar s gotickými základy. Povídáme si, k čemu sloužil dříve a k čemu slouží dnes. Pozornost je třeba věnovat i loveckému zámečku a barokním stájím. Vše se snažíme zařadit na časovou přímku z knihy „Vyprávění starého dubu.“⁶

Dopis pro pana Toulce

Cíl: Bezprostřední kontakt „s historií“ prostřednictvím pamětníka a obyvatele Toulcova dvora jako zemědělské usedlosti.

Pomůcky: Dopisní papír, známka

Organizace: Skupinová, pouze s předškoláky

⁵[Http://mapy.cz/#mm=TtTcPA@sa=s@st=s@ssq=Hostiva%C5%99@sss=1@ssp=120642668_127315660_149937260_149810892@x=133323904@y=135826944@z=13](http://mapy.cz/#mm=TtTcPA@sa=s@st=s@ssq=Hostiva%C5%99@sss=1@ssp=120642668_127315660_149937260_149810892@x=133323904@y=135826944@z=13) [online]. 1996 - 2011 [cit. 2011-02-08]. Mapy.cz. Dostupné z WWW: <<http://mapy.cz/>>.

⁶ HRUŠKOVÁ, Marie; SLOUPOVÁ, Andrea; TUREK, Jaroslav. *Tajemství starého dubu*. Praha : Mladá fronta, 2007. 55 s. ISBN 978-80-204-1665-0, EAN 9788020416650.

Popis: Dopis pro žijícího potomka Františka Toulce (posledního majitele Toulcova dvora). S předškoláky napíšeme a odešleme dopis, ve kterém se budeme ptát na vše, co se týká dětství pana Toulce na Toulcově dvoře. Děti dopis samy označí platnou známkou a pošlou.

Rozhovory s pamětníky

Procházky po TD

Zakreslování do slepé mapy, vyprávění o objevech.

Tento úkol bude dětmi realizován jako domácí úkol. Rodiče si prohlédnou detailněji prostředí, ve kterém se děti denně pohybují, děti se procvičí v orientaci

Cíl: Zdokonalení orientace u TD, prezentace získaných znalostí před rodiči.

Pomůcky: Slepá mapa pastelky, barevné papíry na označení budov

Popis: Děti dostanou slepou mapu TD s popisem úkolu pro rodiče. Společně s rodiči při procházkách TD zakresluje do slepé mapy barevné puntíky, podle označených míst.

Pomáhání u zvířat

Tyto činnosti se prolínají průběhem celého roku, vychováváme tak v dětech zodpovědnost za druhé.

Cílem je, aby si děti uvědomily, co obnáší péče o živého tvora. V tomto měsíci se děti především seznamují- jak se základními úkony u zvířat, tak s pravidly, která u zvířat platí.

Činnosti u zvířat budou vyhodnoceny v závěrečné evaluaci.

Koně

Děti pomáhají vyčistit stáj a postarat se koním o krmení, průběžně chodí kontrolovat, mají-li koně ve výběhu dost vody, pozorují čištění koně, příležitostně pomáhají. Pozorují kování.

Píseň: Pásla má milá koničky⁷

Hra: Na koně⁸

Pohádka: Princ Bajaja

Králíci

Děti se učí chytit a správně držet králíka, dokážou pojmenovat králíkárnou a určit, čím se králík živí a čím se mu podestýlá (neplést si seno a slámu). Znají užitek králíka domácího.

⁷ SEIDEL, Jan . *Národ v písni*. Druhé vyd. Praha : L. Mazáč, 1941. 419 s. str. 125

⁸ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. 454 s.

Kozy

Děti pomůžou s krmením koz, vyprovodí je na pastvu a pomůžou s čištěním chléva. Vědí, že mládě kozy je kůzle. Poznají kozu od kozla.

Pohádka: Zvířátka a Petrovští

Říkadlo: Koza bílá⁹

Ovce

Každé dítě předvede přivolání ovcí k ohradě (slyší na písničku „Pásla ovečky“), rozpozná ovci- bahnici, berana a jehně. Popíše, čím se ovce krmí a k čemu slouží.

Prasata

Zná užitek prasat domácích, pozná je jmény (Blaženka a Růženka). Ví, čím se prasata krmí a čím se jim podestýlá.

Drůbež

Děti dokážou pojmenovat všechny druhy drůbeže na dvoře, včetně názvů samce, samice a mláďete, ví, čím se drůbež krmí, zda potřebuje vodu a jak se drůbež pečuje. Zná užitek jednotlivých druhů.

Pohádka: O kohoutkovi a slepičce¹⁰

Hádanka: Kohout¹¹

Včely

Sledování dokrmování včel, příprav na odpočinek, druhy včel, popsání včelího úlu, život v úlu.

Stopovaná

Cíl: Činnost rovněž slouží k zdokonalení orientace, čím lépe budou děti prostředí TD znát, tím snáze získají pocit bezpečí.

Pomůcky: Barevný krepeový papír, papíry s úkoly, košík s ovocem (vino, jablka, hrušky, švestky)

⁹PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách : Třetí díl, Podzim*. Druhé vyd. Praha : Odeon, 1980. 428 s.

¹⁰ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. Dětské posměšky, s. 20

¹¹ PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách : První díl, Jaro*. Druhé vyd. Praha : Odeon, 1980. 380 s.

Popis: Děti se vydají po areálu Toulcova dvora, trasu určují barevné fáborky, na označených místech jsou úkoly ke splnění. Dospělý, který jde se skupinou, předčítá úkoly a dohlíží na jejich splnění.

1. Po kom se Toulcův dvůr jmenuje, co si pamatujete z jeho historie.
2. Kde najdete nejstarší budovu, jak se jmenuje a k čemu sloužila.
3. Vyjmenujte alespoň pět druhů domácích zvířat, které zde chováme, řekněte, k čemu se užívají a jak se o ně člověk musí starat.
4. Jaké rostliny a stromy tady rostou a k čemu slouží.
5. Zazpívejte alespoň tři lidové písně o koních.
6. Přivolejte ovce k ohradě.
7. Hledejte poklad.

Činnosti vycházející z vlastní aktivity dětí

Vlněná panenka/ panáček

Nápad dětí vznikl na základě dopisu od pana Toulce

(vlastní postup byl inspirován knihou *Hody, půsty, masopusty*¹² a manuálem na výrobu panenek z chráněné dílny IGNIS¹³)

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, rozvoj schopnosti reagovat na pokyn, ale především činnost poskytuje prostor pro individuální rozhovor učitelky s dítětem, který přispěje vzájemnému poznávání a získávání důvěry. Učitelka může na základě rozhovoru vytvořit vstupní evaluaci dítěte.

Pomůcky: Ovčí vlna česaná, akvarelové pastelky, vlněná příze, bavlněná tkanina- modrotisk, kanafas, nebo jiná použitelná panenkám na šaty.

Popis: Činnost je poměrně náročná, a proto je třeba individuální forma vzdělávání, pro niž je prostor např. při ranních hrách, nebo při odpolední činnosti.

Kreslení map

Další činnost, která spontánně vyšla ze zájmu dětí- vlastní vytváření map. Starší děti se snažily o co nejrealističtější zobrazení skutečnosti, mladší děti kreslily mapy fantazijní.

Pomůcky: Papír, pastelky, nebo voskovky

¹² SKOPOVÁ, Kamila. *HODY, PŮSTY, MASOPUSTY : slavíme, vaříme, zdobíme a hrajeme si celý rok podle lidových tradic*. první. Praha : Akropolis, 2007. 204 s. ISBN 978-80-86903-46-0.

¹³ *Panenky, střihy s návodem* [online]. 2008 [cit. 2011-02-09]. Ignis, chráněná dílna. Dostupné z WWW: <http://www.ignis.cz/items/show_all/36?page=10>.

Další rozvinutí činnosti: Chlapci schovaly „poklad“, místo zakreslili do map, mapy si vyměnili a podle získané mapy hledali.

Činnost lze provádět i na zahradě MŠ.

Výtvarná činnost- Bílá paní a duch rytíře na Toulcově dvoře

Rozhovory s dětmi o gotice vedly k tomu, že se do spontánní dětské hry dostal motiv Bílé paní a rytířů. Využila jsem tuto hru pro výtvarnou činnost

Cíl: Rozvoj fantazijních představ, osvojení kombinované výtvarné techniky

Technika: Kolorovaná kresba

Motivace: Vychází z hry dětí

Pomůcky: černá voskovka, klovatina, křídové pastelky, kreslicí karton,

Popis: Výtvarné činnosti musí předcházet kruh, ve kterém si děti sdělí všechny nápady, dále zařadíme pohybovou hru. Po dokončení těchto aktivit mohou děti navázat výtvarnou činností.

1. Na spodní okraj čtvrtky nakreslí děti střechu a vybarví ji pastelem,
2. Na střechu nakreslí černou voskovkou bílou paní, nebo ducha rytíře. Dále je dokončení kresby na dětech (měsíc, noční ptáci a netopýři, stromy, ...).
3. Kontury kresby přetřou děti klovatinou a po jejím zaschnutí vytvoří pomocí pastelů tajuplnou noční oblohu.
4. Pod malým proudem vody děti smyjí pastel z míst potřených klovatinou a tím jim navrátí původní bílou barvu.

Významné dny

28. 9. Svátek svatého Václava, Den české státnosti

Svatý Václav je významným dnem a je jmenován státním svátkem. Děti by měli být seznámeny alespoň s legendou a nejznámějším vyobrazením Sv. Václava (na Václavském náměstí).

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Seznamujeme se s Toulcovým Dvorem
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Během projektu se zpřesnili vyjadřování dětí v oblasti orientace po Toulcově dvoře, jejich aktivní i pasivní slovní zásoba se rozšířila o pojmy z historie, termíny týkající se provozu školky a péče o zvířata.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Některé aktivity se do spontánní hry dětí nepromítly, ale většina se odrazila. Děti kreslily mapy, vytvářely dobové hračky, hrály na bílou paní, stavěli TD i jiné statky z kostek, péče o zvířata se měla vliv na námětovou hru s plyšáky.
Vznikly tematicky zaměřené výtvary a díla?	Tento projekt nebyl příliš bohatý na výtvarné aktivity, i přes to vzniklo několik děl tematicky zaměřených.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Rodiče pozorovali dění ve školce, většina rodičů splnila úkol pro rodiče s dětmi.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Některé činnosti se zmíněných kompetencí spíš povrchově dotkly, bylo by lépe, je přímo zaměřit na urč. kompetenci. V oblasti činností děti rozvíjeny byly, všech aktivit se zúčastňovala většina dětí.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Zájem o téma bylo potřeba „nastartovat“ úvodními aktivitami, po nich se děti samy začaly o téma zajímat, vznášet dotazy a navrhnout činnosti. Téma korespondovalo s potřebami dětí- získat pocit bezpečí v neznámém prostředí.

Téma pro měsíc říjen: Cesta ke chlebu

Název:	Říjen, cesta ke chlebu
Cíl:	Seznámit a vyzkoušet si složitou cestu ke chlebu, přípravy na pečení chleba v průběhu celého roku. Předat dětem podnět k úctě k potravinám.
Očekávaný výstup	Děti vyzkouší velké množství prací vážících se k pečení chleba, včetně práce s obilím (vytloukání, mletí, ...).
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - zdokonalování se v oblasti hrubé i jemné motoriky - rozvoj užívání všech smyslů - osvojení si věku přiměřených pracovních dovedností Dítě a jeho psychika - rozvoj porozumění (vhodná reakce na instrukci) - rozvoj komunikativních dovedností - zpřesňování smyslového vnímání - vytváření základů pro práci s informacemi Dítě a ten druhý - rozvoj interaktivních komunikativních dovedností - rozvoj kooperativních

	dovedností Dítě a společnost - rozvoj schopnosti spolupráce - osvojení si základních poznatků o prostředí, ve kterém dítě žije Dítě a svět - vytváření si povědomí o širším kulturním, technickém a přírodním prostředí (Hostivařské mlýny, pekárny, ...)
Získání dílčích kompetencí	K učení- dítě je vedeno k soustředěnému zkoumání, pozorování - dítě klade otázky a hledá na ně odpovědi - dítě se snaží zadanou práci dokončit
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí (pole na Trojmezí, území staré Hostivaře (mlýny a pekárna).
Klíčová slova	Chléb, obilí, práce na poli

Cesta ke chlebu

Navrhované činnosti:

Projekt je opět pevně vázán na prostředí Hostivaře, cílem projektu je děti seznámit s velmi náročnou cestou ke chlebu. Děti se seznámí s většinou úkonů, které výrobu chleba předchází. Projdou společně s obilím cestu od zrna ke chlebu. Včetně vyrůstání, mlácení a zpracování obilí.

Zrno- Experiment

každé dítě obdrží pytlík pšenice, protože právě tak zemědělci každý rok začínaly. Děti vymýšlí, jak zrno zasít, aby úroda byla co největší.

Pro zrno je potřeba připravit půdu:

Cíl: zdokonalování se v oblasti jemné i hrubé motoriky, osvojování si specifických pracovních úkonů, osvojování komunikativních dovedností, rozvoj kooperativních dovedností

Pomůcky: zemědělské nářadí pro děti (rýč, lopata, hrábě, kolečko, kbelík, konev), pšenice- možno zakoupit v každé zdravé výživě i v bio kvalitě, obrázky dokladující práci na poli v minulosti i současnosti, květináče, zemina)

Organizace: Skupinová

- vybírání kamenů na kousku pole
- zorat- rytí rýčem na záhoně - *říkadlo: Oráč oře rčení: Hluboká brázda, vysoký chléb*¹⁴
- povláčet- práce s hráběmi na záhonku (všechny tyto činnosti budou zároveň doloženy na obrázcích- kreslených z minulosti a fotografií ze současnosti)
- setí zrna do připravených květináčů v altánu *píseň: Nevdávej se, má panenko*¹⁵
- péče o zrno (zalévání, dostatek světla, atd.)
- plení – děti jsou poučeny při práci na zahradě, že právě takto bylo potřeba vyplít celé pole, aby obilí neudusil plevel.

Pokračování v práci s obrázky „cesta ke chlebu“

Sklízení, žně

Vycházka do špejcharu TD, prohlídka nástrojů k žetí obilí, s dopomocí učitelky práce se srpem (pouze demonstrativní, aby si děti uvědomily, jak je náročné pracovat s kosou).

*Píseň: Na bílej hoře*¹⁶

Mláčení

Mláčení obilí pomocí cepů, učení mlateckých básniček pro práci se třemi, čtyřmi, pěti, šesti cepy.

Cíl: Rozvoj rytmických schopností, předmatematických představ a kooperace.

Organizace: Skupinová (podle počtu zapojených cepů), činnost proběhne na zahradě MŠ

Pomůcky: Nevymláčené obilí, prostěradlo, cepy, hrábě na listí

¹⁴ PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách : První díl, Jaro*. Druhé vyd. Praha : Odeon, 1980. 380 s.

¹⁵ SEIDEL, Jan ; ŠPIČÁK, Josef. *Zahrajte mi do kola! : Tance českého lidu*. první vyd. Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1945. 284 s. str. 114

¹⁶ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str. 194

Popis: Na natažené prostěradlo položíme nevymláčené obilí, děti si vezmou cepy a na každou slabiku říkadla budou mlátit do obilí, vymláčenou slámu opatrně odhrneme, zpod ní vybereme vymláčené zrní a vytrídíme a vyfoukáme od oští.

Říkadla Na mlatě¹⁷ Mletí

- návštěva Hostivařského mlýna
- mletí zakoupeného zrna na ručních mlýncích na obilí (ŽITO, PŠENICE)
- oddělování mouky od otrub- přesívání

Mísení těsta

- příprava kvásku, zadělání, kynutí
- na výrobu těsta je třeba mít čisté šátky a zástěrky¹⁸

Mísím, mísím, boží dárek¹⁹

Pečení

Cíl: Rozvoj smyslového vnímání, osvojení si přiměřeně náročných pracovních úkonů

Organizace: Skupinová práce

Pomůcky- venkovní pec (chléb lze péct i v elektrické troubě, ale použití pravé pece je autentičtější), metlička, lopata, ošatka, těsto, pekáč, mouka, peroutka, voda, sůl, kmín, dřevo na podpal, tácy, utěrka

Popis: Zhruba hodinu a půl před pečením je třeba zatopit v peci. Po té, co se pec prohřeje, mohou se k ještě hořícímu dříví dát malé zbytky těsta (tzv. podplamínky), po jejich dopečení se dřevo vymete a do pece vloží chleba potřený vodou a posypaný kmínem, mákem nebo fenyklem. Důležité je děti poučit o bezpečnosti pohybu okolo pece. Pro ukrácení čekání na chléb, můžeme s dětmi poodejít a zasout dopečení chleba jej můžeme vytáhnout a vložit vrchní kůrkou zpět do ošatky, chléb se přikryje utěrkou a nechá vystydnout. Než chleba vystyodne, mohou si děti zasoutěžít ve skoku do výšky- během pečení totiž hospodyně i zúčastněné děti skákaly, aby chléb nakynul.²⁰

- příprava ohně ve venkovní peci

¹⁷ PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách : Druhý díl, Léto*. Druhé vyd. Praha : Odeon, 1980. 425 s.

¹⁹ ERBEN , Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str. 38

²⁰ BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura : Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezka, A- N*. první. Praha : Mladá fronta, 2007. 636 z celkového počtu 1586 s.str 299

- vynadávání malých pecnů lopatou
- uskladnění v ošatkách
- výroba podplamínek do pece se dřevem
- během pečení mají hospodyně a děti skákat, aby chleba nakynul

Hostivařský pecen

V projektu zabývající se chlebem patří jednoznačně i místní pekárny. Hostivařská, založená v roce 1917- 18 produkuje do Pražských obchodních sítí chleba zvaný „Hostivařský pecen“. Jméno této pekárny ve svém názvu dotvrzuje, že se majitelům podařilo po pádu komunismu navázat na původní tradici. Spolumajitelkou pekárny je i dcera původních majitelů. Exkurze do pekárny a beseda s původní majitelkou.

Jsou mlynáři chlapi, chlapi

Cíl: Rozvoj hudebně pohybových schopností, rytmického a melodického cítění

Organizace: Zpěv frontálně i skupinově, tanec skupinově

Pomůcky: Publikace Lidové tance²¹, nahrávka z publikace Pojďme všichni dokola²², CD přehrávač, klavír, nebo kytara,

Popis: V první řadě píseň zazpíváme a vysvětlíme dětem její obsah, nácvik provedeme po částech s doprovodem kytary, nebo klavíru.

Po té, co děti zvládnou zpěv, zkusíme vytleskat rytmus, na skladbu z CD zkusíme jednotlivé kroky, chůze do rytmu, kvapík (cval). Chůze v kruhu. Chlapci vyzkouší i chlapeckou hru detailně popsanou v knize F. Bonuše.

Kreslení do mouky

Cíl: Rozvoj smyslového vnímání, jemné motoriky a představivosti.

Organizace: Skupinová, nebo individuální

Pomůcky: Barevné tácy, hladká mouka

Popis: Během ranních a odpoledních volných her dostanou děti možnost využít mouku i „netradičně“. Mohou malovat do mouky v tenké vrstvě nasýpané na tácu.

²¹ BONUŠ, František. *Lidové Tance : Výbor lidových tanců z Čech, Moravy a Slezka*. Strážnice : Ústav lidové kultury, 1995. 191 s.

²² BONUŠOVÁ, Jitka. *Pojďme všichni dokola : Jednoduché české tance pro děti i dospělé*. první. Praha : Dvůrka, 2008. 14 s.

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Cesta ke chlebu
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	V období října si děti rozšířili slovní zásobu. Během kooperace ve skupinách, zdokonalovali se děti v naslouchání i porozumění instrukci.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Nejvíce se do dětské spontánní hry projevilo samotné pečení, mletí v mlýně se objevilo ve hře chlapců s vodním prvkem na zahradě MŠ.
Vznikly tematicky zaměřené výtvary a díla?	Celý projekt vrcholil výrobou vlastního chleba.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Do tohoto projektu nebyli příliš zainteresováni rodiče, bylo by dobré vtáhnout je více do dění.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Ano pečení rozvíjí veškeré smyslové vnímání, děti získaly zkušenost (v menší, nebo větší míře) se všemi činnostmi, které provázejí vznik chleba.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Toto téma se velmi rychle stalo oblíbeným, děti byly nadšené a plně očekávání dalšího postupu v cestě ke chlebu.

Téma na měsíc Listopad: Měsíc pohádek

Název:	Listopad: Měsíc pohádek
Cíl:	Seznámit děti s hodnotou vyprávěného příběhu, rozvoj představivosti, rozvoj porozumění mluvenému slovu, předčítanému textu
Očekávaný výstup	Dítě dokáže reagovat na čtený a vyprávěný příběh, vnímá obsah čteného a vyprávěného, dokáže zapojit fantazii a předat vlastní pocity
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - rozvoj jemné motoriky - rozvoj audiovizuálního vnímání Dítě a jeho psychika - rozvoj receptivních i produktivních řečových schopností - osvojení si některých poznatků předcházejících četní a psaní - rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka - rozvoj tvořivosti - rozvoj poznatků, které umožňují vyjádřit pocity Dítě a ten druhý - rozvoj interaktivních komunikativních dovedností Dítě a společnost - poznávání nejbližšího sociokulturního prostředí - pochopení významu

	morálních hodnot v tradiční lidové kultuře, především v kontextu pohádek - seznamování se se světem kultury a umění Dítě a svět - poznávání širšího přírodního kulturního prostředí - postupné získávání schopnosti vnímat svět v souvislostech (vliv přírodního koloběhu na rituály v životě člověka).
Získání dílčích kompetencí	- stěžejní je rozvoj v oblasti komunikativních kompetencí - tento dílčí projekt je cestou k získání schopnosti sdělovat své pocity - dítě se je rozvíjeno v oblasti předčtenářské
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí (Stará Hostivař)
Klíčová slova	Dušičky, pohádky a příběhy, ruční práce

Měsíc pohádek

Nabízené činnosti

Dušičky:

Seznámení dětí se svátkem (pomocí vyprávění a četby z knihy Kamily Skopové²³: Hody, pusty, masopusty), považují za důležité seznámit děti s tradicí a možnostmi slavení Dušiček „po našem“.

Výroba svíček ze včelího vosku

Cíl: Rozvoj smyslového vnímání, jemné motoriky a schopnosti reagovat správně na instrukci

Pomůcky: Knot, kus včelího vosku

Organizace: Skupinová

Popis: Činnost je velmi jednoduchá a tak je vhodné, aby ji děti dělaly samy jen na základě instrukcí. Plástev nahřejeme dlaněmi, ustříhneme knot o něco delší než vosk, knot položíme na kraj vosku a na úplném okraji zabalíme do vosku. Potom doválíme až do konce vosku.

Výprava na hřbitov

Zapálení svíčky

Pečení dušičkových „kostí“

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, rozvoj smyslového vnímání, poznávání zapomenuté tradice

Pomůcky: Hladká mouka, droždí, sůl, cukr, žloutek, kurkuma, 2 lžíce oleje a teplé mléko. (recept z knihy K. Skopové), lněná semínka, plech, pečicí papír

Organizace: Skupinová

Dle návodu v knize zpracujeme těsto (je vhodné ho mít již připravené), každé dítě dostane trochu těsta, z těsta vypracují děti svou kost, tu položí na plech vedle svého podpisu na pečicím papíru, aby nedocházelo ke sporům.

Pohádka: Dobře tak, že je smrt na světě²⁴

Hra na „Krvavý koleno“

Cíl: Vytvořit atmosféru „zábavného strachu“, spolupráce s rodiči, rozvoj paměti

Pomůcky: Žádné

²³ SKOPOVÁ, Kamila. *HODY, PŮSTY, MASOPUSTY : slavíme, vaříme, zdobíme a hrajeme si celý rok podle lidových tradic*. první. Praha : Akropolis, 2007. 204 s. ISBN 978-80-86903-46-0.

²⁴ PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách : Třetí díl, Podzim*. Druhé vyd. Praha : Odeon, 1980. 427 s. str. 176- 177

Organizace: Skupinová, nebo frontální

Popis: V první řadě musí děti provést „výzkum“ u nich dom a přimět rodiče, aby si na hru vzpomněli. Hra je mezi dětmi oblíbená už od roku 1940, takže se dá předpokládat, že ji rodiče budou znát. Hru se pokusíme zrekonstruovat v ranním kroužku.

Postavy: Krvavé koleno, maminka, děti

1. Po té, co si děti stěžují na hlad, pošle je maminka do spíže. Děti se vrátí s brekem, že je ve spíži Krvavé koleno.
2. Maminka se vypraví do spíže, kde s krvavým kolenem odřikají dialog
3. Následně se maminka smluví s krvavým kolenem, v kolik hodin si přijde pro děti. Vráti se dětem, chytí se za ruce a chůzi přeríkávají „první hodina odbila, lampa ještě svítila, druhá... až x-tá hodina odbila, lampa zhasla.
4. V tom momentě vybíhá Krvavé koleno ze svého úkrytu a snaží se chytit některé dítě. V dalším kole je chycené dítě Krvavým kolenem.²⁵

Pečení Svatomartinských rohlíčků

Recept na Svatomartinské rohlíčky²⁶ Svátek Svatého Martina

Cíl: Seznámení dětí se Svátkem Svatého Martina, s legendou a tradicemi, spolupráce s rodinou.

Pomůcky: Koláče, ošatka, kostým rytíře s červeným pláštěm. Pro tento den jsme jako každoročně požádali hnutí Sraz o předvedení Martina na koni.

Organizace: Všechny děti za doprovodu rodičů.

Postup: Společně s rodiči se sejdem na zahradě školy, zde si vyprávíme o svatém Martinovi (ne pověst, spíše uvedení do děje). Těsně před setměním se vydáme na procházku třeshňovým sadem. U ohniště se ohřívá žebřák, který dětem vypráví pověst. Během vyprávění přijíždí k dětem i Martina na bílém koni, věnuje svůj plášť žebřákovy a dětem Martinské rohlíčky a koláče. Děti se mají o koláče rozdělit.

²⁵ SKOPOVÁ, Kamila. *Dětské hrátky půlstoletí zpátky : aneb O dětském světě v polovině minulého století*. první vyd. Praha : Akropolis, 2008. 120 s. ISBN 978-80-86903-87-3.

²⁶ SKOPOVÁ, Kamila. *HODY, PŮSTY, MASOPUSTY : slavíme, vaříme, zdobíme a hrajeme si celý rok podle lidových tradic*. první. Praha : Akropolis, 2007. 204 s. ISBN 978-80-86903-46-0.

Přástky

Černá hodinka- Pohádka o třech přadlenách

Cíl: rozvoj porozumění četnému textu, probouzení zájmu o psanou podobu jazyka

Pomůcky: Kniha- K. J. Erben- Národní pohádky, lehátka na spaní, lucerna

Organizace: Frontální (děti si udělají „Černou hodinku“, určenou pouze na vyprávění pohádek.

Popis: Činnost se výborně hodí pro sychravé listopadové dny. Děti si vyndají lehátka, rozestaví si je po třídě, jak chtějí. Vprostřed třídy můžeme zapálit svíčku (z bezpečnostních důvodů se osvědčily lucerny). V průběhu čtení textu zadá učitelka dětem tři otázky (vychází z metodiky kritického myšlení).

1. O kom pohádka je, za co matka dceru potrestala, kam dcera odjela a proč?
2. Co dostala Liduška za úkol, kdo i přišel na pomoc, v čem byl zvláštní a co za to pomoc chtěl?
3. Kolik dní musela Liduška příst, byla Liduška z předení nešťastná, kdo se na ni chodil dívat?
4. Vzala si Liduška prince, splnila svůj slib, proč už Liduška nemusela nikdy příst

Děti v průběhu pohádky odpovídají na otázky, pohádku si pak snáze zapamatují a můžeme s ní dál pracovat.

Loutkové divadlo

Cíl: Rozvoj kultivovaného projevu, rozvoj schopnosti správně formulovat větu

Pomůcky: Pohádkové postavy z papíru připevněné na špejli, loutkové divadlo

Organizace: Předškoláci nacvičí desetiminutové představení pro mladší děti.

Popis: Společně s předškoláky nacvičíme krátké divadelní představení s loutkovým divadlem.

Dialogy si vymýslí děti samy, u divadla se střídají podle toho, kdo mluví. Mladší děti se učí reagovat na divadlo.

vřetánko, dětský tkalcovský stav, nůžky, klubka vlny a provázků z přírodních materiálů, křížaly

Práce se lnem (lámání, česání)

- návštěva stálé expozice ve Špejcharu

Vřetánko

Cíl: prožitkem získat zkušenost z vřetení

Pomůcky: vřetánko, ovčí vlna, kráječe na vajíčka, jablka na čtvrtky

Organizace: Děti se v průběhu volné hry vystřídají u stolečku se vřetánkem, u druhého stolku vyrábějí děti křížaly pomocí kráječe na vajíčko.

Postup: Učitelka pomáhá dětem s prací na vřetánku (stačí pár centimetrů (zhotovenou přízi si děti mohou dát například kolem ruky jako náramek).

V průběhu měsíce listopadu seznamujeme děti čtením a vyprávěním s Českými a Pražskými pověstmi.

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Listopad- měsíc pohádek a pověstí
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Téma přástek se do projevu dětí příliš neprojevalo, daleko více se děti zajímaly o pohádky a strašidelné příběhy. Předškolní děti se procvičily ve formulování vět při vypravování příběhů.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Téma svatého Martina se prolnulo do spontánní hry dětí. Chlapci si hrály na rytíře, dívky pekly koláče. Děti také přijaly hru na Krvavé koleno, kterou nyní hrají i spontánně venku, nebo ve třídě.
Vznikly tematicky zaměřené výtvary a díla?	Ano děti zkusily i práci se vřetánkem. Pekly pečivo typické jak pro dušičky, tak pro svátek Sv. Martina.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Rodiče se účastnily oslav Svatého Martina, pomáhaly dětem s rekonstrukcí hry „krvavé koleno“. V příští realizaci tohoto projektu by mohli být zorganizovány i přástky pro děti s rodiči formou dílen.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Listopad byl měsícem vyprávění příběhů a pohádek. Děti se učily pracovat s textem.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Zájem o téma bylo potřeba „nastartovat“ úvodními aktivitami, po nich se děti samy začaly o téma zajímat, vznášet dotazy a navrhopvat činnosti. Téma korespondovalo s potřebami dětí- získat pocit

bezpečí.

Téma na měsíc prosinec: Přichází čas Vánoc

Název:	Prosinec: Přichází čas Vánoc
Cíl:	Seznámit děti s nejvýznamnějšími svátky v roce, bližší poznávání tradic, které se k tomuto období vážou. Seznámení s lidovou architekturou a krojem.
Očekávaný výstup	Děti porozumí významu Vánočních Svátků, získají dovednosti spojené s jejich oslavami, získají povědomí hmotné lidové kultury.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - zdokonalování se v oblasti jemné motoriky - osvojení si věku přiměřených pracovních dovedností Dítě a jeho psychika - rozvíjení v rozmanitých formách sdělení, hudba, výtvarné činnosti - rozvoj pozornosti - rozvoj tvořivosti - rozvoj schopnosti sebeovládání Dítě a ten druhý - rozvoj prosociálních postojů - zdokonalování se v oblasti tolerance a respektu Dítě a společnost - vyzdvížení významu morálních zásad ve společnosti

	- poukázání na jinou než konzumní podobu Vánoc - vytváření pozitivního vztahu k lidovému umění Dítě a svět - vytváření povědomí o vývoji kulturního i přírodního prostředí
Získání dílčích kompetencí	- o Vánocích je dítě postaveno několikrát během krátkého období k vlastní evaluaci, nebo k evaluaci vlastních výkonů, v rámci rozvoje v kompetenci činnostní a občasné se učí vnímat svoje silné a slabé stránky
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí, stará Hostivař, kostel, polabské národopisné muzeum Přerov nad Labem
Klíčová slova	Vánoce, advent, tradice, skanzen

Přichází čas Vánoc

Nabízené činnosti:

Výlet do Skanzenu v Přerově nad Labem

Výlet je impulsem k navození Vánoční atmosféry. Skanzen v Přerově nad Labem se sice zabývá lidovou architekturou zvyky z Polabí, ale je nedaleko Prahy.

Ve skanzenu je každoročně expozice Vánočních tradic. MŠ mohou po skanzenu chodit bez průvodce a skanzen má na internetu přístupné popisy chalup i zvyků a pracovní listy pro děti.²⁷

Ve skanzenu se děti okrajově seznámí s nejdůležitějšími Vánočními obchůzkami. Prohlédnou si, jak se dříve žilo, čím se lidé bavili a co se o Vánocích jedlo. Zároveň se seznámí s typickou lidovou architekturou a první setkání s kroji.

²⁷ <http://www.polabskemuzeum.cz/>

Lití olova na Svatého Ondřeje

- četba pověsti o Svatém Ondřejovi z knihy Lidové Vánoce v Polabí
- svátek Sv. Ondřeje je sice 30. 11. ale zároveň je prvním adventním dnem, proto jsem jej zařadila do adventu

Cíl: rozvoj sebeovládání (trpělivost) a fantazie

Pomůcky: včelí vosk, svíčka, stará lžice, mísa s vodou, papírové obálky

Organizace: Při ranním kruhu, každé dítě věští, činnost frontální

Postup: každé dítě dostane na začátku úlomek včelího vosku, postupně si vosk nahřívají nad svíčkou, když se celý rozteče, vlijí jej do mísy. Vychladlý kousek z vody vytáhnou a snaží se určit, co je v příštím roce čeká. Aby svou věštbu neztratily, uschovají ji děti do obálky a učitelka napíše, co děti vyvěstily.

Svatá Barbora

- četba pověsti o Svaté Barboře z knihy Lidové Vánoce z Polabí
- obchůzka Sv. Barborek

Vycházka do třešňového sadu pro větvičku

- na tři větvičky ve váze jsme s dětmi pro pobavení daly jména třech svobodných paní učitelek, abychom zjistili, která se bude do roka vdávat

Svatý Mikuláš

- legenda o Svatém Mikuláši
- Mikulášská obchůzka
- Příprava a vystoupení na Mikulášském jarmarku

Cíl: Seznámení dětí s Mikulášskou obchůzkou, naučit se překonat strach a trému, schopnost ohodnotit svoje chování

Organizace: Návštěvy čerta a Mikuláše se účastnily všechny děti, Mikulášského jarmarku jen některé, podle časového vytížení rodiny. Mikulášský jarmark byl totiž v sobotu.

Postup: Návštěvě Svatého Mikuláše předcházela pohybová činnost venku. I přes to, že byly děti odreagované, neobešla se návštěva čerta s Mikulášem (provozní pracovníci TD) bez emocí. Většina dětí ale dokázala přemoci strach, předstoupili před Mikuláše, nechali si přečíst z knihy hříchů a slíbily, že se napraví.

Mikulášský jarmark

Na vystoupení pro rodiče se zpívaly Vánoční koledy. Děti byly seznámeny s tradicí Mikulášských jarmarků.²⁸

Výroba „Světa“ z jablek

- jedním z typických Vánočních dárků pro děti byl „Svět“ jablko ozdobené sušeným ovocem, vyprávíme dětem o dárcích

Cíl: Seznámit se s dárky, které byly v lidovém prostředí typické před sto a více lety. Rozvoj jemné motoriky, čichového vnímání.

Pomůcky: Jablka, špejle, rozinky, sušené švestky a meruňky, hřebíček, šátek.

Organizace: Skupinová, děti sedí u stolečků, každý stoleček má u sebe dostatek ingrediencí.

Postup: děti na špejle napichují kousky nakrájeného sušeného ovoce, pro zpříjemnění vůně se přidává i hřebíček. Děti poznávají po čuchu jednotlivé ovoce, zkoušejí poznávat i o chuti se zavázanýma očima.

Návštěva oživlého Betléma

TD každoročně pořádá akci putování za Betlémským světlem, cesta končí ve chlévě, kde mezi ovce chová Marie a Josef (pracovníci TD) malého Ježíška. Společně s dětmi zazpíváme Ježíškovi na uvítanou koledu. Tento rok budeme zpívat nejen Ježíškovi, ale také týdenním jehněti Mikulášovi, které si pak děti budou smět pohladit.

Četba pověstí o Svaté Lucii, o Perchtě a Ambrožovi

Cíl: Seznámení s vánočními postavami, porozumění textu, kultivace fantazijních představ

Pomůcky: pracovní list (v lehčí a těžší variantě), kreslicí destičky, pastelky, kniha V. Frolce- Vánoce v české kultuře²⁹

Organizace: Děti se posadí každé zvlášť a za četby popisu obchůzkových postav budou vyplňovat svůj pracovní list **Popis:** Na pracovních listech jsou zvlášť obchůzkové postavy a jejich rekvizity, mladší děti (čert, Mikuláš, anděl), starší děti (Barborka, Lucie, Ambrož, Perchta) a jejich rekvizity. Děti mají za úkol podle popisu určit, o jakou z postav jde a přiřadit k ní správné rekvizity.

Výroba kolébek z ořechu

Cíl: kultivace estetického vnímání, obdarování- rozvíjení vztahu k druhému.

Pomůcky: Ovčí vlna, kanafas, bílé plátno, dřevěný korálek, bílý tkaloun, lepidlo Herkules, půl skořápky od ořechu

²⁸ SKOPOVÁ, Kamila. *HODY, PŮSTY, MASOPUSTY : slavíme, vaříme, zdobíme a hrajeme si celý rok podle lidových tradic.* první. Praha : Akropolis, 2007. 204 s. ISBN 978-80-86903-46-0., nebo ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého.* Druhé vyd. Praha : Vyšehrad, 2006. 640 s.

²⁹ FROLEC, Václav, et al. *Vánoce v české kultuře.* první vyd. Praha : Vyšehrad, 1988. 440 s. ISBN 33-758-88.

Organizace: Individuálně, nebo v menších skupinách během ranních her

Postup: Hlavičky miminek (korálek zabalený do tkalounu) je potřeba připravit předem, děti pouze vyplní skořápku rounem, přetáhnou čtverečkem z bílého plátna, na zhotovené lůžko položí hlavičku a přilepí. Ze čtverečku kanafasu vymodelují děti peřinku tak, aby vypadala, že je pod ní tělo miminka. Peřinu přilepí a nechají zaschnout.

Po dokončení práce je ještě na dětech, zda své dílko chtějí někomu věnovat, ukázat anebo si ho nechat.

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Prosinec- Přichází čas Vánoc
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Před Vánocemi je každoročně mezi dětmi cítit určité napětí. Tradice spjaté s Vánocemi vedou automaticky k autoevaluaci chování. I mezi sebou si děti velmi často poskytují zpětnou vazbu.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Během tématu se mnohokrát stalo, že děti z okna vyhlížely nově přichozí vánoční bytosti, povídali si o nich a promítly se i do spontánní kresby dětí.
Vznikly tematický zaměřené výtvary a díla?	Během prosince vzniklo několik výtvarů, které před Vánocemi děti nesli domů jako Vánoční dárek
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Rodiče i prarodiče se účastnily vánočních dílen, jedním z úkolů předškoláků bylo získat recept na cukroví od prarodičů.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Téma vedlo k vlastní i vzájemné evaluaci, překvapil mě citlivý přístup dětí, měli-li hodnotit kamarády. Dítě se rozvíjelo v oblasti získávání a předávání zpětné vazby i v schopnosti co nejobjektivněji zhodnotit své vlastnosti.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Vzhledem k tomu, že jsou děti Vánočním tématem „překrmovány“ již od října, bylo třeba zájem v nich z vnějšku podnítit. Výlet do skanzenu ale navodí vždy spolehlivě vánoční atmosféru a z ní vychází i zájem dětí o téma.

Téma na měsíc leden: Na dvoře v zimě

Název:	Leden: Na dvoře v zimě
Cíl:	Poznávání přírody v okolí Toulcova dvora, poznávání významných památek v prostředí Staré Hostivaře, poznávání místních řemesel.
Očekávaný výstup	Děti se budou orientovat po Hostivaři, poznají nejvýznamnější kulturní i přírodní památky.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - zdokonalování v oblasti hrubé motoriky, pohyb na sněhu a ledu, pohyb po nerovném terénu - osvojení dovedností podporujících zdraví, co se týče pobytu venku (oblékání, poznat, kdy je oblečení již mokré a je čas jít do školky, umět překonat drobné zimní nepohodlí) Dítě a jeho psychika - rozšiřování slovní zásoby, kultivování mluvního projevu - posilování přirozených poznávacích citů - rozvoj tvořivosti - rozvoj schopnosti sebeovládání Dítě a ten druhý - rozvoj v oblasti kooperace-dokázat pomoci, půjčit, přizpůsobit se - rozvoj sociální citlivosti Dítě a společnost

	- přijetí pravidel chování u zvířat a pravidel pohybu na sněhu - poznávání hodnoty zdraví ve společnosti Dítě a svět - poznávání nejbližšího okolí po stránce zoologické (péče o zvířata a ptáky). - rozvoj aktivního postoje k ochraně zdraví
Získání dílčích kompetencí	Během tohoto tématu se dítě nabývá kompetencí především sociálních a personálních. Pracujeme především na jeho zodpovědnosti ke svému zdraví a zodpovědnosti za zvířata, která se sebe nedokážou samy postarat.
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí, stará Hostivař
Klíčová slova	Ptáci, zvířata, bylinky, zdraví

Bukač

Říkadlo k obchůzce³⁰ (sebral. K. J. Erben)

Cíl: Poznávání tradice bukačových obchůzek, rozvoj rytmického cítění, získávání zkušenosti s tradičním lidovým nástrojem.

Pomůcky: Bukač- neboli famfrnoch

Organizace: V ranním kruhu, frontálně

Postup: Děti se se naučí krátké říkadlo ke koledování, poté si postupně každý z nich namočí ruku a vyzkouší si zabukání.

³⁰ ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Druhé vyd. Praha : Vyšehrad, 2006. 640 s. ISBN 80-7021-624-7.

Tříkrálová obchůzka

Děti seznámíme s pověstí pomocí loutkového divadla o příchodu tří králů do města Betléma. Divadlo je spojeno s písní „O třech králich“³¹

Tříkrálový mazanec

Podle tradice se králem s úlohou zapisovat K+M+B na dveře stavení stane ten, co ve svém mazanci najde zapečenou minci. Abychom v MŠ nemuseli zapékat minci, bude zapisovat ten z předškoláků, co ve svém dílu mazance bude mít zapečenou mandli.

Poté obejdeme s dětmi všechna stavení a chlévy a nad dveře, popřejeme obyvatelům hodně zdraví a nad dveře napíše zvolený král K+M+B 2011

Bude zima, bude mráz, kam se ptáčku kam schováš

Cíl: Rozvoj pozitivního vztahu k přírodě ve svém okolí, rozvoj vědomostí o ptácích

Pomůcky: Materiál na výrobu krmítek (třísky na podpal), herkules, štětec, semínka slunečnice, jablka, lůj, šišky

Organizace: Nejprve děti ve třídě u stolečků vyrobí různé druhy krmítek, poté s nimi obejdeme areál Toulcova dvora a zavěšíme je. Do již vzniklých krmítek nasypeme slunečnici.

Postup: Krmítko splené z podpalového dřeva vzniká v průběhu lednových ranních a odpoledních her a bude zavěšeno na zahradě MŠ. Na výrobě ostatních krmítek se více podílí děti- za dozoru učitelky ponoří děti šišku na provázku do rozehřátého tuku, šišku následně obalí v semínkách. V další skupince připevňují děti na provázek kusy jablka a ořechů

Péče o hospodářská zvířata

Mezi každodenní aktivity při pobytu venku patří kontrola napajedel zvířat, které děti zbavují krusty ledu, každý den v 11.00 dopoledne má určitá skupina dětí nestarost, připravit seno do košů a donést před výběh koní. Pravidelně chodíme doplňovat krmivo pro ptáky do budek i do bažantnice, zde sleduje otištěné stopy. Sledujeme, jak se zvířata připravila na zimu (srst koní, králíků, peří u drůbeže).

Papírové panenky- lidový kroj

děti se seznámí s hračkou, která byla populární v dětství jejich maminek. Papírová oblékací panenka má součásti lidového pracovního kroje. Přináší doklad o lidovém oblékání.

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, představivosti, rozšíření slovní zásoby

Organizace: Panenka bude dětem nabízena v průběhu volných her. O jejím oblečení budeme mluvit v ranním kruhu.

Pomůcky: papírová panenka a součásti oblečení

³¹ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str. 46

Postup: Nejprve předvedu panenku v ranním kruhu, zde si prohlédneme všechny kusy jejího oblečení, všechny kusy si zkusíme pojmenovat. Děti se pokusí panenku správně obléknout ven v zimě, na tancování, pro domácí práce, na práci na poli v létě.

*Hádky*³²

Je jen jako jablko a pár koní ho z jámy nevytáhne. (*klubko*)

Železné ptáče, lněný ocásek. (*jehla a nit*)

V noci jako provaz, ve dne jako řebík. (*tkanice na šněrovače*)

Ukázka lidového kroje (slavnostního z Blat a pracovního)

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Leden- Na dvoře v zimě
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Toto téma příliš neovlivnilo komunikaci dětí.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Ano obzvláště pravidelná péče o zvířata se promítla do spontánní hry dětí, ovlivnila hru s kostkami, s plyšáky, vznikaly z ní námětové i konstruktivní hry.
Vznikly tematicky zaměřené výtvary a díla?	Ano největším výtvarným výstupem bylo krmítko, při jehož výrobě muselo dítě zapojit konstruktivní myšlení.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Tohoto tématu se rodiče nezúčastnili. Měsíc leden je poměrně hluchým místem v ročním koloběhu lidových tradic. Pro příští roky by bylo vhodnější zvolit jiné téma podporující regionální kulturu- třeba využít měsíc leden k poznávání historické Prahy.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Ano- pravidelnou péčí o zvíře získává dětský vztah k domácím mazlíčkům zcela jiný rozměr. Děti vědí, že péče o zvíře je nejen zábava, ale také zodpovědnost.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Téma zvířat a péče o ně je u dětí velmi populární, děti se veškerých aktivit zúčastňovaly rády.

³² ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str. 25

Název:	Únor: Masopust
Cíl:	Seznámení s tradicí masopustu, nejveselejší části roku. Rozvoj v oblasti jemné motoriky a kreativity při výrobě masek. Rozvoj hudebních schopností, schopností rytmizace a hudebně pohybových schopností.
Očekávaný výstup	Děti poznají prožitkem, v čem spočívalo slavení masopustu, budou vědět, jaké masky v průvodu chodívaly a jaký byl jejich význam, samy si v průběhu masopustu vyrobí část masky- klibnu- kterou budou moci využít ke hře i mimo období masopustu.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - zdokonalování se v oblasti jemné motoriky - osvojení si věku přiměřených pracovních dovedností - rozvoj koordinace pohybu a koordinace pohybu s rytmem Dítě a jeho psychika - rozvoj paměti - rozvoj pozornosti - rozvoj tvořivosti - kultivace mluvního projevu - rozvoj o další formy sdělení Dítě a ten druhý - rozvoj prosociálních postojů - rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností

	- rozvoj kooperativních dovedností Dítě a společnost - vnímat hodnoty určitého společenství - rozvoj základních kulturně-společenských návyků - vytváření vztahu k lidové kultuře Dítě a svět - rozvoj schopností a dovedností potřebných k vykonávání péče o prostředí, jež nás obklopuje (zkrášlování, vytváření lepší atmosféry)
Získání dílčích kompetencí	Během projektu o masopustu dítě získává základní informace o kulturním a společenském prostředí, v němž vyrůstá. Na základě vnitřní motivace dokončí i náročný úkol šití, čímž se učí svou práci nepřerušovat a dovést do konce.
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí, stará Hostivař,
Klíčová slova	Masopust, maškary, veselí

Navrhované činnosti

Co je to masopust?

Cíl: seznámení s tradicí masopustu, získání informací

Pomůcky: obrázky masek a jednotlivých účastníků průvodu, knihy (Skopová, Zíbrt, ...)

Organizace: Frontálně při ranním kruhu

Postup: před obdobím masopustu se děti seznámí s tradicí, děti popisují obrázky s maškarami.

Popeleční středa

na popeleční středu smějí děti přijít do školky v maskách.

Výroba klibny

Cíl: rozvoj jemné motoriky a kreativity

Pomůcky: Násada od koštěte nařezaná na poloviny, na stroji ušitá koňská hlava s malým otvorem na vycpání a na tyč, duté vlákno, barevná příze na pletení, stuhy, jehly a nit, fixy na textil, tavná pistole

Organizace: Individuálně, nebo ve skupinách

Postup: Nejprve se hlava koně musí pečlivě vycpat dutým vláknem. Děti na tomto úkolu pracují po několik dní individuálně. Jako pomůcka k vycpávání lze požit vařečka. Po vycpání učitelka k hlavě koně připevní tyč (je nutné vtlačit ji co nejhlouběji do dutého vlákna). Tyč učitelka připevní k hlavě tavnou pistolí. Kdykoliv má učitelka prostor pracovat s malou skupinou, děti si jehlou a nití pokouší h hlavě koně připevnit barevnou přízi. Ze stuh vytvoří učitelka koni ohlávku a opět připevní tavnou pistolí (třeba během odpoledního odpočinku). V závěrečné fázi děti mohou hlavu koně pomalovat fixy na textil.

Masopustní poznávačka

Cíl: poznávání a doplňování si informací o maškarách, které se kdysi účastnily průvodu

Pomůcky: Obrázky masopustních postav

Organizace: Frontálně během rozhovoru před obědem na schodech

Postup: V průběhu masopustu se děti stačili důkladněji seznámit s postavami typickými pro masopustní obchůzku. Jejich znalosti využijí ke krátké hře- po předvedení mají děti co nejrychleji uhádnout jméno masky. Kdo to dokáže, dostane zmíněný obrázek, vítězem soutěže se stane ten, jenž drží v ruce nejvíce obrázků. Činnost je možné několikrát opakovat.

Tintěrovo jelito

Cíl: seznámení se strou dětskou hrou vážící se tematicky k období masopustu, rozvoj hrubé motoriky a postřehu

Pomůcky: Jelito- polštář ve tvaru jelita, postačí ale i šátek přibližně stočený do tvaru jelita.

Organizace: Frontální forma práce

Postup: Děti stojí v kruhu těsně jedno vedle druhého. Ruce mají za zády a dívají se směrem do kruhu. Jedno dítě chodí okolo nich a říká:

„Tintěrovo jelito,

krupkami je nabito,

komu já chci sám,

tomu já ho dám.

Na poslední verš vloží dítě někomu jelito do ruky a dá e na útěk, obdarovaný jelitem se ho pokouší dohonit. Pokud stihne honěný hráč vklouznout do mezery honícího dítěte, role se obrací a dítě, jemuž jelito zůstalo, pokračuje v říkání.³³

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Listopad- měsíc pohádek a pověstí
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Téma přástek se do projevu dětí příliš neprojevovalo, daleko více se děti zajímaly o pohádky a strašidelné příběhy. Předškolní děti se procvičily ve formulování vět při vypravování příběhů.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Téma svatého Martina se prolnulo do spontánní hry dětí. Chlapci si hrály na rytíře, dívky pekly koláče. Děti také přijaly hru na Krvavé koleno, kterou nyní hrají i spontánně venku, nebo ve třídě.
Vznikly tematicky zaměřené výtvary a díla?	Ano děti zkusily i práci se vřetánkem. Pekly pečivo typické jak pro dušičky, tak pro svátek Sv. Martina.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Rodiče se účastnily oslav Svatého Martina, pomáhaly dětem s rekonstrukcí hry „krvavé koleno“. V příští realizaci tohoto projektu by mohli být zorganizovány i přástky pro děti s rodiči formou dílen.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Listopad byl měsícem vyprávění příběhů a pohádek. Děti se učily pracovat s textem.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Zájem o téma bylo potřeba „nastartovat“ úvodními aktivitami, po nich se děti samy začaly o téma zajímat, vznášet dotazy a navrhopvat činnosti. Téma korespondovalo s potřebami dětí- získat pocit bezpečí v neznámém prostředí.

³³ ERBEN , Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str 36

Název:	Březen: Postní čas, vítání jara
Cíl:	Seznámení s významnými postními svátky (nedělemi).
Očekávaný výstup	Znát posloupnost nejvýznamnějších postních nedělí, a tradici, která se k jednotlivým dnům váže.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - rozvoj jemné a hrubé motoriky, rozvoj smyslového vnímání Dítě a jeho psychika - rozvoj analyticko-syntetického myšlení (zaměření se na detaily). - rozvoj tvořivosti - rozvoj paměti a slovní zásoby Dítě a ten druhý - rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností - rozvoj kooperativních dovedností Dítě a společnost - rozvoj pocitu přináležení k určitému společenství - rozvoj společenských návyků vázících se tradicím postních nedělí - detailní poznávání lidové kultury formou prožitku Dítě a svět

	- bližší seznamování s prostředím, ve kterém člověk žije - rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách- vítání jara
Získání dílčích kompetencí	- Tento projekt vyžaduje od dítěte soustředěné pozorování okolí, všímání si změn v přírodě a vnímání souvislostí. Tím dítě posouvá v oblasti kompetencí k učení. S tradicemi se seznamuje formou prožitku, je stavěno do situací, které je schopno zvládnout samo. Dítě dostává úkoly, které vyžadují kreativitu. Komunikuje jak s vrstevníky, tak s dospělými. Starší děti se mají povinnost pomáhat mladším, mladší děti pracují na tom, aby se nestyděly požádat o pomoc. Děti se zajímají o aktuální dění ve školce, reagují na změny a aktivně se zapojují do aktivit.
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí, meandry Botiče
Klíčová slova	Postní neděle, jaro, konec zimy

Nabízené činnosti

První postní neděle- Pučální

Výroba pučálky

Tento pokrm vyžaduje několikrát denní přípravu- je tedy dobré si činnosti naplánovat tak, aby konzumace pučálky vyšla právě na pátek před pučální nedělí.

Cíl: Rozvoj schopnosti vnímat posloupnosti, orientovat se v čase.

Pomůcky: Obrázky s činnostmi, neloupaný hrách, hrnec na klíčení, voda, pánev, sůl

Organizace: skupinová práce

Postup: Děti jsou při pondělním ranním kruhu seznámeny s pojmem pučálka, i s jejími magickými schopnostmi ochraňovat. Následně po skupinkách dostanou kartičky, na kterých je zakreslený průběh přípravy. Jejich úkolem je kartičky seřadit poslovně za sebou a každá skupina přednese učitelce, jak si myslí, že se pučálka připravuje.

Prvním úkolem na kartičce je přebrat hrách. Tato činnost probíhá opět ve skupinkách (zhruba po 5 dětech). Ještě týž den, se nechá probraný hrách namočit.

V úterý děti nabobtnalý hrách přemístí do hrnce ke klíčení. Pozorují, jaká změna se s hrachem udála, když byl přes noc ponořený ve vodě. Až do pátku se hrách nechá klíčit (bude mít klíčky zhruba 1 cm velké). Děti pozorují, jak se hrách mění).

V pátek se naklíčený hrách přesype na rozehrátou pánev a opraží se soli.

V postní době do pučálky nebyl přidáván žádný tuk, jídlo je zdravější, než jeho nepostní podoba (se sádlem, nebo škvarkami) a vyhovuje stravovacím návykům všech dětí (makrobiotici, vegetariáni).

Druhá postní neděle- černá, neboli sazometná

Druhá postní neděle byla vyhrazena pro velký jarní úklid (odtud sazometná). I tuto tradici lze převést do pedagogické činnosti a věnovat nějaký čas z následujícího pondělí velkému úklidu hraček.

Třetí postní neděle- kýchavná

Třetí postní neděle je zvána kýchavnou. Pověra, která se k ní váže, tvrdí, že je potřeba si alespoň třikrát kýchnout, aby se lidé po celý rok drželo zdraví. Vzhledem k tomu, že v tomto období bývá stejně většina dětí nachlazená, není o kýchání nouze. My si nejen třikrát kýchneme, ale zaměříme se i na bylinky, které od nachlazení pomáhají.

Míchání bylinkového čaje

Cíl: rozvoj smyslového vnímání, uznávání hodnoty zdraví

Pomůcky: hrnky, bylinky, hmoždíř, rychlovarná konvice, cedník

Organizace: Před svačinou v jídelně, aby do svačiny stačil být čaj vylouhovaný a vlažný a manipulace s horkou vodou se omezila na minimum.

Postup: Děti si nachystají hrneček na místo, kde budou svačit. Na učitelském stole v jídelně jsou v sáčcích sušené bylinky ze školní zahrady, které jsme sklídili v létě (lze také použít koupené byliny). Každé dítě se seznámí s jednotlivými bylinami (máta, meduňka, heřmánek, lipový květ, květ černého bezu, kopřiva). Podle své chuti si do hmoždíře přidá byliny a utluče si směs na čaj (pouze 5 ks listů nebo květů).

Zhotovenou směs přesype do svého hrnku a pod dozorem učitelky přelije horkou vodou.

Bylinková voňátka- kočky

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, smyslového vnímání, rozvoj schopnosti vytvořit si pracovní plán

Pomůcky: Obrázky s činnostmi, ovčí vlna- rouno, sáčky z bavlny, nebo kanafasu (5x 10 cm), bylinná směs, bavlněný tkaloun (1 x 20 cm), fix na textil, jehla, nit.

Organizace: Individuálně, nebo v menších skupinách během ranních her

Postup: Děti sáček naplní vlnou do jedné třetiny, do druhé třetiny nasypou bylinky a třetí třetinu opět naplní vlnou. Naplněný sáček zašijí s větší či menší pomocí učitelky (je to reálné- jedná se pouze i 5 cm šití). Vzniklý polštářek převážou děti v první třetině tkalounem a utáhnou tak, aby měl polštářek tvar kočičí hlavy a těla. Z dopomocí udělají na tkalounu mašli. Fixem na textil dokreslí kočce oči a čumák. Pro alergiky je možné použít duté vlákno.

Čtvrtá postní neděle- Liščí

Cíl: Rozvoj představivosti, rozvoj orientace v prostoru a paměti

Pomůcky: Špaldové preclíky, stuha

Organizace: Frontálně při pobytu venku

Postup: Děti, motivovány příběhem o lišce, vyběhnout hledat preclíky. Využívají při tom informací, které dostaly (preclíky jsou pověšeny na stromy v sadu, ovázány zelenou stuhou). K liščí neděli lze přiřadit i hra „Na lišku“ sebranou K. J. Erbenem³⁴
Rozčítadlo: Běžel zajíc kolem plotu.

Pátá neděle- Smrtná

Cíl: Rozvoj hrubé motoriky, rozvoj paměti, rozvoj hudebních schopností

Pomůcky: Seno, dva dlouhé silnější vrbové pruty, lýko, prázdné šnečí ulity a vyfouknutá vajíčka.

Organizace: Frontálně v čase pobytu venku

Postup: Prvním úkolem po seznámení dětí s tradicemi vázícími se ke smrtné neděli je výroba zimy.

Zimu vyrobíme venku společně s dětmi tak, že na kříž zhotovený z vrbových prutů navážeme seno stejným způsobem, jako se vyrábí panenky ze šustí. Zhotovené smrtce se zavěsí na krk korále z prázdných ulit vyfouknutých vajíček. Dříve byla smrtka ustrojena do staré haleny a sukně. S přihlédnutím na dnešní stav čistoty vody v řekách a obzvláště v Botiči, necháme smrtku neustrojenou. Po cestě k potoku sadem zpíváme písni a říkadla (Erben). Před mostem si děti nasbírají kamínky a poté, co si všichni najdou své místo u zábradlí, je zima vhozena předškoláky do vody. Děti ji vyprovází a trefují se do ní kamínky

Doprovodná říkadla:

Smrt nesem ze vsi

³⁴ PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách : Třetí díl, Podzim*. Druhé vyd. Praha : Odeon, 1980. 427 s. str. 56

Bud'te páni veselí!

*Smrt jede po vodě*³⁵

Šestá postní neděle – květná

Cíl: Seznámení s tradicí, rozvoj citových vazeb na nejbližší okolí

Pomůcky: Uvázané líto (větev borovice s obarvenými vajíčky, stuhami a šustřovou panenkou v nejvyšších větvích), větvičky vrby s kočičkami ovázané stuhami, mazanec

Organizace: Frontálně v čase pobytu venku

Postup: Při ranním kruhu jsou děti seznámeny s tradicemi vázícími se ke květné neděli. Během pobytu venku se vrátíme na místo, kde jsme se rozloučili se zimou. V tomto místě je nyní líto (ozdobený stromek) a větvičky kočiček. Po cestě nazpět se zastavujeme u všech polí, výběhů pro zvířata apod. a zanecháváme každému pro štěstí do nového roku jeden proutek s kočičkami. Líto necháme stát na zahradě MŠ a paní kuchařce do jídelny přineseme poslední proutek kočiček. Za tento dárek si děti vykoledují mazanec.

Říkadla:

Líto, nový, líto!

*Hody jsou, květy jdou!*³⁶

Nové léto

Zimu jsme vám odnesli!

Bud'me všichni veselí!

Píseň: *Vrby se nám zelenají*³⁷

³⁵ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str 56

³⁶ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str 56

³⁷ PLICKA, Karel, VOLF, František, SVOLINSKÝ, Karel *Český rok, v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách : První díl, Jaro*. Druhé vyd. Praha : Odeon, 1980. 380 s. str. 116- 122

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Březen- Postní neděle
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Dětem se rozšířila sloní zásoba. Dokážou samostatně pracovat ve skupinkách pod vedením předškoláků, dokážou si rozdělit úlohy.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Hra na lišku se začlenila mezi hry, jež děti hrají spontánně na zahradě. Vaření čaje se zase objevilo v ranních hrách děvčat v kuchyňce.
Vznikly tematicky zaměřené výtvary a díla?	Ano, děti pracovaly na výtvarných aktivitách jak jednotlivě, tak skupinově.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Rodiče se tohoto tématu přímo nezúčastnily. Pakliže se bude projekt opakovat, bylo by možné vynášení zimy, nebo přinášení líta zorganizovat jako odpolední akci pro rodiče.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Děti pracovaly samostatně, učily se vytvářet posloupnost a práci plánovat a organizovat. Při skupinové práci komunikovaly a učily se pravidel komunikace ve větší skupině (požádat si o slovo, nechat mluvit pouze jednoho, ...)
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Toto téma naplňovalo děti očekáváním. Vždy se těšily na oslavu další postní neděle. Aktivita byla přiměřená jejich věku a dovednostem, pokud na úkol nestačily, mohli poprosit staršího (předškoláka nebo dospělého) o pomoc.

Název:	Duben: Velikonoce a jaro
Cíl:	Seznámení se s Velikonočními svátky a tradicemi, které se k nim vážou. Poznat duchovní i hmotnou kulturu, která souvisí s jarem a Velikonoci.
Očekávaný výstup	Děti budou znát význam velikonočních svátků. Osvojí si původní výtvarné techniky.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - rozvoj jemné motoriky - osvojení si věku přiměřených praktických dovedností - osvojení si poznatků o bezpečnosti při práci s horkými předměty Dítě a jeho psychika - Podpora zájmu o jiné formy sdělení, než je písmo (výtvarné, hudební, symboly, ...) - rozvoj a kultivace smyslového vnímání - rozvoj tvořivosti Dítě a ten druhý - rozvoj prosociálních postojů - rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností Dítě a společnost - poznávání našeho sociokulturního prostředí - seznamování se se světem lidí kultury a umění, z prostředí, v němž dítě

	žije - rozvoj estetického vnímání artefaktů hmotné lidové kultury Dítě a svět - spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí bez patologických jevů - rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
Získání dílčích kompetencí	- Získává přehled o dění v prostředí, které ho obklopuje, je podporováno v radosti z vlastní aktivity. Během projektu zkouší a experimentuje, dostává dostatek prostoru pro tyto aktivity. Učí se poznávat symboly a porozumět jim. Spolupodílí se na společných rozhodnutích, přijímá a respektuje nastavená pravidla.
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí, meandry Botiče, Hostivařský lesopark
Klíčová slova	Velikonoce, kraslice, pomlázka, jaro

Nabízené činnosti

Seznámení s Velikonocemi

Vyprávění Velikonočního příběhu přizpůsobeného dětem.

Výroba věnečků s vizovickými ptáčky

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, poznávání a osvojení si jedné z původních výtvarných technik

Pomůcky: Hladká mouka (500 gramů), 2 dl vody, nastříhaný hřebíček, vajíčko na potření, větvičky okrasné kroucené vrby, lýko v přírodní barvě, červená stuha, drátek

Organizace: Skupinově-na dvě skupiny- každá skupina dělá něco jiného (s těstem, s proutím)

Postup: Těsto je třeba připravit doma. Hotové těsto nakrájíme na kousky a každé dítě dostane po kousku. Úkolem dítěte je vyválet z těsta tenký váleček, na válečku je třeba udělat uzel (což dokážou jen nejlepší předškoláci). Ti a učitelka potom dopomáhají ostatním dětem. Když je uzel hotový, položí se tak, aby jeden konec čněl nahoru, coby hlava a druhý konec byl pod uzlem coby ocas. Ocas se zploští a nastříhá na jednotlivá pera, na hlavě se vytvaruje zobáček a po stranách se vloží dva kusy hřebíčku. Do spodní části ptáčka je dobré zapíchnout malý kousek aranžovacího drátku, aby se lépe připevňoval k hnízdu a věnečku. Zhotovený ptáček se položí na plech na kus podepsaného pečicího papíru a natře vajíčkem.

Druhá skupina zatím z proutku kroucené vrby smotává věnec o průměru 10 cm a z lýkového provázku věneček o průměru 5 cm. Věneček z lýka lze udělat tak, že si děti lýko omotávají okolo ruličky od toaletního papíru. Hotové věnečky se čitelně označí a skupiny se střídají.

Po důkladném vysušení ptáčků v troubě (při 50 °C asi 3 hodiny). Děti navléknou hnízdo na drátek čnící z ptáčka a připevní vše na vrbový věneček. Na vrch věnečku přivážeme červenou stuhu.

Škaredá středa

Vyprávění příběhu o Jidášovi

Pověra: Kdo se bude na škaredou středu mračit, tomu to celý rok zůstane.

Barvení vajíček voskem a přírodními barvivy

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, osvojení další výtvarné techniky, naučit se respektovat pravidla a dbát osobní bezpečnosti

Pomůcky: Slupky z červené a zlaté cibule, rozmixované osení, cukry, červená řepa, ocet, vařená vajíčka (světlá, nejlépe bílá), zavařovací sklenice, zavařovací hrnec, dvouplotýnkový vaříč, kahan s voskem

Organizace: skupinová práce

Postup: Při této aktivitě se poměrně často manipuluje s horkou vodou, případně horkým voskem. Je důležité, aby se činnosti zúčastnilo co nejvíce dospělých (kolegyně, uklízečka, maminky na mateřské). Podle počtu dospělých rozdělíme děti na skupinky. Ideální je jeden dospělý na 4 a méně dětí. Děti musí předem pečlivě poučeny o bezpečnosti. Každá skupina připraví jedno barvivo do litrové sklenice od zavařeniny a přidá polévkovou lžici octa. Postupně se na vařiči v zavařovacím hrnci přivedou k varu. Děti rozdělí svá vajíčka do sklenic podle toho, jakou barvu by rády. Těsně před tím, než se vajíčka připraví k malování, posadí se ke stolu vždy jeden dospělý a 4 děti a připraví si kahan s voskem a kreslicí náčiní. Vosk je možné obarvit voskovým pastelem (pozor- fungují pouze české voskovky). Jednoduchými taky potom děti vyzdobí své kraslice. Dalším původním způsobem krášení vajec je rezervování vzoru rostlinným materiálem³⁸. Na omyté vejce děti položí

³⁸ SKOPOVÁ, Kamila. *HODY, PŮSTY, MASOPUSTY : slavíme, vaříme, zdobíme a hrajeme si celý rok podle lidových tradic*. první. Praha : Akropolis, 2007. 204 s. ISBN 978-80-86903-46-0.

lehce navlhčené lístky a vejce pevně zabalí do silonové punčochy. Takto upravené vejce se nechá vařit v cibulových slupkách.

Hádky: K. J. Erben- Prostonárodní písně a říkadla, str. 23

Je soudeček bez obrouček,
v něm je dvojí víno,
a přeci se nesmíchá.

(vejce)

Bílé to vyhodíš, a když to spadne, je to žluté.

(vejce)

Zelený čtvrtek

Kopřivový špenát

Protože je na zelený čtvrtek potřena sníst něco zeleného, připravíme kopřivový špenát.

Cíl: Rozvoj jemné motoriky osvojení si věku přiměřených praktických dovedností. Rozvoj analytický-syntetického myšlení při hledání kopřiv.

Pomůcky: Obrázky Kopřivy dvoudomé, hluchavky bílé a smetánky lékařské, dětské nůžky a košíky, ostrý kuchyňský nůž, příborové nože, lis na česnek, česnek, cibule, vejce, strouhanka, sůl, fenistol

Organizace: Individuálně, pouze samotná příprava špenátu skupinově

Postup: Při ranním kruhu sbíráme s dětmi informace o kopřivě- jak vypadá, jaké má vlastnosti. Je dobré připomenout, že mladé kopřivové listy dodávají tělu energii a že obsahují mnoho železa. Děti zkusí poznat kopřivu mezi ostatními rostlinami, které bychom mohli potkávat v areálu Toulcova dvora. Po tomto úvodu následuje samostatné sbírání kopřiv- je nutné předem určit pravidla při pohybu s nůžkami po venku (nůžky při pohybu odkládat do košíku, neběhat, ...). Je dobré přivést děti na předem vytypované místo, aby se omezilo, běhání za kopřivami, které by mohlo vést k případnému úrazu. Po nasbírání bylin do košíku se vracíme na školní zahradu, kde se kopřivy pečlivě omyjí (to musí zajistit učitelka, kvůli možnému požahání) a spaří horkou vodou. Spařením ztrácí kopřiva své žahavé schopnosti a proto se krájení (stačí příborovými noži) mohou zúčastnit zase děti, společně s učitelkou připraví také cibuli a česnek a předají ingredience paní kuchařce, která z připravených surovin umíchá během pár minut chutný špenát.

Jidášky

Dalším typickým pokrmem na Zelený čtvrtek je jidášek. Jidášky jsou poměrně náročné na domácí přípravu, ale práce s těstem je velmi jednoduchá a zábavná. Děti z předem připraveného těsta vymodelují hada a toho stočí do nejrůznějších tvarů, starší děti mohou dostat náměty na různé figurky (postavy, zvířata). Jidášky je možné ozdobit hřebíčkem. Na podepsaný pečící papír děti odloží své výtvořky a nechají mírně nakynout. Takto nekynuté pečivo se může dát do trouby.

Otloukání píšťalek

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, seznámení a částečné osvojení si nové praktické dovednosti, rozvoj pracovních schopností, rozvoj paměti a rytmického cítění

Pomůcky: Nožičky, čerstvé pruty vrby

Organizace: Individuálně, při činnostech venku

Postup: Prut vrby o rozměru 15 cm na délku a široký 1,5cm v průměru se položí na tvrdou podložku. Za rytmického odříkávání říkadla se tluče rukojetí nože do kůry. Poté se klacík uchopí a tře mezi napnutými dlaněmi. Dříve než se uvolněná kůra sejme, vyřízne učitelka do píšťalky zářez na proudění vzduchu a jakýsi zobec. Učitelka nařídí uvolněnou kůru po obvodu a děti ji stáhnou kroutivým pohybem. Dřívko pod kůrou upraví tak, že se dřevo píšťalky bez kůry ořízne z vrchu zobce až po otvor, ve kterém se láme vzduch. Na takto upravené dřevo se nasadí zpět kůra.

Říkadlo:

*Otloukej se, píšťaličko!*³⁹

Otloukej se píšťaličko,
nebudeš-li se otloukati,
budu na Tě žalovati,
císaři pánu,
on Ti dá ránu,
že's mi ukrad' krávu,
kráva stála za tolar,
ty's mi za ni nic nedal.
Buc! bac! buc! bac!
a ty Janku,
svlíkej plantu.

³⁹ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní písně a říkadla*. Druhé vyd. Praha : Sfinx, 1939. s. 454, str 52/2

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Duben- Velikonoce a jaro
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Slovní zásoba dětí se opět rozšířila o některé termíny týkající se Velikonoc. Děti dokážou reagovat na pokyn, dokonce se orientují ve složitějším zadání, dokážou pracovat podle předem zadaného návodu.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Dívky začlenily do spontánní hry malování velikonočních vajíček a také přípravu na návštěvu koledníků, do spontánní hry chlapců se téma nepromítlo, ani práce s nožem, ačkoli pro ně byla silným zážitkem.
Vznikly tematicky zaměřené výtvary a díla?	Ano, v průběhu tohoto dílčího projektu vzniklo několik výtvarů a děl od dekorativních předmětů, až po jídlo.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Ano, k příležitosti slavení Velikonoc vznikla Velikonoční dílna, které se účastnili i rodiče.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Ano děti s nadšením tvořily a zúčastnily se většiny aktivit.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Velikonoce jsou stejně jako Vánoce dostatečně známé, proto jejich příchod braly děti automaticky a se svátkem je nebylo nutné seznamovat, natož pak je přesvědčovat o jeho slavení. V podstatě vyšel zájem dětí o Velikonoce z prostředí, které je obklopovalo.

Květen	Vítej léto červené, obilíčko zelené
Cíl:	Seznámení se se zvyky vážícími se k měsíci květnu, seznámení se s dětským folklorem (hry, říkadla, hmotná kultura, ...).
Očekávaný výstup	Děti se budou orientovat v květnových svátcích. Osvojí si hry a říkadla. Rozšíří si herní repertoár.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - zdokonalování se především v oblasti hrubé motoriky - rozvoj pohybových schopností Dítě a jeho psychika - rozvoj schopnosti odhadovat vzdálenost a sílu - rozvoj orientace v prostoru - rozvoj slovní zásoby - rozvoj paměti - rozvoj pozornosti Dítě a ten druhý - rozvoj prosociálních postojů - zdokonalování se v oblasti přijímání a dodržování pravidel - rozvoj schopnosti hrát fair-play Dítě a společnost

	- rozvíjení v oblasti přijímání a dodržování pravidel, tentokrát ve vztahu ke skupině - schopnost teamové spolupráce - vytváření pozitivního vztahu k lidovému umění Dítě a svět - zdokonalování schopnosti nacházet souvislosti mezi kulturním a přírodním prostředím
Získání dílčích kompetencí	- Tento projekt začíná děti (obzvláště předškoláky) připravovat na atmosféru soutěžení, vyhrávání a prohrávání. Snahou učitele je, aby dítě chápalo jako motivaci nejen výhru, ale i prohru- tedy aby i soutěžní prostředí, se kterým se budou ve škole setkávat, dokázalo dítě posunout a ne zatvrdit v nečinnosti.
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí, stará Hostivař,
Klíčová slova	Hry, soutěže, pohyb venku

Nabízené činnosti

Filipo-Jakubská noc

V rámci rodičovské brigády byla pálena čarodějnice a s ní vše zlé.

Kuličky

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, rozvoj myšlení v oblasti odhadu rychlosti, síly a vzdálenosti, ...

Pomůcky: kuličky a relativně rovné místo s jediným důlkem

Organizace: skupinově- jako zájmová aktivita při pobytu venku

Popis: Na vhodném místě (podle domluvy všech hráčů), hráči připraví důlek. Děti si mezi sebou zvolí pořadí a barvu kuliček pro každého hráče. Všichni účastníci si stoupnou na čáru vzdálenou asi 2 metry od důlku. Podle zvoleného pořadí se snaží strefit do důlku. Další pořadí určuje úspěšnost trefit se co nejbližší důlku. Kdo je k důlku nejbližší, dohází zbytek svých kuliček, stejně tak další. Následuje docvrnkávání do důlku. Hráči se snaží docvrknat co nejrychleji své kuličky, hráč, jenž to dokáže, vyhrává kolo.

Tlučení špačků

Cíl: Rozvoj v oblasti hrubé motoriky, rozvoj schopnosti odhadovat sílu a vzdálenost,

Pomůcky: Dřívka (tzv. špačci), kuchyňská prkénka s přidělanou rukojetí

Organizace: Individuálně, nebo s menší skupinkou v rámci pobytu venku

Postup: Hra začíná tím, že hráč udeří do seseknuté části špačka, čímž jej vymrští do vzduchu. Dále pak je jeho úkolem odpálit letícího špačka co nejdále. Nabízí se zde zase více variant „tlučení špačků“. A) dítě samo vystřelí i odpálí špačka. B) jedno dítě špačka vystřelí, druhé odpálí.

Ptačí král

Cíl: Poznávání letnicové tradice, rozvoj v oblasti motoriky a orientace v prostoru

Pomůcky: Luk a šípy, terč z papírového kartonu, pták na bidle uvázaný ze slámy

Organizace: Soutěž v rámci odpoledne pro děti a tatínky,

Postup: Ptačím králem se stane ten, kdo se dokáže trefit do černého. Závodit mohou jak jednotlivci, tak teamy (dítě s tatínkem). Po tréninku na terč přichází na řadu střelba na model ptáka. Každý soutěžící má tři šípy, nejzdatnější střelci budou odměněni diplomem.

Pletení věnečků

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, poznávání tradiční dětské zábavy

Pomůcky: pampelišky, nebo sedmikrásky

Organizace: Během pobytu venku, o pletení věnců mají zájem spíše děvčata.

Postup: Nasbíráme dostatečné množství květín s dlouhým stonkem. Věneček začínáme plést tak, že překřížíme a stonek jedné pampelišky obtočíme jedenkrát mezi květy pampelišky a vrátíme zpět k druhému stonku. S dalšími květy postupujeme stejně- přidáme nový květ a obtočíme okolo ostatních stonků, vždy nad přidaným květem.

Píseň: Na Slíchovskéjk lukách⁴⁰

Tanec k obřadu Královničky

Cibuláři⁴¹

Jedou, jedou cibuláři,
vezou, vezou cibuli,
jestli ji tam neprodají,
povezou ji do Prahy.

Cíl: rozvoj rytmicko- melodického citění, poznávání tradice královnických obchůzek

Pomůcky: Kytara, nebo klavír

Organizace: Skupinová

Postup: Nejprve se děti za doprovodu kytary nebo klavíru naučí text a melodii jednoduché písně. Tanec nacvičíme tak, že se děti seřadí dvojic a napodobují učitelku a předvádějící pár dětí.

Popis tance

1- 4 takt -chůze okolo sebe (v původní variantě má být obkročák) v uzavřeném držení

5-6 takt- natřásání (tři poskoky na levé, tři poskoky na pravé noze- vždy na první, třetí a čtvrtou osminu), taktěz v uzavřeném držení, druhé dítě začíná opačným nohama)

7- 8 takt dvakrát polkový krok stranou (dle původního zápisu má být v točení).

⁴⁰ SEIDEL, Jan . *Národ v písni*. Druhé vyd. Praha : L. Mazáč, 1941. 419 s., str. 121

⁴¹ SEIDEL, Jan ; ŠPIČÁK, Josef. *Zahrajte mi do kola! : Tance českého lidu*. první vyd. Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1945. 284 s. str. 114

Závěrečná evaluace dílčího projektu:

Název dílčího projektu:	Květen- Vítej léto červené, obilíčko zelené
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Na děti nejvíce zapůsobily letní dětské hry, učily se dodržovat pravidla, navzájem se hlídaly a přesvědčovaly o jejich dodržování. Učili se vzájemně řešit konflikty vzniklé při hře, na konci měsíce řešily herní rozepře zcela samostatně.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Většinu činnosti děti vzaly za své a využily ve spontánní hře. Samostatně hrály kuličky, špačky, pletly věnce, ...
Vznikly tematický zaměřené výtvary a díla?	Během této aktivity nevzniklo příliš mnoho výtvarů, které by se mohly zachovat. Bylo by vhodné projekt rozšířit ještě o nějakou výtvarnou činnost.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Ano v průběhu tohoto dílčího projektu se uskutečnilo v rámci dne matek zábavné odpoledne pro děti s otci. Při odpoledních pobytech venku se někteří rodiče spontánně zapojili do her dětí (špačky).
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	Děti se v průběhu května naučily samostatně řešit drobné konflikty vznikající při hře. Naučily se na sebe nežalovat a dodržovat pravidla. Zároveň v nich byl posilován smysl pro fair- play.
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Vzhledem k tomu, že je téma postaveno na dětských hrách, vycházelo přesně z potřeb dětí. Hra o kuličky nechyběla při každodenním pobytu venku.

Název:	Tady jsme doma
Cíl:	Hlubší poznávání prostředí okolo MŠ, kulturní a přírodní památky, rozvoj orientace v prostoru i v čase
Očekávaný výstup	Děti se budou umět samostatně pohybovat v areálu TD a budou se umět orientovat po staré Hostivaři, budou znát alespoň jednoho významného rodáka a jména významných stavení.
Oblasti rozvoje dítěte	Dítě a jeho tělo - rozvoj hrubé motoriky - osvojení si věku přiměřených praktických dovedností - rozvoj pohybového aparátu Dítě a jeho psychika - rozvoj kultivace a zpřesňování a kultivace smyslového vnímání - rozvoj tvořivosti v oblasti řešení problémů - vytváření základů pro práci s informacemi Dítě a ten druhý - rozvoj prosociálního chování - - rozvoj kooperativních dovedností v teamu Dítě a společnost - poznávání našeho sociokulturního prostředí - seznamování se se světem lidí, kultury a umění, z prostředí, v němž dítě

	žije - vytváření základů aktivních postojů ve vztahu k poznávání svého prostředí Dítě a svět - pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit - detailnější poznávání místa, v němž dítě žije
Získání dílčích kompetencí	- Během projektu bude dítě využívat kreativitu k řešení problémů, bude komunikovat se svým okolím, k úkolům, které bude řešit, se postaví aktivně a nebude se bát omylu. Bude umět kooperovat ve skupině a zároveň pracovat samostatně a proaktivně
Organizace řízení učební činnosti	Frontální, skupinová, individuální
Organizace prostorová	Třída, venkovní učebna, zahrada, areál Toulcova dvora, přilehlé okolí, meandry Botiče, Hostivařský lesopark, Hostivař
Klíčová slova	Hostivař, statky, významné osobnosti, erb, ...

Nabízené činnosti

Stopovaná po Toulcově dvoře

Cíl: Rozvoj orientace v prostoru, rozvoj fyzické a psychické zdatnosti, posilování přirozených poznávacích citů

Pomůcky: Nastříhané fotografie detailů z Toulcova dvora, obálky

Organizace: během her na zahradě, jedna učitelka zůstává s dětmi, druhá chodí jako mlčící doprovod dítěte na cestě.

Postup: Po areálu TD se rozmístí obálky tak, že první obálka obsahuje fotografii místa, kam má dítě doběhnout a nalézt další obálku. Dítě vždy rozezná místo kam má doběhnout a najít obálku s fotografií dalšího stanoviště.

Putování v čase

Hostivař v době starých slovanů

Návštěva hradiště na Šanci

Prohlídka informačních tabulí a makety hradiště, povídání o staroslovanské kultuře, o hmotné kultuře, se zaměřením na keramiku.

Proč si staří slované zvolili právě toto místo pro své Hradiště?

Hra: Král vysílá do boje v mírném svahu

Cíl: prožitkem přesvědčit děti, že kopec je strategické místo pro stavění tvrzí.

Pomůcky: žádné

Organizace: činnost probíhá ve skupinách podobně starých dětí, aby nedošlo k nevyrovnanosti sil a váhy

Postup: děti se rozdělí do dvou skupin. Jedna skupina si stoupne do zády k vrcholu kopce, druhá skupina si stoupne zhruba 5 metrů od nich, směrem po svahu dolů, čelem k druhé skupině. Děti se chytanou v řadě za ruce. Hra probíhá tak, že z horní skupiny je zvolen jeden zástupce, který se rozeběhne proti druhé skupině a snaží se přerušit řetěz dětí- dokázat, aby se hráči z nepřátelské skupiny pustili, jestliže to dokáže, přijímá se jeden z roztrhnuté dvojice do družstva útočníků. Po dokončení útoku první skupiny nastupuje na to samé druhá skupina. Děti v této hře pocítí převahu, pakliže útočí směrem ze svahu. Po tomto prožitku dětem vysvětlíme, že právě proto volili staré kulturu jako místo pro své útočiště kopce.

Výroba hliněných misek

Cíl: rozvoj jemné motoriky, haptiky a poznávání starého řemesla

Pomůcky: keramická hlína, podložky pro modelování, šlikr, štětce, nádoba s vodou, nástroje na zdobení keramiky

Organizace: během pobytu venku po menších skupinách

Postup: Děti si z dobře rozpracované keramické hlíny vyválí tenké hady, jejich postupným navíjením vytvářejí misku (začínají navíjet ode dna jako "šnek"). Vše se musí pečlivě promazat šlikrem. Pokud děti budou chtít, mohou spáry mezi jednotlivými "hady" uhladit a vyzdobit děrováním.

Papírová keramická pec

Cíl: Osvojení praktických dovedností, které navíc přibližují způsob života v dávné historii

Pomůcky: 4 cihly, dřevo, novinový papír, šlikr ze staré a nepoužitelné keramické hlíny, starý kovový rošt

Organizace: Skupinová práce v rámci dopoledního pobytu venku, přes nocování předškoláků ve školce až do následujícího rána.

Postup: Předem je třeba dětem přesně vysvětlit, za jakých okolností se mohou jít na pec podívat a pro jistotu se příliš nezdržovat v její blízkosti (jít si hrát jinam). Na čtyři šamotové cihly se postaví kovový rošt a pod ním se připraví malý oheň. Na rošt se naskládají vzniklé mističky a obestaví se dřevem do ohně tvaru pyramidy. Vzniklý hranol se překryje první vrstvou novinového papíru. Dále se pak pokračuje vždy vrstvou šlikru a novin, takto se na sebe musí naskládat až deset vrstev papíru. Těsně před odchodem dětí na oběd, rozdělá se slavnostně pod rostem oheň. Při odpoledním pobytu venku dojde již hoření větví po obvodu roštu a plamen ohně se zvětší. V té době je třeba, aby učitelka sama odstranila cihly ze spodu roštu tak, aby se dotýkal země a pod pecí neproudil vzduch. Oheň přestane plát a stačí jej občas kontrolovat. Ráno je pec chladná a keramika vypálená.

Pro rodiče a prarodiče byla zorganizována beseda s panem Františkem Toulcem.

Prohlídka nejstarších památek staré Hostivaře (kostel, gotická část Toulcova dvora, mlýny, statky, ...).

Cíl: Bezprostřední poznávání svého okolí, získávání nových informací a rozvoj schopnosti pracovat s nimi.

Pomůcky: Pohlednice staré Hostivaře zapůjčené od paní archivářky

Organizace: Frontální- během pobytu venku

Postup: Před odchodem z areálu TD děti dostanou pohlednice staré Hostivaře. V průběhu vycházky se snaží porovnávat skutečnost se starou pohlednicí. Jestliže dítě najde místo, které odpovídá pohlednici, ukáže ji ostatním dětem a společně si o místě povíme.

Výprava ke Švehlovu dubu, povídání o Antonínu Švehlovy

Svatý Ján

Sběr bylinek na zahradě

Vázání bylin k sušení

Výroba bezového sirupu bez vaření

Cíl: Osvojení praktických dovedností,

Pomůcky: 40 květů černého bezu, 4 bio citrony, 1 bio pomeranč, 2 litry vody a 3 kg cukru, lahve a včelí vosk

Organizace: Skupinová práce v průběhu několika tří dní.

Postup: Ačkoliv výroba bezového sirupu příliš nesouvisí s tématem projektu, zařadila jsem ji. Jedná se o součást tradiční lidové kuchyně. Sběr květu probíhá během pobytu venku, ještě týž den se musí připravit nálev, jenž se nechá 48 hodin odležet v uzavřené nádobě. Postup 48 hodinách se do nádoby postupně za stálého míchání přidává cukr. Vzniklý sirup se skrz trychtýř nalije do lahví, zazátkuje a utěsni včelím voskem.

Závěrečné hodnocení celoročního projektu s dětmi

Cíl: Rozvoj a kultivace mluvního projevu, rozvoj schopnosti vybavit si a popsat prožitky z průběhu roku

Cíl pro učitelku: zpětná vazba na projekt- kolik si děti zapamatovaly.

Pomůcky: Fotografie z průběhu celého roku.

Organizace: V ranním kruhu

Postup: Doprostřed kruhu se rozloží fotografie, každé dítě si v duchu vybere fotografii z jeho nejhezčího zážitku v průběhu roku, a když se dostane ke slovu, popíše jej- co se mu líbilo, co se mu nelíbilo, co by si rádo zopakovalo.

Píseň Líto je, můj tatíčku⁴²

Líto je mě, můj tatíčku,
líto je mě, líto vás,
že jste si mě těžko vychovali,
a teď musím pryč od vás,
a teď musím pryč od vás.
Děkuju vám, můj tatíčku,
děkuju vám nastokrát,
za to vaše těžké vychování,
děkuju vám nastokrát,
děkuju vám nastokrát.

Píseň Hradčanské hodiny⁴³

Hradčanské hodiny pěkně bijou,
že odtud mládenci pryč odejdou,
půjde-li můj milej, já půjdu s ním,
má-li co v uzlíčku, všechno mu sním.

⁴² SEIDEL, Jan . *Národ v písni*. Druhé vyd. Praha : L. Mazáč, 1941. 419 s.str. 215

⁴³ SEIDEL, Jan . *Národ v písni*. Druhé vyd. Praha : L. Mazáč, 1941. 419 s.str. 242

Název dílčího projektu:	Červen- Tady jsme doma
Došlo během vzdělávacího projektu ke změnám v komunikaci dětí?	Děti nyní dokážou lépe popsat cestu ke školce, na zastávku autobusu, nebo do ZUŠ, děti umí zhodnotit prožitky.
Objevilo se téma ve spontánní hře dětí.	Toto téma se ve spontánní hře příliš neodrazilo, pouze sklizení a zpracování bylinek se promítlo do venkovních her děvčat. Hra král vysílá do boje je poměrně nebezpečná, a proto je ze stran učitelek korigován zájem o ni. Pro příští opakování by bylo lepší vymyslet jiný názorný způsob útoku na hradiště (šišky na terč apod.)
Vznikly tematický zaměřené výtvary a díla?	Ano, děti si vytvořili misku původní technikou, také do výroby sirupu se zapojily všechny děti.
Pozorovali a účastnili se tématu i rodiny dětí?	Rodiče, kteří projevíli zájem, se mohli zúčastnit besedy s panem Toulcem. Tak pozorovali vypalování keramiky, neboť ten den probíhalo loučení s předškoláky.
Naplnily činnosti rozvoj plánovaných kompetencí?	
Odpovídá naplánované téma potřebám dětí a vychází z jejich zájmu?	Vzhledem k tomu, že je téma postaveno na dětských hrách, vycházelo přesně z potřeb dětí. Hra o kuličky nechyběla při každodenním pobytu venku.